

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

Ἡ ἔρευνα στίς κοινωνικές ἐπιστήμες

Μιά διάλεξη τοῦ Γιώργου Σεφέρη

Γκαλβάνο

Ντέλα Βόλπε:

Γιά τή διαλεκτική

Ἡ Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης
καί τό ἐθνικό ζήτημα

Κώστα Ζουράρη, Γιά τούς πρόσφυγες τῆς Ἰνδοκίνας ● Ἄγγελου Ἐλεφάντη, Ἐνοικιάζεται ● Ἄννας Φραγκουδάκη, «Λογική» χειροδικία μέθοδος σωφρονισμοῦ ● Γιώργου Σεφέρη, Μιά διάλεξη, Ἡράκλειο 6.4.1967 ● Μαρίας Ἡλιοῦ, Πραγματικότητες τῆς ἔρευνας στίς κοινωνικές ἐπιστήμες ● René Rémond, «Νέα Δεξιά» ἢ ἡ ἀνά τούς αἰῶνες δεξιά; ● Βασίλη Κάλφα, Γκαλβάνο Ντέλα Βόλπε: «Γιά τή διαλεκτική» ● Γκαλβάνο Ντέλα Βόλπε, Δύο κείμενα ● Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης, Δύο ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ 1913 ● Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, «Τό ἐλληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τόν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο» τοῦ Γ. Β. Λεονταρίτη ● Μαρίνας Δήτσα, «Ἡ ἱστορία τοῦ σουρρεαλισμοῦ» τοῦ Maurice Nadeau ● Πέτρου Πιζάνια, «Ἕλληνες Ἀντιφασίστες στόν Ἰσπανικό Ἐμφύλιο Πόλεμο» τοῦ Μήτσου Παλαιολόγου ● Διονύση Καψάλη, Ἡ πτώση τοῦ πολιτικοῦ βιβλίου ● Χ, Μιά μητέρα ἐξομολογεῖται ● Ἄγγελου Ἐλεφάντη, Γιά τό μονοτονικό ● Βιβλία-περιοδικά.

Μηνιαία ἐπιθεώρηση ● τεῦχ. 28 ● Αὔγουστος – Σεπτέμβριος 1979 ● 60 δρχ.

Ο ΠΟΛΙΤΗΣ

28

μηνιαία επιθεώρηση Αύγουστος – Σεπτέμβριος 1979, 60 δρχ.
Κέκροπος 2, Αθήνα (Πλάκα), τηλ. 3245332

περιεχόμενα

Κώστας Ζουράρης	Επίκληση στη χαμένη συνείδηση της Άριστερας για τούς πρόσφυγες της Ίνδοκίνας	2
Άγγελος Έλεφάντης	Ενοικιάζεται	4
Άννα Φραγκουδάκη	«Λογική» χειροδικία είναι αποδεκτή μέθοδος σωφρονισμού των παιδιών	7
Γιώργος Σεφέρης	Μιά διάλεξη, Ήρακλειο 6.4.1967 [εισαγωγή-επιμέλεια Γιώργη Γιατρομανωλάκη]	10
Μαρία Ήλιού	Πραγματικότητες της έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες	16
René Rémond	«Νέα Δεξιά» ή η ανά τούς αιώνες δεξιά;	21
Βασίλης Κάλφας	Γκαλθάνο Ντέλα Βόλπε: «Γιά τή διαλεκτική»	25
Γκαλθάνο Ντέλα Βόλπε	Δύο κείμενα:	30
	A. Σημείωση για τό λογικό θετικισμό	
	B. Οί διαλογισμοί της ποίησης	
Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης	Δύο ανέκδοτα κείμενα του 1913 για τό εθνικό ζήτημα [πρόλογος, μετάφραση, σημειώσεις Άγγελου Έλεφάντη]	34
Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης	«Τό ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο» του Γιώργου Β. Λεονταρίτη	50
Πέτρος Πιζάνιας	«Έλληνες Άντιφασίστες Έθελοντές στόν Ίσπανικό Έμφύλιο Πόλεμο» του Μήτσου Παλαιολόγου	54
Μαριάννα Δήτσα	«Η ιστορία του σουρρεαλισμού» του Maurice Nadeau	56
Βιβλία-Περιοδικά		58
Διονύσης Καψάλης	Ο βίος και η πολιτεία	60
X	Μιά μητέρα έξομολογείται	61
Άγγελος Έλεφάντης	Ο λαός άπαιτεί νά καταργηθοϋν οί τόνοι	62

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ: έξάμηνη 300 δρχ., έτήσια 600. ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΥ: Εϋρώπης: έξάμηνη 450 δρχ., έτήσια 850. ΗΠΑ-Καναδά (άερ.): έξάμηνη 600 δρχ., έτήσια 1000 ● Για Όργανισμούς, Τράπεζες, Άνών. Έταιρείες: έξάμηνη 500 δρχ., έτήσια 1.000 ● ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ – ΤΡΑΠΕΖΙΚΕΣ ΕΠΙΤΑΓΕΣ: Σπύρος Δελέγκας, Κέκροπος 2, Αθήνα 119, τηλ. 32.45.332 ● ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ Ταχυδρ. Θυρίδα Νο 1762, Πλ. Συντάγματος Αθήνα.

Έκδότης, «Σ. Δελέγκας και Σία Ο.Ε.» Διευθυντής: Άγγελος Έλεφάντης, ● Φωτοστοιχειοθεσία: Φωτοκύνταρο ΕΠΕ. Βασ. Άλεξάνδρου 2 Χίλτον, τηλ. 748314 ● Έκτύπωση: Άφοι Χρυσοχού, Στυμφαλίας 8 – Περιστερι, τηλ. 5719937 ● Διόρθωση: Παντελής Μπουκάλας ●

Δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

Ἐπίκληση στή χαμένη συνείδηση τῆς Ἀριστερᾶς γιά τούς πρόσφυγες τῆς Ἰνδοκίνας

Τούς τελευταίους μῆνες παίζεται στίς χῶρες τῆς Ἰνδοκίνας ἡ μεγάλη τραγωδία τοῦ καιροῦ μας: διωγμένοι, κυνηγημένοι ἀπό τίς ἐνδοσοσιαλιστικές συρράξεις τῆς περιοχῆς, ἑκατομμύρια γέροι, ἄρρωστοι, γυναικόπαιδα ἀργοπεθαίνουν στίς θάλασσες τῆς Ἀσίας, γιατί οἱ «σοσιαλισμοί» τῶν χωρῶν αὐτῶν τούς ἀρνοῦνται τήν ιδιότητα τοῦ ἐνεργοῦ πολίτη καί τό δικαίωμα νά συμμετέχουν ἰσότιμα στήν ἀνασυγκρότηση τῶν πατριδῶν τους.

Ἐνα τεράστιο κίνημα ἀλληλεγγύης, στό ὁποῖο πρωταγωνιστοῦν οἱ ἀριστεροί καί οἱ ἀντιιμπεριαλιστές πού χτύπησαν τή γαλλική ἀποικιοκρατία καί τή γενοκτονία τοῦ ἀμερικανικοῦ πολέμου, ὁργανώνεται σέ ὅλο τόν κόσμο καί ἤδη, στή Γενεύη, τό Βιετνάμ ἀναγκάστηκε νά δεχτεῖ παρατηρητές τῆς ἀνώτατης ἐπιτροπῆς προσφύγων τοῦ ΟΗΕ καί νά συντονίσει μέ τίς χῶρες ὑποδοχῆς τό κύμα τῶν Βιετναμέζων καί Καμποτζιανῶν, πού διώχονται ἀπό τίς πατρίδες τους. Ἦδη, οἱ σκανδιναβικές χῶρες, πρωταγωνίστριες στήν ἀντιαμερικανική ἐκστρατεία, ἔχουν διακόψει τή βοήθεια ἑκατοντάδων ἑκατομμύριων δολαρίων πού ἔδιναν στό βιετναμικό καθεστῶς καί διοχετεύουν τά μέσα αὐτά στήν περίθαλψη τῶν προσφύγων.

Ἡ κυβέρνηση Καραμανλῆ, σὺραγός τῆς παγκόσμιας ἀλληλεγγύης, δέχτηκε «συμβολικά» διακόσους πρόσφυγες καί κατήγγειλε τή βιετναμική βαρβαρότητα. Τά κόμματα τῆς ἀριστερᾶς ἀπάντησαν ὀργισμένα, ὅτι ἡ καραμανλική βαρβαρότητα, πού ἀρνεῖται τόν ἐπαναπατρισμό τῶν Ἑλλήνων προσφύγων τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, δέν ἔχει δικαίωμα νά καταγγέλει τή βαρβαρότητα τοῦ γείτονα. Ἐνα μάλιστα κόμμα τῆς ἀριστερᾶς τολμᾷ νά μιλά γιά «δήθεν πρόσφυγες». Τό μαζικό κύμα τῶν προσφύγων, πού φεύγουν ἢ διώχονται σέ τραγικές συνθήκες λιμοκτονίας καί θνησιμότητας εἶναι ἕνα θανάσιμο πλῆγμα στήν ἀξιοπιστία τοῦ ὑπαρκτοῦ σοσιαλισμοῦ καί στήν πολιτική φερεγγυότητα τῶν ἀριστερῶν κινήματων στόν κόσμο. Ξέρουμε νά ἐκτιμοῦμε σ' ὅλη τή διάρκεια ἐκτασῆς τῆς τήν εὐθύνη τῆς γαλλικῆς ἀποικιοκρατίας, τοῦ ἀμερικανικοῦ ἱμπεριαλισμοῦ καί τοῦ κινέζικου τυχοδιωκτισμοῦ στό σημερινό δράμα τῶν λαῶν τῆς Ἰνδοκίνας. Ἀδυνατοῦμε ὅμως νά πιστέψουμε ὅτι ὁ σοσιαλισμός ἀρνεῖται νά δείξει ἀγάπη καί ὑπομονή ἀπέναντι σέ τάξεις καί πρόσωπα πού ποτέ δέν εὐθύνονται ὀλοκληρωτικά γιά τήν παρουσία στόν τόπο τους ἐνός πολῦ ὑπέρτερου ἱμπεριαλισμοῦ, πού καθυπόταξε τίς κοινωνίες τῆς Ἰνδοκίνας.

Δέν δεχόμαστε πιά νά κλείσουμε τά μάτια καί νά ταλαιπωρήσουμε τή λογική, τίς εἰδήσεις καί τίς μαρτυρίες, πού μᾶς δείχνουν ὅτι ἡ ἔκταση καί ἡ ἀθλιότητα τοῦ προσφυγικοῦ κύματος ὀφείλεται σέ ἀνεξέλεγκτη δυστυχῶς γραφειοκρατική διαφθορά ἐνός τμήματος τῶν στελεχῶν τοῦ καθεστώτος, πού κάτω ἀπό τό πρόσχημα τῆς ἀναδιαπαιδαγώγησης τῶν μὴ ἐπαναστατικῶν τάξεων τροφοδοτοῦν τά κάτεργα πού ὀνομάζονται ἀναμορφωτήρια καί ἀποσποῦν χρήματα ἀπό τούς ἀνεπι-

Δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

θύμητους για να τους επιτρέψουν την ξεοδο-πνιγμό με τα πλοία του θανάτου.

Αρνούμαστε να δεχθούμε ότι οι γέροι, τα γυναικόπαιδα και τα νήπια που αργοπεθαίνουν από την πείνα και πνίγονται στη θάλασσα έχουν οποιαδήποτε αντιδραστική ή δεξιά πολιτική ιδιότητα.

Απορρίπτουμε την εθνικιστική δυνασπιστία. που διώχνει εκατοντάδες χιλιάδες Κινέζους, απλώς επειδή είναι Κινέζοι.

Ειδικά δε εμείς οι Έλληνες άριστεροί ανήκουμε σε μία παράταξη που δεινοπάθησε από την πολιτική της εὐπιστία και τις διαψεύσεις των ελπίδων της. Η υποστήριξη μας στη Βιετναμική Έπανάσταση, υποστήριξη που ζήτησαν και εκτίμησαν οι ίδιοι οι σύντροφοί μας του Βιετνάμ, δεν είναι ούτε έθελουφλία ούτε άκριτη.

Νομιμοποιούμε να δούμε και να κρίνουμε ότι το προσφυγικό φαινόμενο τραυματίζει ανεπανόρθωτα την ευγένεια της Βιετναμικής Έπανάστασης και ζημιώνει τραγικά την πορεία της ανθρωπότητας προς το σοσιαλισμό.

Όχι, σύντροφοι και συναγωνιστές. Δεν δεχόμαστε τη λογική σας του συμψηφισμού δεξιών και αριστερών άθλιότητων. Δεν συμμετέχουμε στην υποκρισία της κατευθυνόμενης και μονομερούς όργης σας. Θυμόμαστε τα λόγια του ποιητή μας: είμαστε «ώρμα τέκνα της όργης». Και η όργη, όπως η έλευθερία, είναι αδιαίρετη.

Τά βρέφη, τα νήπια, οι γυναίκες, οι γέροι που πεθαίνουν κάθε μέρα στην Ίνδοκίνα, θύματα της γραφειοκρατικής αναλγησίας, δεν είναι ούτε άριστεροί ούτε δεξιοί. Είναι άνθρωποι που υπάρχουν. Η άριστερά παύει να είναι άριστερά, όταν φακελώνει τον πάσχοντα άνθρωπο. Γι αυτό είμαστε άπροκατάληπτα όργισμένοι. Όργισμένοι κατά της Κίνας, για τον πόλεμο και την πείνα που επέβαλε ο στρατιωτικός της περίπατος στο Βιετνάμ. Όργισμένοι κατά του παρανοϊκού φασιστικού τέως καθεστώτος της Καμπότζης που σκότωσε το μισό πληθυσμό της χώρας στο όνομα της ιδανικής κομμουνιστικής πολιτείας. Απελπισμένοι με το Βιετνάμ που ταλαιπωρεί το λαό του και απειλεί τους γειτονικούς. Όργισμένοι τέλος κατά της ελληνικής κομματικής άριστερας, η οποία με την κατ' επιλογήν όργη της κατά του Καραμανλή αποσιωπά θέματα τη βαρβαρότητα των «σοσιαλιστικών κρατών», που κατακρατούν δεδουλευμένους μισθούς και συντάξεις των προσφύγων συμπατριωτών τους, εμποδίζοντάς τους έτσι την παλινόσταση και κωφεύει στις οίμωγές των μελλοθανάτων «δεξιών» βρεφών της Ίνδοκίνας.

Μπορούμε να ελπίσουμε ότι κάποια άριστερά κόμματα θα αποκαταστήσουν τη χαμένη τιμή της άριστερας;

Οι πολυώνυμες κινήσεις της ειρήνης μπορούν τάχα να σκεφτούν πώς κάθε «δεξιό» βρέφος που πεθαίνει στην Ίνδοκίνα είναι λίγο ή ειρήνη που σκοτώνεται; Μπορούν να καταλάβουν οι άριστεροί Δήμοι, οι άριστερές «κινήσεις» πώς πρέπει να νίθηθουν μία διετναμέζικη, καμποτζιανή, λαοτινή οικογένεια; Μία έστω, συμβολικά, απέναντι στο μίζερο «συμβολισμό» της δεξιάς. Έλληνική άριστερά θυμήσον: αυτοί οι πρόσφυγες είναι δικοί σου. Μην αφήσεις τη δεξιά να σου τους μαγαρίσει.

Κώστας Ζουράρης

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

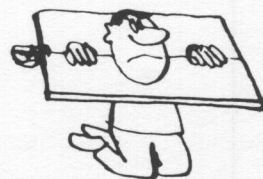
Ένοικιάζεται...

Τό δικαίωμα στήν κατοικία, πού ένας θεός νά τό κάνει δικαίωμα, έν όνόματι τού όποίου λειτουργούν Ύπουργεία, τά Πολεοδομικά Γραφεία, τά σχέδια πόλεως, τά ρυθμιστικά και τά χωροταξικά προγράμματα, οί Αρχιτεκτονικές και Πολυτεχνικές Σχολές, χιλιάδες τεχνικά γραφεία, μεσιτικά καταστήματα, εργολαβικές επιχειρήσεις, ένα δικαίωμα πού γιά τήν έξυπηρέτησή του έχουν φτιαχτεί διομηχανίες, ύλικά, θεωρίες, έπιστήμες, τεχνικές, και επαγγέλματα επί επαγγελμάτων, έν όνόματι τού όποίου έχουν δομηθεί συμφέροντα και οικοδομηθεί περιουσίες κυριολεκτικά ακίνητες, είναι ένα περίεργο δικαίωμα πού έπιφυλάσσει στους δικαιούχους τήν ύποχρέωση τού γνωστού κεφαλικού φόρου μέ τό τρομοκρατικό όνομα ένοίκιον.

Τό δικαίωμα, λοιπόν, στήν κατοικία ένοικιάζεται και ένοικιάζεται καλά. Γνωστά και στους ιδιοκτήτες και τους ένοικιαστές, μέ τόν άμεσο και δάνασο τρόπο τής καθημερινότητας, τά καθέκαστα αυτής τής κοινωνικής και προσωπικής «λεπτομέρειας». Γνωστή ακόμη και ή φοβερή προστασία, έδω κι ένα χρόνο, από τήν Κυβέρνηση μέ τό δήθεν «πάγωμα» τών ένοικίων πού μετέτρεψε μιά τεράστια κατηγορία «δικαιούχων» sé τσιγγάνους και μπαούλα πού μεταναστεύουν διαρκώς από τριάρι sé δύαρι, από άθλιότητα sé βαρβαρότητα, μακαρίζοντας τήν καλή τους τύχη άν καταφέρουν νά έντειχιστούν ξανά σ' ένα καινούριο διαμέρισμα και μάλιστα διαμπερές.

Λέμε πώς όλα αυτά είναι γνωστά, κουραστικώς πασίγνωστα, όπως ακόμη ότι τήν τελευταία διετία τά ένοίκια αύξήθηκαν κατά 100%, ότι οί ένοικιαστές καταβάλλουν τό 50% τών μηνιαίων άποδοχών τους γιά τό νοίκι, ότι αναγκάζονται νά αποδέχονται τους «παράνομους» έκδιασμούς τού ιδιοκτήτη γιά νά προκαταβάλουν χωρίς άπόδειξη τήν από 50 ως 100% αύξηση άν δέν θέλουν νά γίνουν βαλίτσα, βοηθώντων και τών δικαστηρίων πού έλέγχουν μέ ακρίβεια τήν ήμερομηνία λήξεως τού μισθωτηρίου εις τάς περί έξώσεων τών δυστροπόντων μισθωτών ύποθέσεις.

Σέ όλα αυτά ύπάρχει ή άτράνταχτη άπάντηση τού ιδιοκτήτη, δηλαδή τού δικαιώματος τής ιδιοκτησίας: «δικό μου είναι, ό,τι θέλω τό κάνω». Και τό κάνει, στίς σημερινές περιστάσεις, νά τού άποφέρει 5-7% τό χρόνο από τά ένοίκια αλλά μαζί μέ τήν αύξηση τής ύπεραξίας τού ακινήτου νά φτάνει τά 30 μέ 35%, δηλαδή νά διπλασιάζεται sé 3 μέ 4 χρόνια. Φυσικά οί ιδιοκτήτες θά σοϋ άραδιάσουν όλα τά θάσανά τους - τί είναι σήμερα 8-10.000 δρχ., μās τά παίρνει ή έφορεία, χρειαζόμαστε έπισκευές, κι ύστερα τά παιδιά τών νοικάρηδων τά χάλασαν όλα, έγραφαν στους τοίχους - τόσο πού σοϋ έρχεται νά κάνεις έρανο γιά νά τους συνδράμεις. Η παρακάτω όμως στατιστική πού δημοσιεύτηκε στήν Καθημερινή (2-3 Σεπτ. 1979) είναι άμείλιχτα εύγλωττη γιά τήν έπονείδιστη κερδοσκοπία στήν όποία καταλήγει τό δικαίωμα στήν κατοικία. Αντιγράφουμε:

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

Μιά μελέτη τής Σετίας Αύγουστος 1974 – Αύγουστος 1979 σέ πέντε χαρακτηριστικές περιοχές τής πρωτεύουσας μᾶς δίνει τήν ακόλουθη εικόνα, σχετικά μέ τήν πορεία τής ἀξίας τῶν ἀκινήτων καί τῶν ἐνοικίων.

- **ΑΓΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ:** Ἡ ἀξία ἐνός κεντρικοῦ ἀκινήτου τό 1974 κυμαίνονταν γύρω στίς 12-14.000 δρχ. τό τετραγωνικό μέτρο, τό 1977 ἔφτασε στίς 15.000-23.000 δρχ., τό 1978 στίς 17.500-31.100 δρχ. καί σήμερα κυμαίνεται γύρω στίς 26-37.000 δρχ. Σέ περιφερειακό ἀκίνητο οἱ τιμές ἦταν 9-13.500 δρχ., 12.500-15.000 δρχ., 14.500-18.000 καί 20-29.500 δρχ. ἀντίστοιχα.

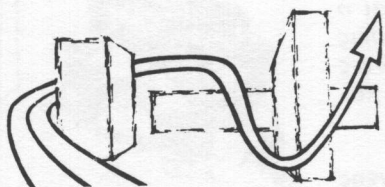
Παράλληλα τά ἐνοίκια κυμαίνονταν τό 1974 γιά κεντρικά ἀκίνητα στίς 40-60 δρχ. τό τετραγωνικό μέτρο, τό 1977 στίς 40-65 δρχ., τό 1978 στίς 90-175 δρχ. καί τό 1980 στίς 90-180 δρχ. Στά περιφερειακά ἀκίνητα οἱ τιμές τῶν ἐνοικίων ἦταν 32-40 δρχ., 32-50 δρχ., 65-100 δρχ., καί 70-110 δρχ. ἀντίστοιχα.

- **ΑΜΠΕΛΟΚΗΠΟΙ:** Ἀξία κεντρικοῦ ἀκινήτου τό 1974 (σέ παρένθεση θά ἀναφέρεται ἡ ἀξία περιφερειακοῦ ἀκινήτου) 12 ἕως 16.000 δρχ. τό τετραγωνικό μέτρο (9-12.000 δρχ.), τό 1977 12-24.000 δρχ. (10-16.000 δρχ.) τό 1978 17.500-34.000 δρχ. (14.500-19.000 δρχ.) καί τό 1979 29-39.000 δρχ. (20-30.000 δρχ.)

Παράλληλα τά ἐνοίκια στήν ἴδια περιοχή κυμαίνονταν τό τετραγωνικό μέτρο τό 1974 στίς 40-50 δρχ., (26-40 δρχ.) τό 1977 στίς 50-115 δρχ. (30-45 δρχ.), τό 1978 στίς 70-115 δρχ. (50-75 δρχ.) καί τό 1979 στίς 90-180 δρχ. (80-130 δρχ.)

- **ΖΩΓΡΑΦΟΥ:** Ἀξία κεντρικοῦ ἀκινήτου (περιφερειακοῦ) ἀνά τετραγωνικό μέτρο κυμαίνονταν τό 1974 στίς 8.500-10.500 δρχ. (8-10.000 δρχ.), τό 1977 στίς 12.500-19.000 δρχ. (9-13.000 δρχ.), τό 1978 στίς 16.500-25.000 δρχ. (12.500-17.000 δρχ.) καί τό 1979 στίς 20-29.000 δρχ. (19-25.000 δρχ.) Ἀντίστοιχα τά ἐνοίκια ἀκολούθησαν τήν ἀκόλουθη πορεία: τό 1974 33-50 δρχ. ἀνά τ.μ. (29-43 δρχ.) τό 1977 40-70 δρχ. (29-45 δρχ.), τό 1978 50-90 δρχ. (40-70 δρχ.) καί τό 1979 80-215 δρχ. (70-100 δρχ.).

- **ΚΥΨΕΛΗ:** Ἀξία κεντρικοῦ ἀκινήτου (περιφερειακοῦ) ἀνά τετραγωνικό μέτρο τό 1974 10-13.000 δρχ. (8-10.000 δρχ.), τό 1977 16-26.000 δρχ. (10-13.000 δρχ.) τό 1978 17.500 – 30.000 δρχ. (15.800-23.500 δρχ.) καί τό 1979 22-35.000 δρχ. (15.500-24.500 δρχ.) Ἀντίστοιχα τά ἐνοίκια ἀκολούθησαν τήν ἀκόλουθη πορεία: τό 1974 ἦταν 35-50 δρχ. (30-40 δρχ.), τό 1977 40-100 δρχ. (30-45 δρχ.) τό 1978 70-100 δρχ. (50-70 δρχ.) καί τό 1979 80-135 δρχ. (70-100 δρχ.).

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

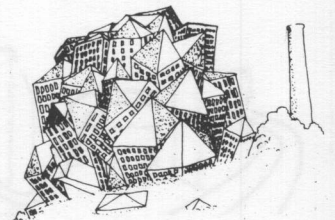
• ΠΑΓΚΡΑΤΙ: Ἄξια ἀκινήτου κεντρικοῦ (περιφερειακοῦ) τό 1974 10-16.000 δρχ. (9-12.000 δρχ.), τό 1977 12.500-23.000 δρχ. (9-15.000 δρχ.) τό 1978 14.500-26.000 δρχ. (11-17.500 δρχ.) καί τό 1979 19-34.000 δρχ. (18.500-26.000 δρχ.) Ἀντίστοιχα τά ἐνοίκια ἦταν τό 1974 39-50 δρχ. (40-45 δρχ.), τό 1977 50-80 δρχ. (40-50 δρχ.), τό 1978 60-90 δρχ. (50-70) καί τό 1979 90-150 δρχ. (80-110 δρχ.).

Ὅμως ποιοί εἶναι αὐτοί οἱ κερδοσκόποι; Βεβαίως οἱ μεγάλες οἰκοδομικές ἐπιχειρήσεις, οἱ βιομηχανίες ὑλικῶν κλπ. τούς ὁποίους ὁμως συναγωνίζονται σέ ἀγριότητα, καί συχνότατα τούς ξεπερνοῦν, οἱ συμπαθεῖς μικροῖδιοκτῆται συμπολίτες μας πού ἀκούμπησαν τίς ἀποταμιεύσεις τους σέ κάποιο διαμερισμάκι, ἀποκούμπι γιά τά γηραιά, μελλοντικό προικῶν, μιά σίγουρη ἐπένδυση τέλος πάντων. Ἀπλός λαός κι αὐτοί, «φτωχομεσαῖοι» μικροαστοί, συνταξιούχοι, συχνότατα ἀκόμα καί «σοσιαλιστές» ἐναντίον τοῦ κατεστημένου, δεμένοι μέ δεσμούς ἰδρώτα, αἵματος καί ἄγχους μέ τά ἐνοικιαζόμενα τετραγωνικά τους καί τό βερνίκι τοῦ παρκέ πού καταστρέφουν τά παιδιά τῶν ἐνοικιαστῶν.

Ἡ κυβέρνηση μελετᾶ, λένε, τήν παράταση τῆς ἰσχύος τοῦ προεδρικοῦ διατάγματος πού πάγωσε τήν αὔξηση τῶν ἐνοικίων. Φοβᾶται ὁμως ὅτι ἂν μὲν ἀρθεῖ ὁ ἀγορανομικός ἔλεγχος θά προκληθεῖ γενική τιμαριθμική αὔξηση 2-2,5 μονάδων, ἂν δέ ὑπαχθοῦν οἱ ἐνοικιάσεις σέ αὐστηρό ἀγορανομικό ἔλεγχο μέ παράλληλο περιορισμό τῆς δυνατότητας ἔξωσης αὐτό θά σημαίνει ἐνοικιοστάσιο πού θά ἐπιφέρει σημαντική μείωση τῆς οἰκοδομικῆς δραστηριότητας μέ πολλές δυσάρεστες συνέπειες. Γιά νά μεταφράσουμε αὐτό τό λόγο σέ πῶς συγκεκριμένα πράγματα ἡ οὐσιαστική προστασία τοῦ δικαιώματος στήν κατοικία θά σημαίνει ἄμεση ἀντίθεση τῆς κυβέρνησης μέ ὅλο τό πλέγμα συμφερόντων μικροῖδιοκτητῶν, μεγαλοῖδιοκτητῶν, ἐργολάβων, Τραπεζῶν καί πολλαπλῶν ὑπηρεσιῶν, πράγμα πού θά ἔχει πολιτικές ἀπώλειες ἀγνώστων, ἴσως, διαστάσεων. Συμπέρασμα: μὴ θίγετε τά καλῶς κείμενα, ὅτι τό δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας ἱερόν. Κάρπωση, χρήση καί, κυρίως, κατάχρηση.

Μέ τό γενικό κνισμό πού ἐπικρατεῖ, τό ὅτι δέν προασπίζεται οὐσιαστικά τό δικαίωμα τῶν ἀνθρώπων στήν κατοικία ἀποτελεῖ φυσική συνέπεια. Τό ἀφύσικο εἶναι ὅτι ἔχει καταγραφεῖ κι αὐτό τό ζήτημα στή σφαῖρα τοῦ ἰδιωτικοῦ. Ὁ καθένας καλεῖται νά λύσει τό ζήτημά του ἀτομικά, σάν προσωπική περίπτωση πού εἶναι τό πού καί πῶς θά μείνεις, θά ζήσεις καί θά πεθάνεις. Ἡ τρέχουσα πολιτική δέν ἀσχολεῖται μέ τέτοιες «λεπτομέρειες». Πού ν' ἀφήσουν καιρό τά φεστιβάλ καί ὁ ἐκπολιτιστικός ὄργασμος. Βέβαια οἱ διακηρύξεις καί οἱ ἐπερωτήσεις στή Βουλή ἀφθονοῦν - ὄχι ὁμως οἱ ἀγῶνες. Ἴσως ὁμως καί οἱ ἀγῶνες νά εἶναι δύσκολοι καθώς ἔχουμε μετατρέψει τήν ἀνάγκη μας γιά κατοικία σέ λαχάνιασμα γιά ἰδιοκτησία.

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

δια γυμνου οφθαλμου δια γυμνου οφθαλμου

«Λογική» χειροδικία είναι αποδεκτή μέθοδος σωφρονισμού τῶν παιδιῶν

Στις 17 Ἰουλίου, στή Θεσσαλονίκη, τό αὐτόφωρο τριμελές Πλημμελειοδικεῖο μέ εἰσαγγελέα τόν κ. Β. Μαρκή καί πρόεδρο τοῦ δικαστηρίου τόν κ. Φ. Κεσετζίδη ἐκδίκασε τήν ἀκόλουθη ὑπόθεση. Ὁ κατηγορούμενος, Γιάννης Ἀθανασέλος, 33 χρονῶ, ἐργάτης ἀπό τό χωριό Φιλαδέλφειο, δικάστηκε γιά πρόκληση σωματικῆς βλάβης στή ὀχτάχρονη κόρη του Μαργαρίτα. «Τῆς ἔδωσα ἓνα μπάτσο, ὅπως καί μένα μ' ἔδερνε ὁ πατέρας μου», ἀπολογήθηκε ὁ κατηγορούμενος καί δήλωσε φωναχτά πῶς ἀγαπάει τήν κόρη του καί πῶς ὑπόσχεται νά μήν τήν ξαναδείρει.

Τό δικαστήριό τόν ἀθώωσε μέ τό σκεπτικό ὅτι ἡ χειροδικία δέ γινόταν «συστηματικά», ἀναγνωρίζοντας συνάμα στό γονεά τό «δικαίωμα» χειροδικίας «ἐντός τῶν λογικῶν ὁρίων».

Μέ ἄλλα λόγια τό δικαστήριό ἔκρινε τή χειροδικία «λογική» καί ἀθώωσε τόν κατηγορούμενο. Δέν ξέρω ἂν ὁ τυχαῖος ἀναγνώστης τῆς κατάθεσης θά ἔβρισκε λογική ἢ ἄλογη τή χειροδικία ἀπό τήν περιγραφή τῆς προφανέστατα ἐντρομῆς μικρῆς μάρτυρος κατηγορίας. Πάντως θά τήν ἔβρισκε σίγουρα δάρδαρα. Φυσικά, ὁ καθένας καταλαβαίνει ὅτι γιά νά θρεθεῖ στό δικαστήριό μιὰ τέτοια περίπτωση τόσο συχνή καί κοινότυπη στήν κοινωνία μας, ὁ πατέρας ἔχει σίγουρα ξεπεράσει μέ τή συμπεριφορά του ὅλα τά ὄρια ἀνοχῆς τῆς κοινωνικῆς ὁμάδας μέσα στήν ὁποία ζεῖ, καί δυστυχῶς ξέρομε πῶς ἡ ἀνοχή αὐτή εἶναι ὑπερβολικά μεγάλη. Γιά νά γίνει προσφυγή στίς ἀρχές, ἐπειδή ἓνας πατέρας δέρνει τό παιδί του θά πρέπει νά κινδυνεύει ἂν ὄχι ἡ ζωή τουλάχιστον ἡ σωματική καί ψυχική ἀκεραιότητα τοῦ παιδιοῦ.

Εἶναι τόσο βαθιά ριζωμένη στήν κοινή λογική ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ πατέρας ἔχει δικαίωμα νά κάνει τό παιδί του ὅ,τι θέλει. Θεωρεῖται τόσο πλατιά φυσικό νά δέρνει τό παιδί του.

Τό πρόβλημα βέβαια δέν εἶναι παιδαγωγικό, ἀλλά κοινωνικό. Δέν εἶναι παιδαγωγικό οὔτε στή διάσταση πού τό ἔβαλε ὁ κατηγορούμενος, μέ τή σχεδόν ἀφοπλιστική φράση «μέ ἔδερνε καί μένα ὁ πατέρας μου». Εἶναι κοινωνικό καί ιδεολογικό. Ἡ δικαστική ἀρχή ἀποφαίνεται γιά τήν ἀσκηση βίας καί τή καταπάτηση τῶν ἀντίστοιχων ἄρθρων τῆς διακήρυξης τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, λέγοντας μέ τή θετική, ἐπίσημη, κοινωνική φωνή τῆς: ὅταν ἡ βία εἶναι «λογική» ἐπιτρέπεται.

Ἡ βία ὡστόσο εἶναι πάντα «λογική». Ἀκόμα καί στίς πιό τερατώδεις ἐκφράσεις πού πῆρε ποτέ στήν ἱστορία, ἡ βία ἦταν «λογική» καί ἀποτελεσματική.

Μέ ἄλλα λόγια, τό πρόβλημα πού φωτίζει ἡ κοινότητα αὐτή περίπτωση δέν εἶναι καθόλου τό ἠθικό ζήτημα, ἂν εἶναι σωστό (τί εἰρωνεία: διανύουμε τό «ἔτος τοῦ παιδιοῦ») νά δέρνομε τά καημένα τά παιδιά. Ἄλλωστε, τυχερή, θά μπορούσε νά πει κανεῖς, εἶναι ἡ μικρή

Δια γυμνου οφθαλμου Δια γυμνου οφθαλμου

μάρτυς κατηγορίας: αν ήταν δέκα χρόνια μεγαλύτερη δέ θά τήν έδε-
ναν επειδή έκανε άταξίες, θά τή μαχαίρωναν επειδή πρόσβαλε τήν οί-
κογενειακή τιμή, μέ τό γνωστό και αιώνιο τρόπο πού ή οικογενειακή
τιμή συνηθίζει νά προσβάλλεται στην κοινωνία εκείνη όπου βασιλεύει
ή «λογική» βία και τό δίκιο τών ισχυρών.

Είναι αλήθεια ότι περισσότερο δύστυχος άπ' οτιδήποτε άλλο έμφα-
νίζεται ό κατηγορούμενος πατέρας. Για νά δικαιολογηθεί θυμήθηκε
πώς τόν έδερεν ό πατέρας του και διηγήθηκε πώς ή οικογενειακή του
ζωή δέν ήταν ρόδινη. Ποιός ξέρει αν δέν τόν έδερεν κι ό δάσκαλος του
στό σχολείο, ή αν δέν τόν ταπειώνουν τά άφεντικά του κάθε στιγμή·
σίγουρα τόν ποδοπάτησε κάποιος λοχίας στό στρατό, τόν φόβισε κά-
ποιος άλλος εκπρόσωπος τής εξουσίας. Μπαίνει στους τέσσερις τοί-
χους του σπιτιού του, όπου και μόνο είναι αυτός ή εξουσία, και έκδι-
κείται για όλα.

Τό πρόβλημα πράγματι δέν είναι ό κατηγορούμενος πατέρας, αλλά
οί αξίες πού αναπαράγει ό όποιος κρατικός θεσμός. Η χειροδικία,
έξηγήσε ό πρόεδρος του δικαστηρίου, είναι μέθοδος σωφρονισμού τών
παιδιών, άποδεκτή από τόν καιρό τής αρχαιότητας. Μέ άλλα λόγια, ή
δικαιούνη θεωρεί φυσικό και από αρχαιοτάτων χρόνων κατοχυρω-
μένο τό πατρικό αυτό δικαίωμα. Τό σημαντικότερο είναι πράγματι τό
σκεπτικό και ό τρόπος αντιμετώπισης του θέματος. Όταν ό πρόεδρος
του δικαστηρίου ρωτάει τή μικρή μάρτυρα κατηγορίας αν «έπιθυμεί»
τήν τιμωρία του πατέρα της και τό παιδί, προφανώς φοβισμένο ανά-
μεσα σε τόσες άυστηρές πατρικές μορφές, άποφεύγει ν' άπαντήσει,
άναρωτιέται κανείς τί «κέρδισε ή κοινωνία» από αυτή τή δίκη. Όπως
έλεγε ό εισαγγελέας στην άγόρευσή του: «Η κοινωνία δέν έχει νά κερ-
δίσει τίποτα από τήν καταδίκη του κατηγορουμένου, πού, αν κλειστεί
στις φυλακές, θ' αφήσει μόνη τή γυναίκα και τά τρία παιδιά του». Τί
είκόνα διαμόρφωσε άραγε ή όχτάχρονη Μαργαρίτα Άθανασέλου για
τήν κοινωνία, όταν μετά τήν άθωωτική άπόφαση κλαίει γοερά και άρ-
νειται ν' ακολουθήσει τόν πατέρα της;

Άννα Φραγκουδάκη

ΚΑΘΕ ΠΡΟΙ

αφραζε

διαβαζε

διαδιδε

την **ΑΥΓΗ**

τη δικη 68

ΦΩΝΗ

ΘΟΥΡΙΟΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΟ όργανο του
'ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ'

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΕΝΝΙΑΧΡΟΝΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

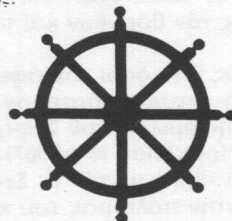
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Θ. ΓΕΡΟΥ — Γ. Κ. ΜΩΡΑΪΤΟΥ

1. ΧΡΗΣΤΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ. (Βιβλίο για το δάσκαλο και το μαθητή).	Δρχ. 300
2. ΓΙΑΝΝΗ ΛΑΜΠΡΑΚΗ: ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΕΣ ΑΣΚΗΣΕΙΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΟ ΧΡΗΣΤΙΚΟ ΛΕ- ΞΙΚΟ.	Δρχ. 120
3. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ ΓΕΡΟΥ: ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Τάξη Γ'.	Δρχ. 250
Το βιβλίο του δασκάλου.	
4. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ ΓΕΡΟΥ: ΟΔΗΓΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ. Τάξη Δ'. Το βιβλίο του δασκάλου.	Δρχ. 250
5. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ ΓΕΡΟΥ: ΜΑΘΑΙΝΩ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ. Στην 3η Δημοτικού. Το βιβλίο του μαθητή.	Δρχ. 100
6. ΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥ ΓΕΡΟΥ: ΔΙΔΑΣΚΩ ΤΗΝ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΣΤΗΝ 3η Τάξη Δημοτικού — Το βιβλίο του δασκάλου.	Δρχ. 100
7. ΧΡΗΣΤΙΝΑΣ ΣΙΜΑΤΟΥ: ΟΜΗΡΟΥ ΟΔΥΣΣΕΙΑ. Συστηματική και μεθοδική ανάλυση του έργου.	Δρχ. 200
8. ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΝΙΚΑ: ΟΜΗΡΟΥ ΙΛΙΑΔΑ. Συστηματική και μεθοδική ανάλυση του έργου.	Δρχ. 200
9. ΜΑΡΙΑΣ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΟΥ - ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ: ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ. (Σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα. Τα κείμενα του σχολικού βιβλίου της Α' Τάξης του Γυμνασίου)	Δρχ. 200
10. ΘΕΟΔΟΣΗ ΠΥΛΑΡΙΝΟΥ: ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ. (Σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα. Τα κείμενα του σχολικού βιβλίου της Β' Τάξης του Γυμνασίου).	Δρχ. 200
11. Γ. Ε. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ — Γ. Κ. ΜΩΡΑΪΤΗ: ΕΠΙΤΟΜΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣ- ΣΑΣ. Για τις τάξεις: Α', Β', Γ', Γυμνασίου.	Δρχ. 200
12. ΠΕΡΙΑΛΗΨΕΙΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ (Από το βιβλίο του ΟΕΔΒ). Ερωτήσεις της ιστορίας και οι απαντήσεις τους. Επιμέλεια: Γ. Κ. Μωραΐτη.	Δρχ. 250

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ ΕΝΝΙΑΧΡΟΝΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΙΔΙΚΩΝ & ΒΟΗΘΗΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ Ε.Π.Ε
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΗ: ΑΔΕΛΦΟΙ ΤΟΛΙΔΗ ΣΟΛΩΝΟΣ 71 - 36 11 318

Μιά διάλεξη του Γιώργου Σεφέρη

Ἡράκλειο 6.4.1967

Στίς 6 Ἀπριλίου 1967, ἡμέρα Πέμπτη, ὁ Γιώργος Σεφέρης, προσκαλεσμένος ἀπό τό παράρτημα τοῦ Λυκείου Ἑλληνίδων τοῦ Ἡρακλείου Κρήτης, δίνει μιά διάλεξη στήν αἴθουσα τοῦ Ἐμπορικοῦ καί Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς πόλης. Ἐνωρίτερα τό Λύκειο Ἑλληνίδων μέ «πρόσκλησή» του, δημοσιεύμένη στόν τοπικό τύπο, καλεῖ τό κοινό τοῦ Ἡρακλείου νά παρευρεθεῖ στή διάλεξη κατά τήν ὁποία ὁ Σεφέρης «θά διαβάσει ποιήματά του καί θά μιλήσει γι' αὐτά». Ἀπό τίς περιγραφές τῶν ἐφημερίδων τῆς πόλης φαίνεται ὅτι ὁ λαός τοῦ Ἡρακλείου τίμησε μέ ἀθρόα προσέλευση τόν ποιητή καί παρακολούθησε μέ πολύ ἐνδιαφέρον «τήν κατανυκτικὴν πραγματικὰ ὁμιλίαν». Πολλοὶ ὁμως ἔμειναν, ἀπὸ ἔλλειψη χώρου, ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ Ἐπιμελητηρίου μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργηθεῖ μιά κάποια ἀταξία, ὅπως γράφει σέ ἐπιστολή του στή «Μεσόγειο» (8-4-1967) ἐνοχλημένος δικηγόρος τῆς πόλης. Ὁ ἐπιστολογράφος εὐχαριστεῖ πρῶτα τοὺς διοργανωτὲς τῆς ἐκδήλωσης καί ἀφοῦ ὁμολογῆσει ὅτι «ἡ ποιήσις δέν εἶναι εὐκόλως καταληπτὴ», συνεχίζει «ἀλλὰ ὁ ποιητὴς κατῴρθωσε νά μᾶς μεταδώσῃ ἂν ὄχι πλήρως τὰ διανοήματά του, τουλάχιστον τὴν ἱεράν του συγκίνησην, τὸσον ὅταν ὠμίλει διὰ τὸν πεζὸν λόγον, παρά τὰ ἐμπόδια τῶν ποιητικῶν του πτερῶν, ὅσον καί ὅταν ἐπέτα εἰς τὰ ὕψη μέ τὰ πτερά τῆς ποιήσεως ἔχων μαζί του καί τὰ ἐφόδια τοῦ πεζοῦ λόγου». Ὅμως τό θέμα τῆς ἐπιστολῆς εἶναι ἡ «ἀπρέπεια» πού δημιουργήθηκε ὅταν «πολλοὶ κυρίαί καί δεσποινίδες ἔμειναν ἐκτός τοῦ νυμφώνος καί ἀντὶ νά ἀποχωρήσουν ἢ νά ἐντείνουν τὴν προσοχήν των διὰ νά ἀκούσουν καί αὐταὶ κάτι, ἤρχισαν τό κουτσομπολιό των καί ὠμίλουν περὶ πάντων... Τὴν κατάστασιν ἀντελήφθη ὁ ποιητὴς καί κατ' ἀρχὴν μὲν δύο ἢ τρεῖς φορές ἠρώτησεν μέ εὐγένειαν ἐάν τὸν ἀκούωμεν, εἰς τό τέλος ὁμως ἀνεφέρθη καί εἰς τὸν θόρυβον καί παρεκάλεσεν νά σταματήσῃ».

Φαίνεται ὁμως ὅτι ὅσοι κατάφεραν νά ἀκούσουν τὴν διάλεξη ἐντυπωσιάστηκαν ἀπὸ τό ὕφος καί τὸν τρόπο τῆς ὁμιλίας τοῦ Σεφέρη. Ἔτσι λ.χ. ἡ «Πρωινή» τοῦ Ἡρακλείου (8-4-1967) σέ ἄρθρο πού τιτλοφορεῖ «Δυὸ ὧρες μέ τὸν Γ. Σεφέρη. Ἡ προχθεσινὴ ὁμιλία στὴν πόλῃ μας τοῦ κορυφαίου Ἑλληνα ποιητῆ» γράφει πῶς τό ἀκροατήριό «χάρηκε τό λιτό κι ἐπιγραμματικὸ λόγο τοῦ κορυφαίου ποιητῆ, ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή δημιούργησε μέ τὴν ἀπλότητα καί τὸν αὐθορμητισμό του θερμὴ

καί οἰκεία ἀτμόσφαιρα... Ἡ διάλεξη ἦταν σέ ρυθμὸ συνομιλίας ἢ ἐκμυστηρεύσεων προσωπικῶν».

Τό κείμενο τῆς διάλεξης τοῦ Σεφέρη προέρχεται ἀπὸ τίς ἀνέκδοτες ἡμερολογιακὲς σημειώσεις αὐτῆς τῆς ἐποχῆς μέ τὴν πληροφορία ὅτι ἡ προετοιμασία τῆς κράτησε ἀπὸ τίς 31-3 ὠς τίς 5-4-1967. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὁμιλία ἀλλὰ καί ἀπὸ μιά σημείωση στὴν κορυφὴ τοῦ χειρογράφου ὁ Σεφέρης διάβασε τὰ ἐξῆς ποιήματα: Τὴν «Μπαλάδα», γραμμμένη τό Νοέμβριο τοῦ 1931 στό Λονδίνο στή γλώσσα τοῦ Ἐρωτόκριτου (βλ. *Μέρες, Β'*, 24 Αὐγ. 1931 - 12 Φεβρ. 1934, σ. 20). Ἡ «Μπαλάδα» δημοσιεύεται, γιὰ πρώτη φορά, λίγες μέρες μετὰ ἀπὸ τὴν διάλεξη, (12-4-1967), στὴν ἐφημερίδα «Μεσόγειο», ὕστερα ἀπὸ «ζωνηρὰ ἐπιθυμία τοῦ πολυπληθοῦς κοινοῦ», (πρβλ. *Τετράδιο Γυμνασμάτων, Β'*, σ. 152-3). Στὴ συνέχεια διαβάζει μεγάλο μέρος ἀπὸ τὸν Ἐρωτικό Λόγο, τό «Θερινὸ Ἥλιοστάσι» ἀπὸ τὰ *Τρία κρυφὰ ποιήματα* καί τὴν «Ἐγκωμη». Πρὶν ὁμως ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση τῶν ποιημάτων, ὁ Σεφέρης, γιὰ νά δείξει τί ὀφείλει ὡς ποιητὴς στόν πεζὸ λόγο, διαβάζει τρία ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ πεζὰ ἐκεῖνα κείμενα πού τὸν ἐπηρεάσαν περισσότερο στό ἔργο του. Τό πρῶτο εἶναι ἡ *Ἀποκάλυψη* τοῦ Ἰωάννη, πού πρόσφατα (1966) μεταγράφηκε στὰ νεοελληνικά. Στό σχετικὸ σημεῖο τοῦ χειρογράφου ὁ Σεφέρης ἀναφέρει μέ κόκκινο μελάνι τὴ σελίδα 141 τῆς *Ἀποκάλυψης*. Τὰ ἄλλα δύο κείμενα εἶναι ἡ *Γυναῖκα τῆς Ζάκυνθος* τοῦ Σολωμοῦ καί τὰ *Ἀπομνημονεύματα* τοῦ Μακρυγιάννη, ἀλλὰ τὰ σχετικὰ ἀποσπάσματα δέν σημειώνονται. Σύμφωνα ὁμως μέ τὴν Κυρία Σεφέρη, πού ἦταν παρούσα στὴν διάλεξη, εἶναι πιθανόν νά διαβάστηκε τό ἀπόσπασμα ἐκεῖνο τοῦ Μακρυγιάννη πού ἀναφέρεται στό περιστατικὸ τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου (Β' 258) καί παρατίθεται στὴ μελέτη «Ἐνας Ἑλληνας - ὁ Μακρυγιάννης», *Δοκίμης Α'*, σ. 255κ. (3η ἔκδ.). Τό ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν *Γυναῖκα τῆς Ζάκυνθος* ἴσως προέρχεται ἀπὸ τό 6ο κεφάλαιο «Τὸ μέλλοντα γενάμενο παρόν». Ἡ κακία εἶναι σὸ τέλος». Γιὰ τίς πληροφορίες αὐτές καί γιὰ τὴν ὅλη βοήθεια εὐχαριστῶ καί ἀπὸ ἐδῶ τὴν Κυρία Σεφέρη.

Ἡ διάλεξη εἶναι ὀργανωμένη σέ δύο μέρη. Στό πρῶτο, στό θεωρητικὸ, ὁ Σεφέρης μέ ὕφος πραγματικὰ «λιτό καί ἐπιγραμματικὸ» συνδιαλέγεται μέ τό κοινό, τό εἰδοποιεῖ καί τό προετοιμάζει γιὰ τὰ ποιητικὰ κείμενα πού θά ἀκολουθήσουν. Τὰ προτασσόμενα πεζὰ κείμενα ἔχουν σκοπὸ καί νά μυή-

σουν τούς άκροατές στην «ποιητική» του Σεφέρη, καθώς ο ίδιος όμολογεί τίς όφειλές του, αλλά και νά άποτελέσουν τό συναισθηματικό βάθρο από όπου θά άκουστούν τά ποιήματα. Παρουσιάζονται σύμφωνα μέ τή χρονολογική τους τάξη, έχουν σχέση μέ βασικά βιώματα του κοινού (θρησκεία, πατρίδα), φαίνονται εύληπτα και κατανοητά αλλά ούτε «λαϊκίζουν» ούτε είναι φτιαχτά λογοτεχνικά κείμενα. Είναι, αντίθετα, τά καλύτερα δείγματα πρωτογενούς λαϊκού λόγου και όπως όλα τά γνήσια άφηγηματικά κείμενα χαρακτηρίζονται από τήν καίρια και τήν ποιητικά φορτισμένη λέξη. Τά τέσσερα ποιητικά κείμενα πού διαλέγει ο Σεφέρης έχουν κι αυτά κάποιο συγκεκριμένο στόχο. Μέ τήν «Μπαλάδα» τό κοινό πληροφορείται (μέ μία πολύ

οικεία γλώσσα) τίς δυσκολίες και τήν επίπονη άσκηση του «χειροτέχνη» ποιητή. Άπο εκεί η πρόσβαση στον Έρωτικό Λόγο (γλωσσικά τουλάχιστο) είναι εύκολη, ενώ μέ τό «Θερινό Ήλιοστάσι» ο ποιητής, πού προσφέρει μία μικρή αλλά ενδιαφέρουσα «ανάλυση», θέλει νά δείξει πού κλείνει ο κύκλος του. Ή «Έγκωμη», τέλος, είναι τό καλύτερο παράδειγμα άφομοιωμένου παραδοσιακού λόγου και ή συγκεκριμένη έκφραση τής σεφερικής ποιητικής τέχνης.

Έδώ, τά παρατιθέμενα κείμενα είναι άπλώς ένδεικτικά. Ή στίξη είναι του Σεφέρη και σαφώς συνεργεί στο νά άκουστεί ο λόγος.

Γιώργης Γιατρομανωλάκης

Ή διάλεξη

Αισθάνομαι μεγάλη χαρά πού, επιτέλους, άξιώθηκα νά έχω τήν άποψινή βραδιά. Τό τί μέ συνδέει μέ τήν Κρήτη δέν είναι ή περίπτωση νά είπωθαι τώρα. Μόνο ένα πράγμα θά έλεγα, πού δέν άφορά μόνο τό νησί σας. Έμεις πού έρχόμαστε από τήν πρωτεύουσα προς έσάς, δέν έρχόμαστε μόνο για νά σας πούμε ό,τι μπορούμε νά πούμε, αλλά κυρίως για νά μάθουμε από σας: για νά πάρουμε άμπάριζα. Για μάς τουλάχιστο, ή Άθήνα δέν ταυτίζεται μέ τήν Ελλάδα, όσο και νά τή σπρώχνουν προς τά εκεί διάφορες φαντασίες και διάφορες σύγχρονες μηχανές. Έύχομαι νά μήν ταυτισθαι ποτέ.

Πρόκειται νά περάσω τούτη τήν ώρα κοντά σας διαβάζοντας ποιήματά μου. Αυτό έχει, για μένα, μία δυσάρεστη πλευρά: δέ μ' άρέσει νά άσχολούμαι πολύ μέ τόν έαυτό μου. Άλλά συλλογίζεται κανείς ότι τά ποιήματα ενός όρισμένου προσώπου πάνε νά τ' άκούσουν όσοι έχουν τό ενδιαφέρον. Είναι, ίσως, μία άπλοϊκή σκέψη, αλλά είναι και μία παρηγοριά.

Τήν περασμένη εβδομάδα, μιλώντας στους φοιτητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, παρατηρούσα ότι, στή λογοτεχνία μας οι ποιητές έχουν τή ροπή νά περιφρονούν τά διδάγματα του πεζού λόγου. Είναι φυσικό, θά έλεγε κανείς, νά μαθαίνει ο ποιητής από τόν ποιητή. Βέβαια στό πρώτο κοίταγμα έτσι πρέπει νά είναι. Όστόσο, πρέπει νά μήν τό ξεχνούμε: ο ποιητής, αν άληθινά είναι ποιητής, προορίζεται νά γίνει άρχοντας και κυρίαρχος τής γλώσσας του, και γι' αυτό τήν αισθάνομαι σαν ένα είδος περιορισμού αυτή τή ροπή πού φτάνει κάποτε ως τό νά δυσκολεύεται ο ποιητής νά έκφραστεί σε πρόζα. Έχουμε αρκετά παραδείγματα. Τά φτερά τους τούς έμποδίζουν νά περπατήσουν, είτε κάποιος κριτικός μας, επαναλαμβάνοντας τό γνωστό στίχο του Baudelaire. Άλλά μ' ένοχλεί νά βλέπω τόν ποιητή νά παραπατά μπερδεμένος στα φτερά του. Ή γλώσσα πού μάς έδόθηκε είναι ένιαία, νομίζω. Αν ή ποίησή μας δείχνει τήν άρμονία τής έκφρασής μας, ώστόσο τίς κλειδωσές της, τούς άρμούς της, στον πεζό λόγο μπορούμε νά τούς μελετήσουμε από κοντά. Τό πρώτο παράδειγμα πού θέλω νά σας δώσω είναι από τήν Άποκάλυψη:

Και οι έμποροι τής γής κλαίνε και θλίβονται γι' αυτήν, τί κανένας πιά δέν άγοράζει τά φορτώματά τους·

φορτώματα χρυσάφι κι άσήμι και λιθάρια πολύτιμα και μαργαριτάρια και άκριβό λινό και πορφύρα και μεταξωτά και κόκκινα και κάθε ξύλο άρωματικό και κάθε σκεύος φιλιτισέ-

νιο καί κάθε σκευός από ξύλο πολύτιμο κι από χάλκωμα και σίδερο και μάρμαρο·

φορτώματα κανέλα και αλοιφές και θυμαμάτα και μύρο και λιβάνι και κρασί και λάδι και σμιγδάλι και σιτάρι και κτήνη και πρόβατα και άλογα και άμάξια και κορμιά για πούλημα και ψυχές ανθρώπων.

Και ό ώριμος καρπός πού αποθύμησε ή ψυχή σου έφυγε μακριά σου· κι όλα τά πλούτη και τά λαμπρά χαθήκανε για σένα κι ούτε πού θά ξαναβρεθούν πιά.

Μου ήρθε στό νοῦ γιατί δείχνει πόσο δύσκολο είναι, καμιά φορά, νά προσδιορίσει κανείς χωριστικά όρια ανάμεσα στην ποίηση και στην πρόζα. Θά ήθελα τώρα νά προσθέσω ότι μαζί μέ τά ποιητικά κείμενα, πού μέ δίδαξαν, δυό τουλάχιστο πεζά κείμενά μας μέ βοήθησαν σημαντικά στην ποιητική μου έκφραση. Τό ένα είναι ή *Γυναίκα τής Ζάκυνθος* του Σολωμού. Μας δόθηκε νά τό διαβάσουμε έκατό χρόνια μετά τό γράψιμό του (1826 - 1827). Τά παράδοξα τής πρόσφατης ιστορίας μας, είναι άνεκδιήγητα. Νά μιά περικοπή του· τή διάλεξα στην τύχη.

3. Άλλά άκουσα νά τρέμη ή γήs από κάτω από τά πόδια μου, και πληθος άστραπές εγιόμοζαν τόν άέρα πάντα αυξάνοντας τή γοργότητα και τή λάμψη. Και έστιάχθηκα, γιατί ή ώρα ήτανε κοντά στ' άγρια μεσανύχτια.

4. Τόσο πού έσπρωξα όμπρός τά χέρια μου καθώς κάνει ό άνθρωπος όπου δέν έχει τό φως του.

5. Και εύρέθηκα όπίσω από έναν καθρέφτη, ανάμεσα σ' αυτόνε και στόν τοίχο. Κι' ό καθρέφτης είχε τόν ψηλο του δώματος.

6. Και μία φωνή δυνατή και όγλήγορη μου έδάρωσε τήν άκοή λέγοντας:

7. Ω Διονύσιε Ίερομόναχε, τό μέλλοντα θέ νά γίνη τώρα για σέ παρόν. Άκαρτέρει και θλέπειs εκδίκησιν Θεού.

8. Και μία άλλη φωνή μου ειπε τά ίδια λόγια τραυλίζοντας.

9. Και αυτή ή δεύτερη φωνή ήτανε ένου γέρον πού απέθανε και ειχα γνωρίσει. Και έθαύμαξα γιατί ήταν ή πρώτη φορά πού άκουσα τήν ψυχή του ανθρώπου νά τραυλίζει. Και άκουσα ένα τρίτο μουρμουρητό πού έφαινότουνα μία φυσηματιά μέs στόν καλαμιώνα, όμως δέν άκουσα λόγια.

10. Και εκοίταξα άνάερα για νά ξανοίξω πούθεν έβγαίνανε αυτές οι φωνές, και δέν ειδα παρά τούς δυό χοντρούs και μακρούs πέρονους πού έβγαίνανε από τόν τοίχο, στους όποιους άκουμποῦσε ό καθρέφτης δεμένος στη μέση.

11. Και αναστενάζοντας βαθιά, καθώς κάνει ό άνθρωπος όπου θρίσκεται γελασμένος, άγροίκησα μυρωδιά από τό λείψανο.

Ειπα, τή διάλεξα αυτή τήν περικοπή στην τύχη. Δέ μίλησα σωστά. Στη *Γυναίκα τής Ζάκυνθος* δε διαλέγει κανείς, μελετά κάθε πτυχή της. Παντού φαίνεται, πίσω από τίs πιό άπλές λέξεις, τό κυρίαρχο χέρι του μάστορα. Δέν έχουμε τώρα τόν καιρό νά αναλογιστοῦμε τί λογής ήταν οι γνωστές τήν εποχή εκείνη αντίστοιχες ελληνικές εκφράσεις. Όμως ταυτόχρονα, περίπου, από ένα όλωσδιόλου διαφορετικό ελληνικό κοίτασμα βλαστάνει ένα άλλο ελληνικό κείμενο πού επρόκειτο νά μείνει κι αυτό κρυφό και άγνωστο για παραπάνω από μισό αιώνα: έννοα τά *Απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη*. Τό έχω πει πολλές φορές: αυτόs ό αγράμματος στάθηκε για μένα ένας μεγάλος δάσκαλος. Ίδου:

Άνάμεσα Πάτρα και Γαστούνη είναι ένα χωριό, τό Μέγα Σπύλαιγο. Έκαμα κονάκι εκεί. Μου παραπονιόνται οι κάτοικοι

από την τυραγνία που δοκιμάζουν από τους καλογέρους: ό,τι παίρνουν τό άρπάζουν αϋτήνοι. Είχα κονάκι σ' ένοϋ παπᾶ τό σπίτι. Τότε τους λέγω:

– Σάν τραβάτε τόση τυραγνία, δέν τ' αφήνετε τό χωριό σας νά φύγετε, νά πάτε σ' άλλο χωριό έθνικό, πού 'ναι τόσα;

Μου λέγει ή παλαδιά:

– Όταν ήρθαν οί Τούρκοι, εμείς ήμαστε μέσα στό βάλτο στό νερό, τόσες ψυχές, νά γλιτώσουμε. Καί ήρθαν οί Τούρκοι καί μᾶς πιάσανε. Καί ήταν τό σώμα μας καταματωμένο από τίς άδδέλλες – μᾶς φάγαν. Καί τά παιδιά πεταμένα μέσα – γιομάτο τό νερό – σά μπακακάκια πλέγαν. Κι άλλα ζωντανά κι άλλα τελείωναν. Καί μ' έπιασαν οί Τούρκοι καί μέ κοιμήθηκαν τριάντα όχτώ. Καί μ' αφάνισαν κι έμένα καί τίς άλλες. Γιατί τά τραθήξαμε αϋτά; Γι' αϋτήνη τήν πατριδα. Καί τώρα δικαιοσύνη δέ βρισκομεν από κανέναν. Όλο δόλο καί άπάτη.

Αϋτά για τόν πεζό λόγο. Όμως αν περιοριζότανε κανείς μόνο στά λογοτεχνικά κείμενα, πάλι θά δούλευε λειψά. Θά εύχόμουνα ό άνθρωπος τής ελληνικής έκφρασης νά μπορέι ν' άντλεί άκόμη από τή γλώσσα όλων των κλάδων του έπιστητού: τήν ιατρική, τή ναυτική, τή νομική κτλ. για νά θρέψει αϋτή τή γλώσσα πού έπεξεροαζόμαστε.

Όπως βλέπετε, άποφεύγω νά κάνω τή διάκριση δημοτική - καθαρεύουσα, γιατί, όπως καί νά τό πάροουμε τό πράγμα, ή γλώσσα είναι μιᾶ. Όμως εκείνο πού μᾶς συμβαίνει, είναι πού έχουμε μιᾶ άμορφη γλώσσα μέ πλατιές έκτάσεις της νεκρής άκόμη. Έχουμε πολλή δουλειά άκόμη για νά τή ζωντανέψουμε όλόκληρη. Μου φαίνεται πώς βγήκα από τό θέμα μου. Σᾶς μίλησα ίσως σάν χειροτέχνης.

Υποψιάζομαι πώς μιᾶ τέτοια κλίση πρέπει νά ύπάρχει στό φυσικό μου. Από τά πρώτα ξεκινήματά μου ένιωσα πώς ό ποιητής πρέπει βέβαια νά άσκήσει καί τό στοχασμό του καί τήν εύαισθησία του – αν καθόλου είναι άξιος για στοχασμό καί για εύαισθησία – αλλά ότι συνάμα πρέπει νά γυμναστεί καί στήν τέχνη πού διάλεξε: στή γραφή των ποιημάτων, αν ή μοίρα του τόν θέλει ποιητή. Καί σέ τοϋτο δέν είναι καθόλου διαφορετικός από ένα χορευτή ή από ένα λυράρη. Έτσι προσπάθησα νά άσκηθώ στά νιάτα μου στους παραδομένους στίχους, όπως καί στίς άσυνήθιστες δυνατότητες τής ρίμας (Στέρνα) – όχι πώς δέν ένιωσα τήν έλξη των πιό ελεύθερων μορφών. Προσπάθησα νά γράψω ελεύθερο στίχο πριν από τους γνωστούς 15σύλλαβους μου, αλλά ό ελεύθερος στίχος ήταν ό πιό δύσκολος. Έπρεπε νά δουλέψω πολύ για νά φτάσω ως εκεί.

Έτσι δέν καταφρόνεσα ούτε τίς πολύ αϋστηρές ή σταθερές μορφές (σκεφτείτε πώς όλόκληρη ή *Θεία Κωμωδία* σέ σταθερή μορφή είναι γραμμένη). Ξέρετε ότι αϋτές, όπως τό σονέτο, από τά ξένα μᾶς έρχονται. Λ.χ. τό *Χάι-Κάι* είναι γιαπωνέζικο. Τό *Παντούμ*, τό χωστώμε στή Μαλαιζία καί τήν *Μπαλάδα* στή Γαλλία, όπως τουλάχιστο τήν έγραψε ό Φραγκίσκος Villon. Αϋτή άπαρτίζεται από τρεις 10στιχες ή 8στιχες στροφές καί από μιᾶ 5στιχη ή 4στιχη πού όνομάζεται *στάσιμο*. Όλόκληρο τό ποιήμα πρέπει νά έχει τό ίδιο σχήμα ρίμας. Έπέμεινα περισσότερο πάνω σέ τούτη τήν τελευταία μορφή, γιατί, μιᾶ πού τό 'φεραν τούτες οί τεχνικές έξομολογήσεις – τίς κάνω όπως βλέπετε μέ κάθε ταπεινοφροσύνη – θά ήθελα νά σᾶς έξομολογηθώ άκόμη καί τούτη τήν άμαρτία μου. Τά χρόνια εκείνα έτυχε νά γράψω καί μιᾶ μπαλάδα στή γλώσσα του *Έρωτόκριτου*. Αν θέλετε νά συμπαθήσετε τήν άποκοτιά μου, θά σᾶς τή διαβάσω:

.....
 Άθος ή άθιβολή ή άλλοτινή
 κι ή σιγανάδα πού άπλωνε ώσαν λάδι
 δέν είναι ταχινή οϋδέ άργατινή
 τό κάρβοννό μας βράζει στό σκοτάδι.
 Η πρίκα μας σκληρό προσκεφαλάδι
 κι ή λησμονιά ξαγριεύει τήν ξενιά,
 κι ή θύμηση γιαγρονει μ' άπονια,
 νά λέει τήν κρίση όπου τά πάθη φέρα,
 κι άπόμεινέ μας μοναχή γιατροειά
 νά χτίζομε περβόλια στον άγέρα.

Στάσιμο

Μοίρα πού μᾶς ἐπῆρες τὴν ἐξιά,
μὴ γδικιωθεῖς, τ' ἀκάτεχα κορμιά
τό δέν τὰ μαστορέψα δέν τό ξέρα,
βούηθα κι ἀλάφρωνέ μας τὴν καρδιά
νά χτίζομε περβόλια στόν ἀγέρα.

Εἶναι μιά ἄσκηση, ὅπως σᾶς ἔλεγα, ἀλλά δείχνει τουλάχιστο πὼς ἤξερα καλά τό μεγάλο ποίημά σας. Δείχνει, μοῦ φαίνεται, καί τοῦτο ἀκόμη, πὼς ἡ γλώσσα τοῦ Ἐρωτόκριτου ἦταν καλά ριζωμένη μέσα μου ἀπό τά παιδικά μου χρόνια – ὄχι πὼς εἶχα ζήσει στήν Κρήτη ἀλλά τό ποίημα ἦταν Πανελλήνιο. Τοῦτο ἐπαληθεύει, ἀπό μιάν ἄλλη πλευρά, τή φράση τοῦ Γκαίτε στόν Ἐκερμαν: «Τό σπουδαῖο εἶναι νά ἐναρμονίζεται μέ τὴν ἰδιοσυγκρασία μας, ἐκεῖνος πού γυρεύουμε νά μᾶς διδάξει. Ἄλλιῶς δέν θά μᾶς δώσει μῆτε καλό μῆτε κακό». Τώρα θά σᾶς διαβάσω τόν Ἐρωτικό Λόγο. Χαίρομαι πού ἔχω τὴν εὐκαιρία νά τόν πῶ σ' ἓνα κοινό καλά γυμνασμένο στόν 15σύλλαβο. Φοβοῦμαι πὼς αὐτό τό ποίημα εἶχε ἐνοχλήσει κάπως τό λογοτεχνικό καθεστῶς τῆς ἐποχῆς, συνηθισμένο ὅπως ἦταν σέ μιά νοθευμένη γλώσσα. Θυμοῦμαι ἓνας λογοτέχνης πού βρῆκε νά μοῦ πει ὅτι ὁ στίχος

καί τοῦ ἀναδεύουν τὴν πύρη κι ἀσίγαστη ἀφορμῆ

ἦταν παράδειγμα κατάφωρης ἐπίδρασης τοῦ Παύλου Βαλερί, καί μνημόνευε τό στίχο τοῦ Γάλλου

ἄγια ἔργα μιᾶς αἰώνιας αἰτίας.

Φυσικά ὁ λογοτέχνης αὐτός ἤξερε καλύτερα τά γαλλικά καί τό ἀφορμῆ τό νόμιζε αἰτία. Γιά μένα οἱ λέξεις ἀφορμῆ, ἀφορμίζω, ἦταν πολύ φυσικές, ἀφοῦ τίς ἔλεγα σίτι μου.

Ρόδο τῆς μοίρας, γύρευες νά βρεῖς νά μᾶς πληγώσεις
μά ἔσκυδες σάν τό μυστικό πού πάει νά λυτρωθεῖ
κι ἦταν ὠραῖο τό πρόσταγμα πού δέχτηκες νά δώσεις
κι ἦταν τό χαμογέλιο σου σάν ἔτοιμο σπαθί.

Τοῦ κύκλου σου τό ἀνέβασμα ζωντάνευε τὴ χτίση
ἀπό τ' ἀγκάθι σου ἔφευγε τοῦ δρόμου ὁ στοχασμός
ἡ ὁρμή μας γλυκοχάραζε γυμνή νά σ' ἀποχτήσει
ὁ κόσμος ἦταν εὔκολος· ἓνας ἀπλός παλμός.

Αὐτό εἶναι ἓνα ἀπό τά πρῶτα ποιήματά μου.

Τώρα θά κάνουμε ἓνα μεγάλο πηδῆμα μιᾶς ὀλόκληρης ζωῆς καί θέλω νά σᾶς διαβάσω τό τελευταῖο ποίημα πού ἔχω γράψει καί πού ἔχω δημοσιέψει, τό τελευταῖο ἀπό τά Τρία κρυφά ποιήματα, τό «Θερινό Ἡλιοστάσι». Ἀποτελεῖται ἀπό 14 κομμάτια: πρῶτα ὁ βραχνάς, δεύτερο ἓνα ἰντερμέδιο, ἄς ποῦμε, καί τρίτο τό σταμάτημα τοῦ ἡλίου: τό φῶς. Ἐπειτα νά μοῦ ζητήσετε ὅποιο ἄλλο ποίημα θέλετε.

Γ'

Κι ὁμως σ' αὐτό τόν ὕπνο
τ' ὄνειρο ξεπέφτει τόσο εὔκολα
στό βραχνά.
Ὅπως τό ψάρι πού ἄστραψε κάτω ἀπ' τό κύμα
καί χώθηκε στό βουρκο τοῦ θυθοῦ
ἢ χαμαιλέοντας ὅταν ἀλλάζει χρῶμα.
Στήν πολιτεία πού ἔγινε πορνεῖο
μαστροποῖ καί πολιτικιές
διαλαλοῦν σάπια θέλγητρα·
ἢ κυματόφερτη κόρη
φορεῖ τό πετσί τῆς γελάδας
γιά νά τὴν ἀνεβεί τό ταυρόπουλο·
ὁ ποιητής
χαμίνια τοῦ πετοῦν μαγαρισιές
καθὼς βλέπει τ' ἀγάλματα νά στάζουν αἶμα.
Πρέπει νά βγεῖς ἀπό τοῦτο τόν ὕπνο·
τοῦτο τό μαστιγωμένο δέγμα.

Ζ'

Ἡ λεύκα στό μικρό περιβόλι
 ἡ ἀνάσα της μετρά τὶς ὥρες σου
 μέρα καὶ νύχτα·
 κλεψύδρα πού γεμίζει ὁ οὐρανός.
 Στὴ δύναμη τοῦ φεγγαριοῦ τὰ φύλλα της
 σέρονουν μαῦρα πατήματα στὸν ἄσπρο τοῖχο.
 Στό σύνορο εἶναι λιγοστά τὰ πεῦκα
 ἔπειτα μάρμαρα καὶ φωταψίες
 καὶ ἄνθρωποι καθὼς εἶναι πλασμένοι οἱ ἄνθρωποι.
 Ὁ κόσμος φασ ὅμως τιθίξει
 σάν ἔρχεται νά πιεῖ
 καὶ ἀκοῦς καμιά φορά φωνὴ τῆς δεκοχτούρας.

Στό μικρό περιβόλι δέκα δρασκελιές
 μπορεῖς νά ἰδεῖς τό φῶς τοῦ ἡλιου
 νά πέφτει σέ δύο κόκκινα γαρούφαλα
 σέ μὴν ἐλιά καὶ λίγο ἀγιόκλημα.
 Δέξου ποιός εἶσαι.

Τό ποίημα

μὴν τό καταποντίζεις στὰ βαθιά πλατάνια
 θρέψε το μέ τό χώμα καὶ τό θράχο πού ἔχεις.
 Τά περισσότερα—
 σκάψε στὸν ἴδιο τόπο νά τά θρεῖς.

ΙΑ'

Τώρα,
 μέ τό λιωμένο μολύβι τοῦ κλήδονα
 τό λαμπύρισμα τοῦ καλοκαιρινοῦ πελάγου,
 ἡ γύμνια ὀλόκληρης τῆς ζωῆς·
 καὶ τό πέρασμα καὶ τό σταμάτημα καὶ τό πλάγιασμα
 καὶ τό τίναγμα
 τὰ χεῖλια τό χαϊδεμένο δέρμα,
 ὅλα γυρεύουν νά καοῦν.

Ὅπως τό πεῦκο καταμεσήμερα
 κυριεμένο ἀπ' τό ρετσίλι
 διάζεται νά γεννήσει φλόγα
 καὶ δέ βαστᾶ πιά τὴν παιδωμῆ—

φώναξε τὰ παιδιά νά μαζέψουν τὴ στάχτη
 καὶ νά τὴ σπείρουν.
 Ὅ,τι πέρασε πέρασε σωστά.

Κι ἐκεῖνα ἀκόμη πού δέν πέρασαν
 πρέπει νά καοῦν
 τοῦτο τό μεσημέρι πού καρφώθηκε ὁ ἥλιος
 στὴν καρδιά τοῦ ἑκατόφυλλου ρόδου.

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ

τῆς Μαρίας Ἡλιοῦ

Τὸν Ἰούνιο δόθηκε στή δημοσιότητα, ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία Ἐπιστημονικῆς Ἑρευνῆς καὶ Τεχνολογίας τοῦ Ὑπουργείου Συντονισμοῦ, τὸ ἔθνικο πρόγραμμα ἐρευνῶν καὶ τεχνολογίας ποῦ καλύπτει ὅλο τὸ χῶρο τῆς ἐπιστημονικῆς Ἑρευνας, καθορίζοντας προτεραιότητες καὶ θέτοντας συγκεκριμένους στόχους. Τὸ πρόγραμμα συνοδεύεται ἀπὸ πρόσκληση γιὰ ὑποβολὴ προτάσεων γιὰ τὴν ἐκτέλεση ἐρευνητικῶν ἔργων ποῦ νὰ ανταποκρίνονται στοὺς στόχους του.

Τὸ γεγονός αὐτό, ποῦ ἔχει πελώρια σημασία γιὰ τὴν Ἑρευνα (τουλάχιστον ὅση ἔχει, ἀντίστοιχα, γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἀνάπτυξη τῆς χώρας, ἕνα ἐγκεκριμένο πενταετές «Πρόγραμμα Ἀναπτύξεως») καὶ ποῦ ἐμφανίζεται σὲ ἕνα χῶρο ὅπου ἡ ἔλλειψη προγραμματισμοῦ καὶ συντονισμοῦ ἀφομοιώθηκε σιωπηρὰ στὶς ἐρευνητικὲς διαδικασίες, φαίνεται πὼς δὲν ἐκτιμήθηκε στὶς διαστάσεις του, μὰ καὶ δὲν εἶδαμε νὰ προκύπτει ἀντιδράσεις, ἀναζητήσεις, ἐρωτήματα, γόνιμες συζητήσεις ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν ἐνδιαφερόμενων φορέων καὶ ιδιαίτερα τῶν ἐρευνητικῶν.

Ἐνα ἀπὸ τὰ σχετικὰ θέματα ποῦ θὰ ἤθελα νὰ θέξω εἶναι τὸ ὅτι βασικὴ προϋπόθεση γιὰ νὰ λειτουργήσει θετικά ἕνας τέτοιος θεσμὸς εἶναι ἡ ὑπαρξὴ ἐρευνητικῶν Κέντρων, μέσα στὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικὰ Ἰδρύματα καὶ ἔξω ἀπὸ αὐτά, Κέντρων ποῦ νὰ λειτουργοῦν σὲ ἰσανοποιητικὸ ἐπίπεδο καὶ ποῦ νὰ ἀποτελοῦν πλῆρο ἔλιξη ἀξίων ἐπιστημόνων, γνήσιο νέων ἐρευνητῶν, χῶρο προσλημματισμοῦ καὶ ἐλεύθερης ἀναζήτησης, χῶρο ὑψηλῆς ἐπιστημονικῆς παραγωγῆς. Παραφράζοντας τὴ γλαφυρὴ ἐκφραση τοῦ Ζάκ Μπέρο, ποῦ ἔγραψε ὅτι γιὰ ὀρισμένους μιζοὺς ἀγορικανικῆς χώρας «ἡ δημιουργία μιᾶς ἀεροπορικῆς εταιρείας σημαίνει νὰ δημιουργεῖται μιὰ ἀεροσφοδὸς καὶ νὰ τοποθετεῖται γῆραι τῆς ἕνα ἀεροπλάνο» (τὰ ὑπόλοιπα τὰ ἀναλαμβάνει κάποια ξένη συνεργαστικὴ μετὰ τὴν χώρα εταιρεία), θὰ ἔλεγα ὅτι ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς ἐρευνητικῶν Κέντρων θὰ πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τοῦλάχιστον ἕνα τίτλος καὶ γῆραι τοῦ ὑπηρεσίας, ὑπάλληλοι, ἐρευνητές.

Ὅταν καὶ ὅπου αὐτὸ δὲν συμβαίνει,

α) οἱ ἔρευνες ποῦ θὰ ἀνατίθενται, στὰ πλαίσια τοῦ ἐθνικοῦ προγράμματος, σὲ Κέντρα τοῦ στυλ τῆς ἀ-

εροσφοδοῦ, θὰ χρησιμεύουν γιὰ νὰ καλύπτουν τὴν πραγματικὴ κατάσταση τῆς ἀεροπορικῆς εταιρείας.

ο) οἱ περισσότερες ἔρευνες θὰ ἀνατίθενται σὲ ἰδιώτες καὶ σὲ ἰδιωτικὸς φορεῖς (μὲ ἐνδεχόμενα ἄφουγα ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς τεχνικῆς, ἀλλὰ μὲ μειωμένη δυνατότητα ἐνταξίης τῆς κάθε ἔρευνας σὲ ἕνα γενικότερο προσλημματισμὸ, τὸν ὅποιο, σὲ τελευταία ἀνάγκη, θὰ ἀντικαθιστᾷ τὸ ἴδιο τὸ ἔθνικο πρόγραμμα).

γ) ἡ Ἀνώτατη Ἐκπαίδευση θὰ παραμένει δέσμια τῆς ἀνάπτυξης ποῦ συνιστᾷ ἡ ἀπουσία συστήματος μεταπτυχιακῶν σπουδῶν, σύμφωνη μετὰ τὴν ἔλλειψη ἐρευνητικῶν μονάδων καὶ διασυνδέσεων μετὰ τὰ ἔξω ἀπὸ αὐτὴ ἐρευνητικὰ Κέντρα.

δ) θὰ ἐντείνεται ἡ πολιτισμικὴ καὶ τεχνολογικὴ ἐξάρτηση τῆς χώρας, σὲ μέτρο ποῦ οἱ ἐρευνητές τῆς θὰ διαμορφώνονται ἐπιστημονικὰ μόνο (ἐνὸς θὰ ἦταν χρήσιμο νὰ διαμορφώνονταν καὶ) σὲ ξένες χώρες καὶ κατὰ πλειοψηφία σὲ αὐτὲς ποῦ διαθέτουν συγχρόνως καὶ ἀναπτυγμένη Ἑρευνα καὶ ἀναπτυγμένο πρόγραμμα προσέλευσης ξένων ἐπιστημόνων.

Ἡ μία ἀπὸ τὶς ἑννέα περιοχῆς ποῦ καλύπτει τὸ ἔθνικο πρόγραμμα ἐρευνῶν καὶ τεχνολογίας, ἀναφέρεται στὸν τομέα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν. Εἶναι γνωστὸ ὅτι σ' αὐτὸ τὸν τομέα γίνεται ἐλάχιστη Ἑρευνα στὰ πλαίσια τῶν Ἀνωτάτων Ἐκπαιδευτικῶν Ἰδρυμάτων. Ὑπάρχει ὅμως τὸ Ἐθνικὸ Κέντρο Κοινωνικῶν Ἑρευνῶν ποῦ εἶναι τὸ μόνο Κέντρο κοινωνικῶν ἐρευνῶν ποῦ λειτουργεῖ σήμερα στὴν χώρα, ἕνα Κέντρο μὲ πολυάριθμο προσωπικὸ ὄχι μόνο γιὰ τὰ ἑλληνικὰ μέτρα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ εὐρωπαϊκά, ἕνα Κέντρο ποῦ ἔχει πιά μιὰ ἱστορία εἴκοσι περίπου χρόνων.

Δὲν θὰ ἐπιχειρήσουμε ἐδῶ ἀξιολόγηση τοῦ ἔργου του. Θὰ εἶναι λιγότερο εὐπροσδόγητη, ἂν γίνει ἀπὸ ἐπιστήμονες ποῦ δὲν ἔχουν ἢ δὲν εἶχαν πρόσφατα σχέση μετὰ τὸ Κέντρο αὐτό. Ὅρισμένα ὅμως ἐρωτήματα εἶναι ἀνάγκη νὰ τεθοῦν, ὀρισμένα στοιχεῖα νὰ κατατεθοῦν, ἀπαραίτητα γιὰ τὸν προβλημματισμὸ μας καὶ γιὰ τὴν συνειδητοποίηση τῆς κατάστασης στὸν τομέα τῶν κοινωνικῶν ἐπιστημῶν.¹ Ἡ διατύπωση προτάσεων ἴσως φανεῖ χρήσιμη σὲ περίπτωσι ποῦ πλάι

στόν εύκολο δρόμο τής μοιρολατρικής ταυτολογίας (όπου ή σημερινή κατάσταση εμφανίζεται αναγκαστικά προσδιορισμένη από ισχυρές και αναλότρεπτες αιτίες) ανοίξει κάποιο μονοπάτι συγκεκριμένων διεκδικήσεων.

Επειδή ό χώρος είναι περιορισμένος, θά κάνω μία επιλογή μέσα από ένα πλήθος θεμάτων. Θά αναφερθώ μόνο στο θεσμικό πλαίσιο και στή θέση των έρευνητών στο ΕΚΚΕ. Η επιλογή αυτή δέν είναι αξιολογική. Υπογραμμίζει όμως προτεραιότητες. Δηλαδή: οι κατευθύνσεις στο επίπεδο τής ερευνητικής πολιτικής ενός Κέντρου, οι διαδικασίες διαμόρφωσης του προγράμματος του ή ακόμα τό ύψος και ό τρόπος κατανομής των κονδυλίων του, μπορεί να θεωρηθούν σαν θέματα μεγαλύτερης σημασίας από τά δύο θέματα πού επιλέξαμε. Πρακτικά όμως, δέν έχει νόημα να συζητηθούν, σέ περίπτωση πού τό θεσμικό πλαίσιο και ή θέση των ερευνητών είναι τέτοια, ώστε να άναυρούν αυτόματα οποιαδήποτε δυνατότητα θετικών εξελίξεων. Αντίθετα, ένα θεσμικό πλαίσιο πού να επιτρέπει δημοκρατική και αποτελεσματική λειτουργία, καθώς και ή ύπαρξη ερευνητών πού ή θέση τους δέν δεσμεύει τίς ικανότητες και τή φωνή τους, δημιουργούν τίς προϋποθέσεις για να αναζητηθούν, δημα τό δημα, οι προσφορότερες λύσεις και στά άλλα προβλήματα.

Τό ΕΚΚΕ διέπεται από τό Προεδρικό Διάταγμα 596/1976 «Περί οργάνωσης και λειτουργίας του Έθνικού Κέντρου Κοινωνικών Έρευνών». Η απλή ανάγνωση των διαφόρων άρθρων του Π.Δ. δίνει τήν εικόνα ενός Κέντρου με αντιδημοκρατική, υπέρμετρα συγκεντρωτική δομή. Θά δούμε πώς στην πράξη ή δομή αυτή ενισχύεται.

Τό έπταμελές διοικητικό συμβούλιο πού προδίδεται τό Π.Δ. περιλαμβάνει τρεις καθηγητές Άνωτάτων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, δύο πρόσωπα «άναμφισβητήτου επιστημονικού κύρους και πείρας συναφούς προς τās κοινωνικές επιστήμες» και δύο ανώτεροές ή ανώτατους κρατικούς υπαλλήλους.

Τό έν ενεργεία Δ.Σ. του ΕΚΚΕ στενεύει τό φάσμα: αποτελείται από πέντε καθηγητές ΑΕΙ και δύο υπαλλήλους ύπουργείων. Από τά υπεραπασχολημένα αυτά πρόσωπα, κανένα δέν έχει άμεση γνώση για τήν πραγματικότητα του Κέντρου πού διοικούν. Η πραγματικότητα αυτή διαθλάται μέσα από τίς εισηγήσεις του Γενικού Διευθυντή πού, σύμφωνα με τό Π.Δ., εισηγείται στο Δ.Σ. «έπί παντός θέματος». Και τό Δ.Σ. άρκείται σέ αυτές τίς εισηγήσεις. Έτσι, ποτέ δέν αισθάνθηκε τήν ανάγκη να έπικοινωνήσει με τό επιστημονικό προσωπικό, στο οποίο κατά καιρούς ανακοινώνονται, συνήθως προφορικά, από τή μία ή

τήν άλλη ύπηρεσία του Κέντρου, όρισμένες από τίς αποφάσεις πού τό άφορούν. Άλλωστε, κατά κανόνα δέν άπαντάει και στά έγγραφα πού του άπευθύνονται από τό προσωπικό και πού θέτουν ερωτήματα ή θέματα προς λύση, όπως π.χ. στά έγγραφα του Συλλόγου Έργαζομένων του ΕΚΚΕ.

Ο Σύλλογος πού ιδρύθηκε τό καλοκαίρι του 1978 (άφου ό Σύλλογος Έπιστημόνων Έρευνητών του ΕΚΚΕ είχε διαλυθεί έπειτα από τή μη ανανέωση των συμβάσεων των μελών του διοικητικού του συμβουλίου), έθεσε έπανελημμένα στο Δ.Σ., χωρίς να πάρει ποτέ άπάντηση, από τό Σεπτέμβριο μέχρι τό Δεκέμβριο 78 τό δραματικό ερώτημα των συμβάσεων των ερευνητών πού έληγαν σχεδόν όλες στο τέλος Δεκέμβριο, όπως έθεσε και τό θέμα του ερευνητικού προγράμματος για τό 1979, με τά ίδια άρνητικά αποτελέσματα.

Σύμφωνα με τό Π.Δ. 596/1976, μία από τίς άρμοδιότητες του Δ.Σ. είναι και τό ότι «καθαρίζει τόν έσωτερικόν κανονισμόν λειτουργίας του ΕΚΚΕ». Έσωτερικός κανονισμός ακόμα δέν καταρτίστηκε και αντικαθίσταται από ένα σύνολο περιοριστικών μέτρων πού μερικά ενσωματώνονται και στις συμβάσεις.

Τό Έπιστημονικό Συμβούλιο πού προδίδεται τό Π.Δ. μοιάζει με τά όντα των παιδικών άναγνωσμάτων Μπαμπαραμπά, πού παίρνουν τή μορφή των κοντινών τους αντικειμένων: «Τό επιστημονικόν συμβούλιον άπαρτίζεται εκ του Γενικού διευθυντού ως Προέδρου και ενός μέλους του Δ.Σ. Είς τās συνεδριάσεις του Συμβουλίου μετέχουν μετά ψήφου καλούμενοι υπό του Προέδρου μέχρι τρεις επιστημονικοί συνεργάται, αναλόγως των υπό συζήτησιν θεμάτων. Επίσης δύναται να καλούνται μετά ψήφου και έτερα άρμόδια πρόσωπα μη άνήκοντα μετ' το ΕΚΚΕ». Η σύνθεσή του, δηλαδή, είναι ρευστή και καθορίζεται κάθε φορά από τό Γενικό Διευθυντή, πού μπορεί να επιλέξει ad hoc όσα και όποια πρόσωπα θέλει.

Μέχρι τήν άρχή του 1979, Έπιστημονικό Συμβούλιο δέν υπήρχε. Τελευταία όμως, ή Διεύθυνση και ή Διοίκηση του ΕΚΚΕ αναφέρονται στή λειτουργία του Έπιστημονικού Συμβουλίου, του όποιου όμως ή ίδρυση δέν ανακοινώθηκε ποτέ. Έτσι, είναι άγνωστο στους ερευνητές ποιο είναι π.χ. τό μέλος του Δ.Σ. πού μαζί με τόν Αναπληρωτή Γενικό Διευθυντή αποτελεί μέρος αυτής τής άμοιβάδας. Δέν είναι δηλαδή μόνο ρευστό τό Έπιστημονικό Συμβούλιο, είναι και άόρατο.

Σύμφωνα με τό άρθρο 5 του Π.Δ., ή συντακτική επιτροπή του περιοδικού *Επιθεώρηση Κοινωνικών Έρευνών* «άπαρτίζεται εκ ενός μέλους του Δ.Σ. ως Προέδρου και τεσσάρων μελών εκ του επιστημονικού προσωπικού του ΕΚΚΕ, όριζομένων υπό του Δ.Σ.».

Συντακτική επιτροπή δέν καταρτίστηκε ποτέ. Οι άρμοδιότητές της άσκούνται από τόν υπεύθυνο έκδοσης του περιοδικού πού είναι ό Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής.

1. Πβ. Μαρίας Ηλιού «Για να υπάρξει έρευνα» και «Πάλι για τήν έρευνα», *Ο Πολίτης*, άρ. 13, Οκτώβριος 1977, σελ. 37-43 και άρ. 15, Δεκέμβριος 1977, σελ. 73-76.

Μία από τις ιδιοτυπίες του Π.Δ. 596/1976 είναι και τό ότι προβλέπει δύο θέσεις στο ύψηλότερο επίπεδο, μία θέση Γενικού Διευθυντή και μία θέση Αναπληρωτή Γενικού Διευθυντή, θέσεις που δέν διαφορίζονται ούτε ως προς τά απαιτούμενα προσόντα ούτε ως προς τις αρμοδιότητες: ο Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής «έπικουρεί» ή «άναπληροί» τό Γενικό Διευθυντή. (Ός σήμερα, μία μόνο από τις δύο αυτές θέσεις έχει συμπληρωθεί, προσωρινά). Αντίθετα δέν προβλέπεται καμία θέση προϊσταμένου ή διευθυντή της Διεύθυνσης βασικών και εφαρμοσμένων έρευνών, ή όποια - μόνη αυτή από όλες τις διευθύνσεις και υπηρεσίες του ΕΚΚΕ - υπάγεται κατευθείαν στο Γενικό Διευθυντή, που έτσι κι άλλωώς «προϊσταται πασών των υπηρεσιών του ΕΚΚΕ». Ο συντάκτης του διατάγματος επιδίωξε δηλαδή τό μεγαλύτερο δυνατό έλεγχο της γενικής διεύθυνσης στην έρευνα, χωρίς κών την παρεμβολή ενός προϊσταμένου. Είχε όμως διαγράψει μία ύποψια διάθρωσης με την ύποδιαίρεση της διεύθυνσης βασικών και εφαρμοσμένων έρευνών σε έξι τομείς - έστω και αν δέν είχε προβλέψει υπεύθυνους των τομέων. Αλλά στη συγκεντρωτική πραγματικότητα του ΕΚΚΕ, ακόμα και αυτή ή άνώδυνη διάθρωση άποσιωπήθηκε.

Τά λίγα αυτά στοιχεία φανερώνουν ότι τά διοικητικά όργανα του ΕΚΚΕ επέτρεψαν την άυτοανάπτυξη του συγκεντρωτισμού που καθιέρωνε τό Προεδρικό διάταγμα «Περί όργανώσεως και διοικήσεως του ΕΚΚΕ». Σχετικά, θά ήταν εύκολο νά παρατεθεί άπειρία παραδειγμάτων από τόν τρόπο λειτουργίας του Κέντρου.

Ας σημειωθεί ότι, εάν τά θεσμικά πλαίσια επέτρεψαν νά δημιουργηθεί στο ΕΚΚΕ ή σημερινή πραγματικότητα, δέν άπαγόρευαν, στο επίπεδο της πρακτικής, διαφορετικές επιλογές της διοίκησης του ΕΚΚΕ. Τό γεγονός όμως ότι λειτουργήσαν μόνο άρνητικά, ένισχύει την άποψη της ανάγκης θεμελιώδους άναθεώρησής τους.

Ας έρθουμε τώρα στο θέμα της ύπόστασης των έρευνητών.

Σέ ένα ζωντανό έρευνητικό Κέντρο, τό επιστημονικό προσωπικό εξέλισσεται και αυτή ή εξέλιξη, που άποτελεί και την καλύτερη επένδυση του Κέντρου, επιδιώκεται και άναγνωρίζεται. Μέσα από μία τέτοια επιστημονική πολιτική πραγματοποιείται όχι μόνο ή παραγωγή έρευνητικού έργου αλλά και ή παραγωγή και άναπαγωγή του ανθρώπινου έρευνητικού δυναμικού και ή ποιότητα του άνοδος. Οί καλές πλευρές της κινητικότητας των έρευνητών άποδίδουν μόνο με αυτή την προϋπόθεση. Γιατι αν αυτή ή κινητικότητα μπορεί νά άποτελέσει πηγή άνανέωσης και επιστημονικού (θεωρητικού και μεθοδολογικού) έμπλουτισμού, τό νά λειτουργεί ένα έρευνητικό Κέντρο σαν κέντρο διερχομένων είναι ολέθριο για την ίδια την ύπόστασή του.

Στό ΕΚΚΕ, τό έρευνητικό προσωπικό είναι και στάσιμο και προσωρινό. Προβλέπονται τρεις κατηγορίες έρευνητών, χωρίς σαφή προδιαγραφή των προσόντων που απαιτούνται για την καθεμία, ενώ δέν

υπάρχει καμία πρόβλεψη για νά περάσει κανείς από τή μία στην άλλη κατηγορία.

Ο διαχωρισμός, σύμφωνα με τό Προεδρικό διάταγμα, της διεύθυνσης βασικών και εφαρμοσμένων έρευνών σε έξι επιστημονικούς τομείς είναι, όπως είδαμε, πλασματικός. Οί ομάδες έρευνας δημιουργούνται εύκαιριακά και προσωρινά γύρω από ένα σχέδιο έρευνας. Οί έρευνητές θεωρούνται εναλλάξιμοι και μετατίθενται από τόν ένα στον άλλο επιστημονικό τομέα, πράγμα που, κοντά στο νου, στενεύει και τις δυνατότητες επιστημονικής τους εξέλιξης. Υπάρχουν έρευνητές που σε σύντομο χρονικό διάστημα τοποθετήθηκαν διαδοχικά σε πέντε ή έξι διαφορετικές έρευνες. Αν μάλιστα δει κανείς τό πλατύ φάσμα μέσα στο όποιο εντάσσονται οί έρευνες του ΕΚΚΕ, χωρίς κοινά σημεία ή διασυνδέσεις μεταξύ τους (με έλάχιστες εξαιρέσεις), έρευνες που θά άντιστοιχούσαν, σε άλλες χώρες, με άναπτυγμένη έρευνητική ύποδομή, σε ισάριθμους διαφορετικούς έρευνητικούς φορείς, καταλαβαίνει, ότι οί νέοι έρευνητές ύφίστανται μία καταστροφική, για τό επιστημονικό τους μέλλον, μεταχείριση.

Κανείς δέν ξέρει με ποιές διαδικασίες καθορίζεται τό έρευνητικό πρόγραμμα του ΕΚΚΕ, τό όποιο άλλωστε δέν άνακοινώνεται κών στους έρευνητές. Τους μένει ή δυνατότητα νά συνθέσουν τό πάζλ από σκόρπιες, έμμεσες πληροφορίες. Αλλά και αυτές οί πληροφορίες δέν υπάρχουν πάντα, όπως δέν ύπήρχαν μέχρι τό Δεκέμβριο 1978 για τό πρόγραμμα του 1979, ενώ οί παραστάσεις και τά έγγραφα του Συλλόγου έμειναν χωρίς άπάντηση.

Η άμοιβή των έρευνητών καθορίστηκε από τή Διοίκηση του ΕΚΚΕ σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα από την άμοιβή των συναδέλφων τους σε άλλα Κέντρα έρευνών. Προβλέπονται τρεις μισθολογικές διαβάθμισεις (με διαφορά στον άκαθάριστο μισθό, 3.500 χιλιάδων από την πρώτη - 16.000 - στην τρίτη - 19.500) και καμία διαδικασία για νά περάσει κανείς από τή μία στην άλλη. Η προϋπηρεσία μέσα στο ΕΚΚΕ ή σε άλλα έρευνητικά Κέντρα δέν λογαριάζεται.

Ας σημειωθεί ότι τό ύψος των άμοιβών των έρευνητών δέν έχει σχέση με τό ύψος του προϋπολογισμού του ΕΚΚΕ. Εφόσον ή Διεύθυνση θεωρεί αυτές τις άμοιβές ίκανοποιητικές, δέν δεσμεύεται για βελτίωσή τους σε περίπτωση αύξησης των κονδυλίων, προτιμά τέλος νά κάνει νέες προσλήψεις και νά προγραμματίζει νέες έρευνες, χωρίς νά εντάσσει στη συλλογιστική αυτού του «προγραμματισμού» τό μισθολογικό πρόβλημα των έρευνητών.

Καθώς δέν υπάρχει καμία πολιτική εξέλιξης των νέων επιστημόνων που προσλαμβάνονται χωρίς έρευνητική εμπειρία στο ΕΚΚΕ, είναι δυνατό για τό νέο που αρχίζει την επιστημονική του σταδιοδρομία ή αυτόν που δέν μπόρεσε, για διάφορους λόγους, νά αύξήσει τά προσόντα του στα πλαίσια του έρευνητικού αυτού Κέντρου, ή ένταξη στο ΕΚΚΕ - και ή πρώτη μισθολογική διαβάθμιση - νά προσφέρει κάποια προσωρινή λύση. Αλλά και αυτός ακόμα κυριαρχείται από άνασφάλεια και έχει πλήρη συνείδηση της έλλειψης επιστημονικής και επαγγελματικής προοπτικής.

Ἡ ὑπαρξη, παρ' ὅλα αὐτά, ἱκανῶν καὶ ἐμπειρῶν ἐπιστημόνων στό ἐρευνητικό προσωπικό τοῦ ΕΚΚΕ ἐξηγεῖται διὰ τῆς εἰς ἀτοπον ἀπαγωγῆς: τό μονοπώλιο τοῦ ΕΚΚΕ στόν τομέα τῆς ἔρευνας στίς κοινωνικές ἐπιστήμες. Οἱ διεκδικήσεις (ὅπως καί ἡ ἔκφραση ἀπόψεων) τῶν ἐρευνητῶν γιά ὅποιοδήποτε θέμα, ἀν δέν παίρνουν ποτέ γραπτή ἀπάντηση, σκοντάφτουν συχνά στό ἀτράνταχτο ἐπιχείρημα ὅτι ἡ θέση τους ἔχει πολλούς μνησθήρες καί ὅτι ἡ πόρτα εἶναι ἀνοιχτή. Ἔτσι παραιτήθηκαν δύο ἐρευνητῆριες τό Νοέμβριο 1978. Ἀλλά πίσω ἀπό τίς παραιτήσεις, ὅπως καί στή βάση τῆς ἀναγκαστικῆς ἐπιλογῆς πολλῶν ἀπό αὐτούς πού δέν παραιτοῦνται, ἡ ἴδια ἀπογοήτευση ὀδηγεῖ σέ μιά στάση παραιτήσης.

Καί αὐτό, γιατί εἶναι δέσμοι μιάς κατάστασης πού τούς ἀφαιρεῖ κάθε δυνατότητα οὐσιαστικῆς συμβολῆς στήν ἀντιμετώπιση τῶν θεμάτων πού τούς ἀφοροῦν.

Ἡ ἐξασφάλιση τῆς ἐπιστημονικῆς ἐλευθερίας (ἴσως ἡ λέξη «ἐπιστημονικῆς» περιττεύει) εἶναι καίριω πρόβλημα στό ΕΚΚΕ. Δέν ὑπάρχει χώρος γιά νά ἐπεκταθοῦμε στό οὐσιαστικό αὐτό θέμα. Θά δώσω ὁμως στόν ἀναγνώστη λίγο ὕλικό γιά σκέψεις.

Εἶδαμε ὅτι οἱ συμβάσεις τῶν ἐρευνητῶν (πού οἱ περισσότερες ἦταν δίχρονες) ἔληγαν στίς 31.12.1978 καί πῶς στήν ἀρχή τοῦ ἴδιου μήνα κανεῖς τους δέν ἤξερε ποιά θά ἦταν ἡ τύχη του γιά τό 1979. Ἀπό τότε ἔγιναν: παρατάσεις τῶν συμβάσεων γιά ἓνα μήνα, σέ συνέχεια παρατάσεις γιά 3 μήνες ἢ νέες συμβάσεις γιά 11 μήνες καί τέλος, σέ συνέχεια τῶν παρατάσεων, νέες συμβάσεις γιά 8 μήνες: ἔτσι οἱ συμβάσεις ὅλων περίπου τῶν ἐρευνητῶν λήγουν τώρα σέ 3 μήνες.

Ἄς σημειωθεῖ, ὅτι ὅλες οἱ συμβάσεις προσφέρονται στούς ἐρευνητές τοῦ ΕΚΚΕ μέ τό γνωστό στήν ἐλληνική ἀγορά καπέλο: στίς συμβάσεις ἔργου προστίθενται καί οἱ δεομεύσεις τῆς σύμβασης ἐργασίας, ἐνῶ στίς συμβάσεις ἐργασίας προστίθενται ἀντίστοιχα καί οἱ δεομεύσεις τῆς σύμβασης ἔργου...

Πιστεῖται κανεῖς ὅτι αὐτές οἱ συνθήκες ἐγγυῶνται τήν ἐπιστημονική ἐλευθερία τῶν ἐρευνητῶν;

Ἡ ἐπιστημονική ἐλευθερία δέν εἶναι αὐτοφύε φυτό. Σπέρνεται καί φυτόνεται μόνο σέ κατάλληλο χωράφι. Καί καρπίζει, ἐάν καλλιεργηθεῖ. Θά δώσω μερικά παραδείγματα ἀπό τίς πρακτικές καλλιέργειες στό ΕΚΚΕ.

Διαδικασία γιά φωτοτυπίες: ὅποιος χρειάζεται μιά ἢ περισσότερες φωτοτυπίες α) συμπληρώνει σέ ἓνα ὑπηρεσιακό σημείωμα τά ἐξῆς στοιχεία: τίτλο ὑπηρεσίας, τίτλο τμήματος, ἡμερομηνία, τίτλο κειμένου ἀπό τό ὁποῖο θά γίνεῖ ἡ φωτοτυπία, ἀριθμό σελίδων πού θά φωτοτυπηθοῦν, ἀριθμό φωτοτυπιῶν τῆς ἴδιας σελίδας, σύνολο ἀντιτύπων (εἶναι τό γινόμενο τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν δύο προηγούμενων στοιχείων) καί ὑπογράφει· β) ζητάει τήν ἐγκριση καί τήν ὑπογραφή τοῦ προϊσταμένου τοῦ Διοικητικοῦ ἢ τοῦ Ἀναπληρωπῆ Γενικοῦ Διευθυντῆ· γ) παραδίδει τό ὑπηρεσιακό σημείωμα στόν ἀρμόδιο ὑπάλληλο πού ἐκτελεῖ τή φωτοτυπία καί ἀντιγράφει τά στοιχεία τοῦ σημειώματος στό εἰδικό βιβλίο.

Τό ζητούμενο καί τό ἀποτέλεσμα μιάς τέτοιᾶς πρακτικῆς δέν εἶναι ἡ οἰκονομία στό χαρτί φωτοτυπίας, ὅπως θά μπορούσε νά υποθέσει κάποιος ἀφελῆς,

ἀλλά ὁ στενός ἔλεγχος στό πλαίσιο ἑνός ὑπέμετρα συγκεντρωτικοῦ συστήματος. Στήν πραγματικότητα, ὁ χρόνος (τῶν ἐρευνητῶν, τοῦ προϊσταμένου ἢ τοῦ Διευθυντῆ, καθῶς καί τοῦ ὑπαλλήλου) πού καταναλώνεται στή διαδικασία αὐτή κοστίζει πολλαπλάσια. Ἄν μάλιστα προστεθεῖ καί τό τμήμα τῶν γενικῶν ἐξόδων τοῦ Κέντρου πού ἀντιστοιχεῖ στό χρόνο πού χάνεται ἔτσι (καί σέ τόσες ἄλλες ἀχρηστες διαδικασίες), ἡ σπατάλη εἶναι ἀνταπόδεικτη καί ὁ σκοπός προφανῆς.

Ἡ παρακάτω ἀνακοίνωση τῆς 6ης Ὀκτωβρίου 1978, εἰκονογραφεῖ τό πνεῦμα πού ἐπικρατεῖ στό Κέντρο, (οἱ ὑπογραμμίσεις δικές μου).

Πρός

ὄλο τό προσωπικό τοῦ ΕΚΚΕ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Κατόπιν τῆς παρατηρηθεῖσης χαλαρότητας καί ἀνωμαλιῶν στή διεξαγωγή τῆς ὑπηρεσίας, τό Δ.Σ. στίς συνεδριάσεις του 27.9 καί 4.10 ἀποφάσισε τά ἀκόλουθα:

1) Ἐπαναφέρεται ἡ χρήση τοῦ ὄρολογίου γιά τούς διοικητικούς ὑπαλλήλους.

2) Τά βιβλία ὑπογραφῶν προσελεύσεως τοῦ ἐρευνητικοῦ προσωπικοῦ θά ἀποσύρονται ἀπό τά θυρωρεῖα στίς 9.15 π.μ. ἀκριβῶς καί ὁ προσερχόμενος ἀργότερα εἰδοποιεῖ τήν ὑπηρεσία ἐρευνῶν καί δίνει ἐξηγήσεις γιά τήν καθυστέρηση.

3) Σέ περιπτώσεις ἐκτάκτου ἀσθενείας εἰδοποιεῖται τηλεφωνικά ἡ ἀρμόδια προϊσταμένη ὑπηρεσία μέχρι τίς 8.30 π.μ. καί προσάγεται βεβαίωση ἰατροῦ (ΙΚΑ προκειμένου περὶ ἀσφαλισμένων).

4) Ἄδειες ὅλων τῶν κατηγοριῶν καί ἐκτακτες ἀπουσίες τελοῦν ὑπό τήν ἐγκριση τοῦ προέδρου τοῦ Δ.Σ.

5) Ἐκτακτη ἄδεια ἀπουσίας αἰτεῖται γραπτῶς τήν παραμονή ἀπό τήν Δ/ση Διοικητικοῦ ἢ τήν Δ/ση Ἐρευνῶν ἀναλόγως καί στήν αἴτηση ἀναγράφονται οἱ ἡμέρες καί ὥρες πού θά γίνεῖ ἀναπλήρωση τῆς ἀπουσίας.

6) Γιά ἐργασία στό σπίτι, ὑπουργεῖα ἢ ὑπηρεσίες ἀπαιτεῖται γραπτή γνωστοποίηση ἀπό τήν παραμονή, γραπτή ἐγκριση τοῦ προϊσταμένου τῆς ὑπηρεσίας ἢ τοῦ ὑπευθύνου τῆς ὁμάδας καί τῶν προϊσταμένων τῶν ἀρμοδίων Δ/σεων. Στή γνωστοποίηση ἀναγράφεται ἀριθμός τηλεφώνου ὅπου ὁ ἐργαζόμενος μπορεῖ νά ἀναζητηθεῖ ἀνά πάσα στιγμή.

7) Ἐκτακτη ἐξοδος γιά ὑπηρεσιακοὺς λόγους γίνεται κατόπιν χορηγήσεως σημειώματος ἀπό τίς ἀρμόδιες διευθύνσεις, τό ὁποῖο παραδίδεται στό θυρωρεῖο.

8) Κάθοδος ἀπό τά γραφεῖα χωρίς ἄδεια ἐπιτρέπεται μόνο γιά 15' καί μόνο μιά φορά τήν ἡμέρα.

9) Τροποποιήσεις τοῦ ὥραριου γιά προσωπικούς λόγους γίνονται μόνο κατόπιν αἰτιολογημένης αἰτήσεως καί τελοῦν ὑπό τήν ἐγκριση τοῦ προέδρου τοῦ Δ.Σ. Αὐτό ἰσχύει καί γιά τίς ἡδη

ισχύουσες τροποποιητικές ρυθμίσεις.

10) Μετάβαση από τό ένα κτίριο στο άλλο του ΕΚΚΕ γίνεται μόνο για συγκεκριμένο λόγο, ο οποίος αναφέρεται στο *θυρωρείο*. Τό *θυρωρείο* ειδοποιεί σχετικά άμέσως τήν προϊσταμένη Διεύθυνση.

Ο Πρόεδρος του Δ.Σ.

Διευκρίνιση για τό τελευταίο σημείο: τό ΕΚΚΕ στεγάζεται σε δύο διπλανά κτίρια· οί υπηρεσίες διοικητικού, δακτυλογράφησης, φωτοτυπιών, βιβλιοθήκης κ.λπ. συγκεντρώνονται στο ένα, ενώ οί έρευνήτες μοιράζονται και στα δύο.

Ας σημειωθεί ότι συνήθως σε καμία άλλη δημόσια ή ιδιωτική υπηρεσία δέν ζητείται δεβαίωση γιατρού για άρρώστια μιάς ή δύο ήμερών και ότι ή άπαιτησή τέτοιας δεβαίωσης και από τούς μη ασφαλισμένους έρευνήτες του ΕΚΚΕ (είναι όλοι αυτοί που προσλαμβάνονται με σύμβαση έργου, αλλά έχουν, όπως είπαμε, και τίς υποχρώσεις τών συμβάσεων εργασίας, χωρίς όμως και να καλύπτονται ασφαλίστικά) συνιστά μία σημαντική οικονομική επιδάρωση για κάθε τους χειμωνιάτικη γρίπη.

Ένας τέτοιος έλεγχος που θυμίζει σοφρονιστήριο άνηλικών (χαρακτηριστικός ο ρόλος τών *θυρωρείων*) δέν άποσκοπεί δέβαια σε κάποια εύρυθμη λειτουργία. Στοιχειώδης έμπειρία της έρευνητικής διαδικασίας άρκει για να αντίληφθεί κανείς ότι ούτε έρευνα μπορεί να εύδοκιμήσει σε τέτοιο ασφυκτικό κλίμα ούτε καν ο κανονισμός αυτός να εφαρμοστεί, προς δόξα έστω της γραφειοκρατικής διαστολής. Και όπως δέν εφαρμοζόταν γενικά. Εφαρμόζεται όμως και μπορεί να εφαρμοστεί κάθε στιγμή επιλεκτικά. Συνιστά έτσι άλλο ένα μέσο πίεσης και εξουδετέρωσης τών ένδεχόμενων αντιδράσεων τών έρευνητών για όποιοδήποτε θέμα.

Τό ότι σκοπός του κανονισμού αυτού είναι ο έλεγχος και ή άσκηση εξουσίας καθ' εαυτά, οντάγεται και από τόν τρόπο με τόν οποίο ανακοινώθηκε στους εργαζόμενους. Η «χαλρότητα» και οί «άνομαλίες» που αναφέρθηκαν σαν άφορη, για να παροθούν μέτρα που στους καλύτερους θύμισαν τή λειτουργία του ΕΚΚΕ στην περίοδο της 7ετίας, δέν θεωρήθηκε σκόπιμο να αποτελέσουν θέμα κατεπείγαν έπαφής της Διοίκησης του ΕΚΚΕ με τό προσωπικό ή τούς έλεγμένους εκπροσώπους του. Αντίθετα: τίς ίδιες μέρες που τό Δ.Σ του ΕΚΚΕ έπαινε αυτές τίς αποφάσεις, άρονόταν και να δεχτεί τό Δ.Σ. του Συλλόγου Εργαζομένων του ΕΚΚΕ, που ζητούσε να επιδώσει υπόμνημα με καιρία αίτήματα του προσωπικού (συμβάσεις, πρόγραμμα έρευνών, μισθολογικό, ένσημα του ΙΚΑ). Τό υπόμνημα αυτό, με ήμερομηνία 2-10-1978, δέν συζητήθηκε «λόγω έλλείψεως χρόνου» στή συνεδρίαση του Δ.Σ. του ΕΚΚΕ της 4-10-1978 (όποτε φιλοτεγήθηκε ή παραπάνω ανακοίνωση) και ξανακατατέθηκε αυτόοιο από τό Σύλλογο στις 16-10-1978. Όπως όλα τά υπόμνηματα του Συλλόγου, έμεινε και αυτό χωρίς απάντηση.

Τά λίγα αυτά στοιχεία οδηγούν σε όρισμένα συμπεράσματα: είναι ανάγκη να διαμορφωθούν στο

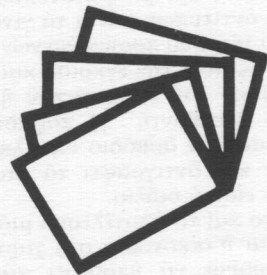
Έθνικό Κέντρο Κοινωνικών Έρευνών οί προϋποθέσεις ελεύθερης έκφρασης τών έρευνητών του, να υπάρξει θεσμική πρόδλεψη για τούς όρους πρόσληψης, δημιουργικής έπιστημονικής εργασίας και εξέλιξης του έρευνητικού προσωπικού με συγκεκριμένα κριτήρια αξιολόγησής του που να συνιστούν και κίνητρα για τήν προσέλκυση έρευνητών ύψηλου έπιπέδου, να μελετηθεί τό γρηγορότερο, με τή συνεργασία του έπιστημονικού προσωπικού του, τό θέμα άναδιοργάνωσης τών δομών του ΕΚΚΕ.

Για να υπάρξει ένα Κέντρο Έρευνών, να ανταποκριθεί στο ρόλο του και να αναπτύξει τήν έπιστημονική παραγωγή και τήν πνευματική άκτινοβολία του, έχει ανάγκη από τή δημιουργική υπεύθυνη συμβολή όλων του τών παραγόντων και ιδιαίτερα του έπιστημονικού προσωπικού του. Έάν τό έρευνητικό προσωπικό μετατρέπεται σε άποδέκτη άποφάσεων και άπλό εκτελεστή, ή συμβολή του μειώνεται αντίστοιχα με άμεση έπίπτωση στο έπίπεδο του Κέντρου.

Έάν δέν επιδιωχθεί σε κάθε Κέντρο Έρευνών ταύτιση τών συμφερόντων του προσωπικού με τά μακροπρόθεσμα συμφέροντα του Κέντρου, έάν δέν υπάρξει ένσωμάτωση όλων τών υπηρεσιών γύρω από τό στόχο της ανάπτυξης του δυναμικού της έρευνας στο Κέντρο, τό Κέντρο θά εκφυλιστεί σε όργανισμό αυτοαναλισκόμενο που ή προσφορά του θά συρρικνώνεται μέχρι να εκμηδενιστεί.

Τά θεσμικά στεγανά μέσα σε ένα Κέντρο Έρευνών είναι ολέθρια. Είναι ανάγκη να κατοχυρωθεί ή άμοιραία πληροφόρηση Διοίκησης-προσωπικού· ή ελεύθερη έκφραση γνώμης, αλλά και ή επιδίωξη από τήν πλευρά της Διοίκησης της πραγματοποίησης αυτής της άρχής· ή εξισορρόπηση ανάμεσα στις διάφορες υπευθυνότητες. Ο υπερβολικός συγκεντρωτισμός δέν είναι μόνο μία αντιδημοκρατική πρακτική και ο δρόμος για τήν άθλιερασία. Είναι, ιδιαίτερα στον τομέα της πνευματικής ένδειας, γιατί είναι αυταπόδεικτο, ότι ένα Κέντρο Έρευνών φαχιάνει στο μέτρο που τό πνευματικό του κεφάλαιο κρατιέται μακριά από τόν προοληματισμό και τίς διαδικασίες που άφορούν τά θέματα ουσίας που αντιμετωπίζει τό Κέντρο. Ο συγκεντρωτισμός στα Κέντρα Έρευνών τά διαβρώνει έσωτερικά αφήνοντας μόνο τό έξωτερικό τους περίολημα.

Χάθηκε πολύς χρόνος μέχρι τώρα και κυρίως χάθηκαν άνεπιστορεπτι μερικές καλές ευκαιρίες. Θά μπουν κάποτε σ' αυτό τόν τόπο οί βάσεις για τήν ανάπτυξη της έρευνας στις κοινωνικές έπιστήμες;

«Νέα Δεξιά» ή ή ανά τούς αιώνες δεξιά;

του René Rémond

μετάφραση: Εύα Καλπουρτζή

Ἡ «Νέα Δεξιά» προέρχεται ἀπό τήν πρώτη μεταπολεμική ἀκροδεξιά γενιά, ἡ ὁποία ἄρχισε τήν πολιτική της σταδιοδρομία στίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '60. Δυό τάσεις διακρίνουμε. Ἡ μία ἐκφράζεται ἀπό τήν ἄμεση πολιτική δραστηριότητα τῆς ὀργάνωσης Occident (Δύση) καί ἡ ἄλλη συσπειρώνεται γύρω ἀπό τό περιοδικό Εὐρώπη-Δράση. Τά γεγονότα τοῦ '68 στή Γαλλία θά ἐπηρεάσουν καί τίς δύο τάσεις. Ξεκινώντας καί οἱ δύο ἀπό τήν ἴδια διαπίστωση τῆς ἀδυναμίας τους νά παρέμβουν ἄμεσα στόν πολιτικό στίβο, ἐμποδιζόμενες ἀπό τά μεγάλα κόμματα τῆς δεξιᾶς, καταλήγουν σέ διαφορετικά συμπεράσματα ὅσον ἀφορᾷ τήν προοπτική τους. Μεταξύ τῶν μελῶν τῆς «Δύσης» (τῆς μετέπειτα «Νέας Τάξης»), κυριαρχεῖ ἡ ἄποψη γιά τή δημιουργία ἐνός κόμματος «μοντέρνου, σεβαστοῦ καί ἀποτελεσματικοῦ». Ἔτσι θά δημιουργηθεῖ τό Κόμμα τῶν Νέων Δυνάμεων (PFN), τό κύριο δηλαδή ἀκροδεξιό κόμμα τῆς σημερινῆς Γαλλίας, μέ ἔντυπη ἔκφραση τήν ἐφημερίδα Initiative Nationale (Ἐθνική Πρωτοβουλία). Ἡ δεύτερη τάση, προσανατολίζεται σχεδόν ἀποκλειστικά σέ ζητήματα θεωρητικά καί ἰδεολογικά. Τά περισσότερα στελέχη τῆς πρωτοστατοῦν στή δημιουργία τῆς «Ὁμάδας Ἐρευνῶν καί Μελετῶν γιά τόν Εὐρωπαϊκό Πολιτισμό» (GRECE) ἡ ὁποία, ἀνεξάρτητα ἀπό τό PFN, ἀποκτᾷ μέλη καί ὁπαδούς μέσα στή γαλλική διανόηση. Ἡ ὁμάδα αὐτή ἐκφράζεται σήμερα ἀπό τό θεωρητικό περιοδικό Nouvelle École καί ἐκλαϊκεύει τίς θέσεις της ἀπό τίς στήλες τοῦ Figaro magazine (ἔκδοση τῆς ἐφημερίδας Figaro). Αὐτή εἶναι ἡ τάση πού ὀνομάζεται «Νέα Δεξιά», ἡ ὁποία μέ ὀρισμένα πρόσφατα δημοσιεύματά της, διακηρυκτικά τῆς κοσμοαντίληψῆς της (πού ἀναλύει στό ἄρθρο του ὁ René Rémond), ἀπασχόλησε καί ἀπασχολεῖ ἀκόμη τό γαλλικό τύπο. Οἱ θέσεις της στοχεύουν κυρίως τή μαρξιστική θεωρία καί τό φιλελευθερισμό τῆς παλαιᾶς - κυρίαρχης - Δεξιᾶς, καί «ἀποσκοποῦν νά καλύψουν τό κενό πού δημιούργησε ἡ κατάρρευση τῶν κυρίαρχων ἰδεολογιῶν... νά δώσουν στή Δεξιά ἕνα σῶμα θεωρητικῶν δογμάτων... νά ἀποκρούσουν τό φιλελευθερισμό» καί τή «γοητεία τοῦ μαρξιστικοῦ συστήματος». Ἡ ΝΔ καί τό PFN λειτουργοῦν συμπληρωματικά: ἡ μὲν συνεισφέροντας κυρίως στή θεωρία, τό δέ προχωρώντας στήν ἄμεση πολιτική δράση γιά τήν ἀντιμετώπιση τῆς ἀνάπτυξης τῆς Ἀριστερᾶς. Οἱ ἀγγλοσαξονικές θέσεις τῆς Κοινωνιοβιολογίας καί τῆς Γενετικῆς ἀποτελοῦν τό κύριο ἐπιστημονικό ὑπόβαθρο τῆς θεωρίας τῆς ΝΔ: ἐνάντια στήν ἰσότητα, δεδομένου ὅτι «εἶναι σαφές πώς οἱ ἄνθρωποι δέν εἶναι οὔτε ἴσοι οὔτε ἐλεύθεροι» - ἐκφρασμένο θετικά, «ἡ ἱεραρχία εἶναι ἡ αὐθεντική ἰσότητα». Στό μέλλον, «ἡ νέα κοινωνία θά ἐδραιώσει τίς ἀρχές μας τῆς τάξης, τῆς ἐπιλογῆς καί τῆς ἱεραρχίας». Ἐνάντια στήν ἐκκλησία ὡς ὀργανισμό καί στή χριστιανική θρησκεία, ἀντιπροτείνοντας τίς παγανιστικές παραδόσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν φύλων. Τέλος ἡ ΝΔ πρεσβεύει ὅτι «πρέπει νά ξαναφτιαχτοῦμε», πράγμα πού «δέν μπορεῖ νά γίνει χωρίς πόνο»: ὅτι «σάν γλύπτες καί ὑλικά πού εἴμαστε ταντοχρόνως» πρέπει «μέ δυνατές σφυριές νά σπάσουμε σέ χίλια κομμάτια», γιά νά «ἀνασύρουμε ἀπ' αὐτά τό νέο ἄνθρωπο». Νέος ἄνθρωπος, νέο ἔθνος, βιολογική-ζωολογική ἀντιμετώπιση τῶν κοινωνιῶν, ἰδέες πού καί στή χώρα μας, διάχυτες μέσα στόν κόσμο, ἀλλά καί ὀργανωμένες ἀπό κέντρα πολιτικῶν ἐρευνῶν ἢ εὐγενεῖς περιοδικές ἐκδόσεις, ἐποπτεύουν αὐτοῦ τοῦ τύπου τά ἰδεολογικά ρεύματα καί τά ἐπικεντρῶνον στά καθ' ἡμᾶς δεδομένα.

Π. Π

Μέσα από μερικά άρθρα, άρχισε πρόσφατα να εισέρχεται θορυβωδώς στον ζηλότυπα έπιτηρούμενο κύκλο των άναγνωρισμένων ιδεολογιών ή «νέα δεξιά», ή όποια ως τώρα άπασχολούσε την προσοχή μόνο μερικών ειδικών. Οί έμπνευστές της άποσκοπούν να κλύψουν τό κενό πού δημιούργησε ή κατάρρευση των κυρίαρχων ιδεολογιών και συγχρόνως να προικίσουν τή δεξιά μ' ένα σώμα θεωρητικών δογμάτων πού τής χρειάζεται προκειμένου να άποκρούσει τή διείσδυση τής φιλελεύθερης σκέψης και να άντισταθεί στή γοητεία του μαρξιστικού συστήματος. Οί περισσότεροι παρατηρητές άμφιβάλλουν άν αυτή ή ιδιαίτερα φιλόδοξη προσπάθεια θά μπορέσει να καταλήξει σε μία πραγματικά νέα φιλοσοφία· συντάσσοντας τόν κατάλογο των δανείων της έφτασαν, μάλλον διαστικά, στό συμπέρασμα ότι πρόκειται για άπλή συροαφή των παλαιών θεμάτων τής πύο παραδοσιακής δεξιάς. «Νέα δεξιά» ή «νέα σχολή» δέν άποτελεί κατ' αυτός παρά μία λίγο πύο μοντέρνα παρουσίαση ιδεών τόσο παλαιών όσο και ή ίδια ή δεξιά.

Πραγματικά, ή διακήρυξη τής άπαραμείωτης ανισότητας άτόμων και πολιτισμών, τό βασικότερο από τά μερικά χαρακτηριστικά πού καθορίζουν αυτό τό ρεύμα σκέψης και πού δοηθούν στήν τοποθέτησή του, δέν είναι πρωτότυπη. Η κριτική εναντίον τής «ουτοπίας τής ισότητας» συντέλεσε στή συγκρότηση τής άντεπαναστατικής σκέψης και από τότε άποτελεί τήν κοινή βάση όλων των μορφών φιλοσοφίας πού έχουν τό δικαίωμα να άποκαλούνε, με όλη τή σημασία του όρου, άντιδραστικές.

Πύο πρωτότυπος είναι ό τύπος δικαιολόγησης πού προβάλλεται: σε άντίθεση με άλλα συστήματα, ή ένλόγω σχολή δέν προσπαθεί να συναγάγει τήν αναγκαιότητα τής ιεραρχίας από κάποιον τύπο ύπερρατικής λογικής ή θεωρητικού λογισμού, αλλά, άντίθετα, πάει να στηριχτεί στα δεδομένα τής επιστημονικής παρατήρησης, άντιτάσσοντας στήν ουτοπία τήν άνσθηρότητα των γεγονότων. Δέν είναι ή πρώτη φορά πού μία ιδεολογία διεκδικεί τήν αυθεντία τής επιστήμης: ό μαρξισμός παρουσιάζεται ως επιστημονικός σοσιαλισμός και οί επιστημονικές προθέσεις είναι ίσως τό στοιχείο πού περισσότερο συνείδανε στήν ιδιαιτερότητα του κομμουνιστικού κόμματος (στή Γαλλία). Η Action Francaise¹ αυτοπροσδιοριζόταν επίσης ως θετικιστική. Άλλά στό πεδίο των επιστημονικών γλάδων ύπάρχει πολλαπλότητα και καθενιά προσδιορίζει με τό δικό της τρόπο τήν πορεία τής νόησης. Ο Μάξ άνέλνε τους οικονομικούς μηχανισμούς και ό Maurras πίστευε σε μίαν κοινωνική φυσική. Η νέα σχολή άντλεί από άλλου τά θεωρήματά της: όχι τόσο από τήν παρατήρηση των οργανωμένων κοινωνιών όσο από τήν ψυχολογία και κυρίως από τίς νέες και σε πλήρη άνάπτυξη επιστήμες τής βιολογίας και τής γενετικής. Οί άπολογητές της χρησιμοποιούν τίς ανακαλύψεις τής ήθολογίας των ζώων και ό Lorenz² είναι ό Δαρβίνος τους. Στήν αιώνια άνοιγτή διαμάχη φύσης και πολιτισμού ή νέα σχολή τάσσεται στό στρατόπεδο των συστημάτων για τά όποια ό άνθρωπος είναι ένα ζώο όμοιο με τά ύπόλοιπα έμβια όντα και ως εκ τούτου ή ήθική του θά πρέπει να συμμορφώνεται με τους νόμους του είδους, άντίθετα με αυτούς πού θεωρούν ότι καθώς ό αν-

θρωπος δέν είναι ένα ζώο όμοιο με τά άλλα, τό μεγαλειό του συνίσταται στή διαφορά και ό αυτοσεβασμός του του έπιβάλλει να ύπερβεί τους βιολογικούς ντετερμινισμούς.

Στό βαθμό πού ή άντίθεση φύσης-πολιτισμού όρίζει τή διαχωριστική γραμμή μεταξύ των συστημάτων σκέψης, οί καινούριοι άπολογητές τοποθετούνται άναμφισβήτητα στα δεξιά. Επίσης στήν πύο πρόσφατη διαμάχη σχετικά με τά έμφυτα και τά έπίκτητα στοιχεία τής προσωπικότητας - ένα θέμα πού άρχίζει να κάνει θραύση και πού σίγουρα θά άποτελέσει τό έπίκεντρο των προσεχών μεγάλων ιδεολογικών μαχών - οί ύπερασπιστές τής νέας δεξιάς άνεπιφύλακτα άντλούν έπιχειρήματα από τό έργο του Η. J. Eysenc και βεβαιώνουν τήν κυριαρχία τής κληρονομικότητας πάνω στήν άγωγή. Έτσι, κάθε προσπάθεια να άρθούν οί εκπαιδευτικές ανισότητες μέσα από μία μαζική εκπαίδευση άποτελεί ουτοπία, παραβλέπει τους περιορισμούς πού θέτει ή πραγματικότητα και έπισύρει σοβαρούς κινδύνους για τήν κοινωνία. Από τήν ύπεροχή τής βιολογίας, έξάλλον, έρμηνεύονται και οί θέσεις τους πού προωθούν μίαν πολιτική ευγονομοιά καθώς και τό ότι εννοούν τήν νομιμοποίηση των άμβλώσεων, στοιχείο πού θά μπορούσε και να προσελκύσει μία μερίδα τής κοινής γνώμης. Ο λόγος είναι ότι, άντίθετα με τίς προηγούμενες μορφές τής δεξιάς, πού παρέμεναν βαθιά διαποτισμένες από τή χριστιανική ήθική, ή νέα δεξιά έχει άπελευθερωθεί από κάθε θρησκευτική έπίδραση και έννοει να συναγάγει και τήν προσωπική τής ήθική και τήν κοινωνική τής φιλοσοφία από αξιώματα άποκλειστικά επιστημονικά.

Η έλξη του παράλογου

Ο τολμηρός και στρατευμένος όμως αυτός επιστημονισμός πού άγκαλιάζει όλους τους τομείς δέν άποκλείει τήν έλξη του παράλογου: επιστημοσύνη δέν σημαίνει όρθολογισμός και οί ένλόγω συγγραφείς ευχαρίστως θά προσυπέγραψαν τήν κρίση του Borges για τή νόηση, αυτό τό έποινωίδες στοιχείο στήν έπιάνεια του έαυτού μας. Η μάλλον, για τήν ακρίβεια, βαθύτερα από τήν κοινή γνώση ύπάρχει μία άλλη, άπόκρυφη, μία θεογνωσία πού δέν μπορεί να άποκαλυφθεί παρά σε όρισμένους ύστερα από μία περίοδο μύησης: ό έλιτισμός τής πράξης επικαλύπτεται από τόν άποκρυφισμό τής γνώσης.

Η Αγωγή των μάγων, γραμμένο από τόν Louis Pwells πρότεινε ήδη μία σύνοψη αυτού του μοναδικού μίγματος επιστημονισμού και μυστηρίου, ένα μυστήριο πού συγγέεται με τό παράδοξο: ό άγγελος του άλλόκοτου έχει σκύψει πάνω στο λίκνο αυτού του δόγματος πού τό γοητεύουν οί μύθοι και οί θρύλοι. Αυτή ή εκπληκτική άντινομία λογικής και φαντασίας συνοδεύεται και από μίαν άλλη, έξίσου περιέργη. Η σχολή αυτή αισθάνεται άπέραντο θαυμασμό για τήν άρχαία Ελλάδα, όπον θεωρεί ότι βρρίσκει τό πολιτισμικό πρότυπο πού άνερωτεύεται να αναπαραγάγει. Συγχρόνως όμως διάκειται συμπαθώς και προς τους «βαρβάρους», τους βόρειους μ' άλλα λόγια λαούς, τίς περιοχές εκείνες πού έμειναν έξω από τήν έπίδραση τής Ελλάδας ή τής Ρώμης: καλλιεργεί τους γερμανι-

κούς μύθους, τις σκανδιναβικές Saga³, τόν πολιτισμό των ρουνών,⁴ τούς κελτικούς θρύλους. Όπωςδήποτε είναι η πρώτη φορά στην ιστορία των ιδεολογιών, που μία σχολή συμφέρει τόν κλασικισμό με τόν ρομαντισμό, και μάλιστα όχι τόν διανυγή και νηφάλιο γαλλικό ρομαντισμό, αλλά τόν πιο ξαλλο, τόν ρομαντισμό του Ossian⁵ ή της γερμανικής ποίησης. Μέχρι τώρα, ο θαυμασμός για τόν αρχαίο ελληνικό πολιτισμό απέκλειε τις γερμανικές θεότητες, και τόν φως της Ακρόπολης θεωρούνταν ασυμβίβαστο με τις ομίχλες του βορρά. Από τόν Renan στον Maurras, ο πολιτικός μας κλασικισμός αγωνιζόταν να εξασφαλίσει τήν κυριαρχία του ορθολογισμού, που φωτίζει και θέτει τάξη στο χάος, ενάντια στις δυνάμεις του αισθήματος και τα πλάσματα του φανταστικού. Νά όμως που τα δύο αυτά, κατά έναν παράδοξο τρόπο, συνταιριάζονται. Από τήν άποψη αυτή δεν είναι τυχαίος ο θαυμασμός για τόν Arno Breker⁶, τόν γλύπτη του Γ' Ράιχ που προσπάθησε να συνδυάσει τόν νεοκλασικισμό με τή λατρεία της καινοτομίας θρησκείας.

Αν για καθένα από τα στοιχεία αυτά είναι εύκολο να επισημανθούν οι καταβολές του σε προηγούμενα συστήματα, ή συρραφή τους, ανάλογη με τις αντιφάσεις τους, έχει μία σχετική πρωτοτυπία. Πρόκειται για ένα μοναδικό συνδυασμό του Δαρβίνου με τόν Gobineau⁷, τόν Νίτσε και τόν Lorenz. Τό γεγονός ότι τό κατασκεύασμα αυτό είναι ετερογενές και ορίζεται από κάθε είδους εσωτερικές αντιφάσεις δεν αποκλείει τή δυνατότητα της διάδοσής του. Και άλλα ρεύματα σκέψης, τών οποίων η εσωτερική συγκρότηση δεν ήταν καθόλου πιο αυστηρή, ούρηναν ακροατήριο και γνώριζαν εκπληκτική επιτυχία.

Είναι απολύτως φανερό ότι αυτή η νέα δεξιά δεν έχει πολλά κοινά σημεία με τήν παράδοση της φιλελεύθερης δεξιάς, έξω από τό ενδεχόμενο χάποιας τυχόν πρόσκαιρης συμμαχίας εναντίον κοινών εχθρών. Διαφορούν σε όρισμένα βασικά σημεία. Η νέα δεξιά που πιστεύει στο συσχετισμό τών δυνάμεων αντιτίθεται στην αισιοδοξία και τις ψευδαισθήσεις του φιλελευθισμού. Η λατρεία της για τούς ήρωες δεν έχει τίποτα να κάνει με τόν ατομικισμό τών φιλελευθέρων. Η φιλελεύθερη πεποίθηση ότι η ελευθερία είναι πράγμα θετικό καθ' εαυτό δεν συμβιβάζεται με τό όραμα της νέας δεξιάς που πιστεύει στη βιολογική επίλογη. Γι' αυτό σαστίζει κανείς όταν ανακαλύπτει ότι η σχολή αυτή στεγάστηκε, με τόν τρόπο του Βερνάρδου του Έρμητη, στη σημαντική εκείνη εφημερίδα που αντίπροσώπευε, κατά τήν εποχή του Pierre Brisson και του Wladimir D' Ormesson, τήν παράδοση της φιλελεύθερης γαλλικής δεξιάς, με τά όρια αλλά και τό μεγαλείο της.

Ούτε τήν άλλη μεγάλη παράδοση της δεξιάς, τήν εθνική, αυταρχική και λαϊκή δεξιά, που αποκαλούμε δοναπαρισμό, φαίνεται να ακολουθεί η νέα δεξιά. Όπωςδήποτε, όρισμένες φορές διατρέχουν τούς ίδιους κινδύνους ή αντιμετωπίζουν τούς ίδιους εχθρούς και όμολογούν τήν ίδια άποστολή προς τόν ολοκληρωτισμό της άριστερας. Έδώ όμως τελειώνουν τά κοινά τους στοιχεία. Η αυταρχική δεξιά δεν αγωνείται τή δημοκρατική άρχη: δίνει τό λόγο στο λαό και τάσσεται υπέρ της καθολικής ψηφοφορίας. Έκτός τούτου δεν είναι αναγκαστικά ελιτιστική: κά-

ποτε ανατρέπει τις καθιερωμένες ιεραρχίες ή αντίτασσει τις λαϊκές δυνάμεις στους προύχοντες. Και κυρίως είναι εθνική, μέχρι του σημείου να μεροληπτεί, σε όρισμένες περιπτώσεις, σε βάρος τών άλλων λαών ή του πολιτισμού τους. Η νέα δεξιά, τώρα, είναι ελάχιστα εθνική: αυτοαποκαλείται ευρωπαϊκή, αλλά η Ευρώπη προς τήν όποία αναφέρεται είναι ένα πλαστό κατασκεύασμα, κάτι σαν τήν Occitanie,⁸ στη Γαλλία. Αναδεύεται μέσα σ' έναν εκπληκτικό συγκρητισμό κελτικών, γερμανικών, ανατολικών και σκανδιναβικών στοιχείων, υπό τό πρόσχημα της κοινής ινδοευρωπαϊκής τους καταγωγής, επειδή πιστεύει ότι θά βρει τήν έπιστημονική (της;) δικαιολόγηση στην άρχη της τριμερούς διαίρεσης και στο έργο του G. Dumézil,⁹ τό όποιο χρησιμοποιεί όπως η Action Francaise χρησιμοποιούσε παλαιότερα τό έργο του F. de Coulanges. Μέσα σ' αυτόν τό συρφετό χάνεται η εθνική προσωπικότητα και διαλύεται η (γαλλική) ιστορία. Κατά τά άλλα, η νέα δεξιά περιβάλλει με συμπάθεια τήν αναβίωση τών τοπικών πολιτισμών και ενθαρρύνει τήν αφύπνιση τών Γερμανών και τών κατοίκων της Βρετανίας, συγχρόνως. Η εθνική δεξιά μάλλον πολύ δύσκολα θά αναγνώριζε τούς κληρονόμους της, μέσα σ' αυτό τό υπερεθνικό και πολιτιστικά ετερογενές άμάλγαμα.

Από τή φύση της αντιχριστιανική

Σημαίνει μήπως ότι έχουμε να κάνουμε με κάποια αντιπαναστατική δεξιά, τήν παλαιότερη από όλες τις μορφές δεξιάς; Οι όμοιότητες φαίνονται τή φορά αυτή περισσότερο: κριτική του δόγματος της κοινωνικής ισότητας, καταγγελία της ούτοπιας του φιλελευθισμού, καταξίωση της ιεραρχίας και της τάξης, Κι ακόμη, η αναφορά στη φύση και τή βιολογία, που παραπέμπει στην τόσο προσφιλή για τήν άκρα δεξιά θεωρία του οργανικισμού. Αλλά μία διαφορά άρκει για να αλλάξει άρδην η σημασία αυτών τών συμπληρωμών: η στάση απέναντι στη χριστιανική παράδοση. Η αντιπαναστατική δεξιά επειδή τασσόταν υπέρ της παράδοσης ήταν από μιάς άρχης βαθύτατα χριστιανική, γι' αυτό άλλωστε, εν όνόματι του χριστιανισμού, απέριπτε τις άρχές του 1789. Τάξη της φύσης και θεϊκή τάξη έναρμονίζονταν. Η νέα δεξιά αποφεύγει κάθε υπεράσπιση: η ιεραρχία επιβάλλεται στις κοινωνίες εξαιτίας φυσικών, βιολογικών ή κοινωνιολογικών ντετερμινισμών. Η νέα αυτή δεξιά δεν έχει άπλως απομακρυνθεί από τό χριστιανισμό ή δεν είναι άπλως αδιάφορη προς τό περιεχόμενο της διδασκαλίας του: είναι από τή φύση της άπροκαλύπτα αντίθετη προς τό χριστιανισμό, για λόγους που εκπορεύονται από τό ίδιο τό σύστημα της σκέψης της. Θεωρεί τή χριστιανική διδασκαλία υπεύθυνη για τήν ούτοπία της κοινωνικής ισότητας, που οδηγεί τή στιγμή αυτή τις κοινωνίες στον γκερέμο. Η ιουδαιοχριστιανική παράδοση είναι που έσπειρε στον κόσμο τήν ολέθρια αυτή δοξασία και ως εκ τούτου είναι ύπόλογη για τήν παρακμή της κοινωνίας και τήν εξαθλίωση του κόσμου. Από τήν άλλη μεριά, οι εμπνευστές της νέας δεξιάς διαχωρίζουν τή θέση τους από εκείνους που κατηγορούν τήν Έκκλησία ότι πρόδωσε

τήν αποστολή της ύστερα από το «Δεύτερο Βατικανό» και την ώθησή να επανέλθει στις προηγούμενες θέσεις της· αυτοί θέλουν απλώς να καταργήσουν είκοσι αιώνες ιστορίας και να επαναφέρουν την ανθρωπότητα στις ειδωλολατρικές της πηγές. Η νέα δεξιά επαναλαμβάνει για λογαριασμό της τις θέσεις του Ίουλιανού του Αποστάτη, και από την άποψη αυτή δεν είναι τυχαία η επανέκδοση του έργου του Κελσίου κατά των Χριστιανών. Πρόκειται, για να ακριβολογούμε, για ένα νεο-παγανισμό, που προσδύει την ανάγκη της επιστροφής στις πηγές της ευρωπαϊκής ιστορίας, τότε που ο χριστιανισμός δεν είχε ακόμη αλλοιώσει την καθαρότητα και τη δύναμη των στοιχείων της.

Σε τελευταία ανάλυση, η φιλοσοφία της νέας δεξιάς με το μωσαϊκό των θέσεών της, δεν στερείται πρωτοτυπίας. Σε σύγκριση με τα υπόλοιπα ιδεολογικά συστήματα. Αν αναζητήσει κανείς τους προγόνους της, εκτός από αυτούς που ήδη αναφέραμε, θα τους δρει στους προφήτες της επαναστατικής δεξιάς, μεταξύ αυτών που σε μία δεδομένη στιγμή γοητεύτηκαν ή δειλιάστηκαν από τις ιδεολογίες του ολοκληρωτισμού, όπως ο Drieu και ο Montherlant στο *Θερινό Ηλιοστάσιο* μάλλον παρά στον *Αγόνι του Σατιάγκο*.

Θά έπερτε έξω κανείς ως προς τη σημασία της όλης ιστορίας αν τη θεωρούσε αμελήτεια ή χωρίς μέλλον, ζώντας από το γεγονός ότι δεν γέννησε κανένα οργανωμένο πολιτικό σχήμα. Αυτή η λάθος εκτίμηση έκανε ώστε πολιτικοί και σχολιαστές, συνθησιαμένοι να ζήνουν μέσα από μιάν όπτιζή κατά οάση έζλογοιζή, παρέόλεσαν ως τόφρα τις προειδοποιήσεις που τους μετέδιδαν διάφοροι πιο όξενδεοζεις παρατηρητές. Ως εάν τα ιδεολογικά ρεύματα να είχαν λιγότερη σημασία από τα κόμματα. Η Action Francaise ποτέ δεν συγκροτήθηκε σε δύναμη που να επιδιώξει την ηγήφω των έζλογοέων - ποιός ωστόσο θα τόλμοισε να άσρηθεί τό ρόλο της στή γαλλική ιστορία; Οι ποσοστάθειες της νέας δεξιάς παρουσιάζουν, στο σύνολό τους, πολλά κοινά σημεία με την Action Francaise, παρά τη διαφορετική τους έμπνευση. Τό έργο του Alain Benoist *Από τα δεξιά*, ξαναορίζει την ζίνηση που έγκανιάσε ο Maurras με τό έργο του *Έρινα για τή μοναρχία*. Οι θέσεις του Maurras επηρέασαν στο μεσοπόλεμο μεγάλα τμήματα της κοινής γνώμης, χωρίς να διατυπώνονται άμεσα αλλά έρημνερόμενες από μερικά εβδομαδιαία έντυπα. Η νέα σχολή χρησιμοποιεί τό ίδιο τέχνασμα με τό *Figaro Magazine*.

Σε άλλους καιροές, τό μοτίβο που θά είχε προαυέσει τις μεγαλύτερες αμφιβολίες για τό κατά πόσο ένα τέτοιο ρεύμα σκέψης θά μπορούσε να έχει κάποιο μέλλον στή Γαλλία είναι η τελεσιδικία και προκλητική οήξη με τη χριστιανική παράδοση. Η Action Francaise δοξίμασε μία φορά την όδνηρή έμπειρία του πόσο είναι αδύνατο να συγκροτηθεί μία δεξιά δύναμη αντίθετα στήν Έκκλησία, παρά τό γεγονός ότι οι θέσεις της, αυτές που της στοίχισαν την παπική καταδίκη, ήταν ένα τό φορές λιγότερο απομακρυσμένες απ' τό χριστιανισμό απ' ό,τι τα δόγματα της νέας σχολής. Αλλά στο βαθμό που η κοινωνία απαλλάσσεται από τη θρησκευτική επιρροή και η πολιτική

παιδεία απομακρύνεται από όρισμένες χριστιανικές αναφορές που είχαν θρέψει, κάποτε εν άγνοία τους ή και παρά τή θέλησή τους, την πλειοψηφία των ιδεολογικών ρευμάτων, ποιός ξέρει αν τά πνεύματα δεν είναι περισσότερο έτοιμα να προσχωρήσουν σ' ένα σύστημα σκέψης που τοποθετείται στους αντίποδες του δυτικού ούμανισμού;

* *Δημοσιεύτηκε στις 20 Ίουλίου του 1979, στην γαλλική έφημερίδα Le Monde.*

1. Action Francaise: άκροδεξιά, έθνικιστική πολιτική κίνηση που ξεκίνησε συσπειρώνοντας τους αντίπαλους της υπόθεσης Dreyfus. Η προσχώρηση του Maurras, στα 1905, έστρεψε την A.F. προς την ιδέα της αποκατάστασης της μοναρχίας. Η συνεργασία της A.F. με την κυβέρνηση του Vichy και η πολιτική του Maurras κατά τη γερμανική κατοχή προκάλεσαν ρήγματα στην ιδεολογική συνοχή της κίνησης, πράγμα που όδήγησε και στή διάλυσή της.
2. K. Lorenz: Αμερικανός βιολόγος από τους θεμελιωτές της όνομαζόμενης κοινωνιοβιολογίας. Μεταφρασμένο έλληνικά κυκλοφορεί τό έργο του: *Η Έπιθετικότητα* (έκδ. Χατζηνικολή).
3. Σάγκες: Μεσαιωνικές ιστορικές ή μυθολογικές άφηγησεις των Σκανδιναβών.
4. Οι Ρούνιοι: Τά αρχαιότερα γνωστά σημεία γραφής των λαών της τευτονικής όμοφυλίας. Σε ρουνική γραφή σώζονται έπιγραφές μαγικού περιεχομένου.
5. Ossian: μυθικός ήρωας των Σκότων (3 αί. μ.Χ.) Με τό όνομά του μάς είναι γνωστή μία συλλογή από μεταγενέστερα κελτικά έπη.
6. A. Breker (1900-): Γερμανός γλύπτης στόν όποιο ό Χίτλερ ανέθεσε την εκτέλεση όρισμένων έργων στο Βερολίνο.
7. Gobineau (1816-1882): Από τους βασικούς ύποστηρικτές της άνισότητας των ανθρωπίνων φυλών. (Κυριότερο έργο του: *Essai sur l'inegalité des races humaines*, 1855). Οι θεωρίες του χρησιμοποιήθηκαν ιδιαίτερα από τους Γερμανούς έθνικοσοσιαλιστές.
8. Occitanie: περιοχή της Νότιας Γαλλίας που αντίστοιχεί περίπου στην παλαιά γλωσσική περιοχή της Γαλλίας γνωστή με τ' όνομα Langue d' oc. Τήν τελευταία δεκαετία στή Γαλλία παρουσιάζεται μία κίνηση που επιδιώκει την άυτονομία της περιοχής, επικαλούμενη γλωσσικές και πολιτιστικές ιδιαίτερότητες.
9. Dumezil: Αναλυοντας τους μύθους και τά έπη των ίνδοευρωπαϊκών λαών ό D. διατύπωσε τή θεωρία ότι η αρχική, πριν την διάσπαση της ίνδοευρωπαϊκή όμάδα χαρακτηριζόταν από μία «τριμερή» όπως την όνόμασε ιδεολογία, ή όποία θά πρέπει ν' άντανάκλα μιάν αντίστοιχη τριμερή ιεράρχηση της κοινωνίας τους (ιερείς - πολεμιστές και καλλιεργητές/ βοσκοί).

Γκαλβάνο Ντέλα Βόλπε: «Γιά τή διαλεκτική»

του Βασίλη Κάλφα

Τήν άνοιξη του 1978 κυκλοφόρησαν σ' ένα μικρό τόμο 3 δοκίμια του Ιταλού φιλόσοφου Galvano Della Volpe. Είναι τά πρώτα κείμενα του Ντέλα Βόλπε που μεταφράζονται στα Έλληνικά.*

Η γνώμη μου είναι πως τό βιβλίό πέρασε άπαρατήρητο. Τό γεγονός αυτό δέβεται δέν είναι πρωτογενές. Δέν είναι ή πρώτη φορά που ένα αξιολόγο έργο μεταφράζεται στην Ελλάδα και δέν προκαλεί καμιά αντίδραση. Για νά αναφέρω δύο παραδείγματα του ίδιου τομέα. Τό 1972 και 1973, πρωτοπαρουσιάστηκαν άπ' τής έκδόσεις "70" Lucien Goldmann και Jürgen Habermas, και είχαν τήν ίδια τύχη.

Άλλά τό χειρότερο σ' αυτές τής περιπτώσεις είναι ότι, άν κάποιος άναγνώστης τυχαία ή επειδή έχει άκούσει τό όνομα του συγγραφέα αγοράσει τό βιβλίό, θά άτυχήσει, γιατί τό βιβλίό σέ τελευταία άνάλυση δέν διαβάζεται.

Δέν έχω όμως κανένα σκοπό νά παρουσηθώ σέ σχολαστικά κηρύγματα και κοινοτυπίες για τήν σφαιρική κυκλοφορία των ιδεών στην Ελλάδα και τήν προχειρότητα τής έκδοτικής πρωτοβουλίας. Άλλωστε μία σρητοική κριτική τής έκδοτικής προσπάθειας θά ήταν μάλλον άδικη. Άντίθετα πιστεύω ότι ή έκδοτική δραστηριότητα τής τελευταίας δεκαετίας είναι μία πολύ συμπληθητική και πολλές φορές αξιοθαύμαστη ιστορία και, ίσως, πιο αντιπροσωπευτική για τήν πνευματική κατάσταση του τόπου από τήν ίδια τήν πρωτότυπη παραγωγή.

Σκοπός αυτού του σημειώματος είναι ή γνωριμία με τής πώ χαρακτηριστικές πλευρές τής σκέψης του Ντέλα Βόλπε.

Είναι κοινός τόπος οι εισαγωγές στο έργο του Ντέλα Βόλπε ν' αρχίζουν με τήν παρατήρηση ότι

φτάνει στο μαρξισμό – άμέσως μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο – μέσα από μία καθαρά διανοητική πορεία· ότι ο μαρξισμός για τον Ντ. Β. είναι ή κατάληξη τής ίδιας τής λογικής των φιλοσοφικών του έρευνών. Άν ξεφύγουμε από πειρασμούς ψυχολογικής έρμηνείας – άμφίβολης άξίας, κατά τή γνώμη μου, και όχι μόνο για τήν περίπτωση του Ντέλα Βόλπε – τότε αυτή ή παρατήρηση σημαίνει ότι ο Ντ. Β. είναι ένας από τους ελάχιστους μαρξιστές τους προικισμένους με βαθιά φιλοσοφική παιδεία, τήν όποία όχι μόνο δέν άπορρίπτει, αλλά αξιοποιεί με τον άσθηρότερο δυνατό τρόπο.

Ο Ντέλα Βόλπε (1895-1968), μετά τον πόλεμο, γράφει και ξαναγράφει στην ουσία ένα βιβλίό. Τό πραγματικά σπάνιο πλάτος των έρευνών του, διηθείται κυριολεκτικά στις διαδοχικές άναθεωρήσεις των 200 σελίδων τής *Λογικής* του. Τό βιβλίό αυτό παρουσιάζεται για πρώτη φορά τό 1950 με τίτλο *Η Λογική ως θετική έπιστήμη* (Logica come scienza positiva) και ή τελευταία του έκδοση κυκλοφορεί τό 1969 με τίτλο τώρα *Η Λογική ως ιστορική έπιστήμη* (Logica come scienza storica). Ο σκοπός ώστόσο των συνεχών άναθεωρήσεων παραμένει πάντα ο ίδιος: «Νά ένοποιησει τή Λογική σέ μία θετική έπιστήμη» (πρόλογος 1ης έκδοσης). Νά θεμελιώσει μία καθολική *ιστορία – έπιστήμη*, τής όποίας ή λογική είναι ή *μοναδική ύλιστική λογική* τής σύγχρονης έμπειρικής γνώσης.

Η *Λογική* πλαισιώνεται από δύο άλλα κείμενα: Τό *Ρουσό και Μάρξ* (Rousseau e Marx, 1956) και τήν *Κριτική του Γούστου* (Critica del gusto, 1960). Στο τρίπτυχο που σχηματίζεται, ή *Λογική* έχει τήν πρωτοκαθεδρία, άφού διαπραγματεύεται τής αρχές τής μεθόδου, που εφαρμόζεται πια στα πεδία τής *Ηθικής* (*Ρουσό και Μάρξ*) και τής *Αίσθητικής* (*Κριτική του γούστου*). Τό έργο του συμπληρώνεται από τήν συλλογή των κυριότερων άρθρων του που δημοσιεύεται,

* Γκαλβάνο Ντέλα Βόλπε, *Γιά τή διαλεκτική*, μτφ. Μυρσίνη Ζορμπά, έκδ. Όδυσσέας, Άθήνα 1978.

χωρισμένη κι αυτή σε 3 μέρη (Λογική, Πολιτική-Ήθική, Αίσθητική) τό 1967, με τίτλο: *Κριτική της σύγχρονης ιδεολογίας* (*Critica dell' ideologia contemporanea*).¹

Η πρωτοκαθεδρία των λογικών έρευνών στο έργο του Ντέλα Βόλπε μάς οδηγεί σε μία πρώτη παρατήρηση. Ο Ντ. Β. δέν ξεκινά από μία όντολογία (παραδοσιακή φιλοσοφία), ούτε από τήν ανάλυση μίας πολιτικής ή οικονομικής συγκυρίας (μαρξιστικά ρεύματα). Θεωρεί αντίθετα θεμέλιο του συστήματός του τήν οίκοδόμηση μίας θεωρίας τής γνώσης, μίας λογικής τής έπιστήμης. Η δομή λοιπόν του συστήματός του φανερώνει τις νεοκαντιανές και θετικιστικές ρίζες του. Ο Ντέλα Βόλπε ξεκινά λοιπόν από εκείνο τό φιλοσοφικό ρεύμα που μετασχηματίζει τήν ανάγκη για προσδιορισμό των συνθηκών έγκυρης γνώσης (Κάντ) σε ανάγκη για θεμελίωση μίας καθολικής λογικής τής έμπειρικής έπιστήμης (Λογικός θετικισμός).

Η παρατήρηση αυτή έξηγεί ένα πιό γνωστό και ιδιαίτερα άμφιλεγόμενο χαρακτηριστικό τής σκέψης του Ντέλα Βόλπε. Τό σύστημά του (και τής «σχολής» του) είναι ή πρώτη ξεκάθαρα αντι-χεγκελιανή έκδοχή του μαρξισμού. Τέτοιες τάσεις βέβαια ύπήρχαν στους μαρξιστές τής Δευτέρας Διεθνούς, αλλά με τόν Ντέλα Βόλπε εκφράζονται για πρώτη φορά έκδηλα και θεμελιωμένα. Η προγραμματική αυτή αντίθεση θά αναζητήσει, όπως είναι φυσικό, τά κριτήρια έγκυρότητας της στά ίδια τά γραπτά του Μάρξ. Και πραγματικά ο Ντέλα Βόλπε μεταφράζει και έρμηνεύει, μ' έναν πρωτότυπο τρόπο, τά άγνωστα τότε γραπτά του Μάρξ (*Φιλοσοφία του Δικαίου του Χέγκελ, Χειρόγραφα του '44, Είσαγωγή (1857) στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*), δίνοντας ταυτόχρονα και τήν κατεύθυνση τής έπιστροφής στά ίδια τά κείμενα του Μάρξ, μία κατεύθυνση που ύπήρξε ιδιαίτερα γόνιμη τά πρώτα μεταπολεμικά χρόνια.

Γύρω στά τέλη τής δεκαετίας του '50, μπορούμε νά μιλήσουμε για τή δημιουργία τής «σχολής» του Ντέλα Βόλπε. Ο όρος «σχολή» είναι μάλλον ύπερβολικός, άφου οι νέοι Ίταλοι μαρξιστές, που έπηρεάζονται από τό έργο του (Colletti, M. Rossi, N. Merker, G. Vacca), εκφράζουν περισσότερο τήν αντίθεσή τους στην κυρίαρχη θεωρητική και πολιτική γραμμή του ΙΚΚ παρά ένα αυστηρό σύνολο θέσεων. Είναι χαρακτηριστικό άλλωστε ότι μετά τόν θάνατο του Ντέλα Βόλπε όχι μόνο δέν ύπάρχει συνέχεια τής «σχολής» του, αλλά παρατηρείται μία «διάχυση» των ιδεών του, σ' όλο τό φάσμα τής Ίταλικής Άριστεράς.

Γιά τήν κυρίαρχη «ιστορικιστική» γραμμή του ίτα-

λικού μαρξισμού (τή γραμμή Λαμπριόλα - Γκράμισι - Τολιάτι) τό έργο του Ντέλα Βόλπε αποτελεί ολοκληρωτική «παρέκκλιση». Τά σημεία τής διαφωνίας: Η αξιολόγηση τής σχέσης Χέγκελ-Μάρξ, ή έμφαση στη διαλεκτική ή ή αποδυνάμωσή της (Ντ. Β.), ή προτεραιότητα τής ιστορίας ή ή σύγχρονη ανάλυση του παρόντος (Ντ. Β.) ή έμφαση στην ιδιαιτερότητα ή ή καθολικότητα τής μεθόδου κ.ο.κ.

Όπως όμως συμβαίνει συνήθως στις διαμάχες μαρξιστικών σχολών, ενώ ο πόλεμος δίνεται στο πεδίο τής θεωρίας, ή όριοθέτηση γίνεται στο πεδίο τής πολιτικής. Στά χρόνια του '60 τό μεγάλο πολιτικό πρόβλημα για τό ΙΚΚ ήταν ή χάραξη γενικότερης στρατηγικής για τις προοπτικές τής Ιταλικής κοινωνίας. Η σύγχρονη Ιταλική κοινωνία έπρεπε νά έξεταστεί ως μία ιδιαίτερη «όλότητα», με τις δικές της ανισομέρειες, τις δικές της ανάγκες και τους δικούς της νόμους, όπως ύποστήριζαν οι «ιστορικιστές» του ΙΚΚ; Η έπρεπε νά θεωρηθεί ως μία περίπτωση καπιταλιστικής κοινωνίας, με κάποιες βέβαια ιδιαιτερότητες, αλλά ύποκειμένη στους ίδιους γενικούς «νόμους» ανάπτυξης και λειτουργικότητας κάθε καπιταλιστικής κοινωνίας, όπως ύποστήριζαν ο Ντ. Β. και ή «σχολή» του;²

Η διαφορά είναι βέβαια ριζική, και ή έκφρασή της στην πολιτική και στη θεωρία πήρε μεγάλες διαστάσεις στά χρόνια μεταξύ 1960-62.

Τό πιό έντυπωσιακό χαρακτηριστικό του έργου του Ντ. Β. είναι ή όριστική του απομάκρυνση από τό «στυλ γραφής» των μαρξιστικών κειμένων τής έποχής του. Στά έργα του ύπάρχει μία βαθιά γνώση τής ιστορίας τής Φιλοσοφίας (άπ' τόν Παρμενίδη μέχρι τόν Wittgenstein), και ή γνώση αυτή είναι λειτουργική για τό δικό του εύρετικό έργο. Ύπάρχει μία «έσωτερική» κριτική των ξένων προς τή φιλοσοφία του θέσεων και ποτέ μία δογματική απόρριψη. Είναι άνοικτος σ' όλα τά σύγχρονα φιλοσοφικά και πολιτικά ρεύματα, για τά όποια δέν σταματά νά παίρνει θέση. Άπ' αυτή τήν άποψη ή χρονολογία του θανάτου του στά 1968 είναι χαρακτηριστική, άφου του στερεί τή δυνατότητα νά γνωρίσει τις θεμελιακές νέες μορφές κρίσης, που γνωρίζουν τόσο ό δυτικός καπιταλισμός όσο και ό «σοσιαλισμός».

Η θεωρητική κατασκευή του Ντέλα Βόλπε συνδέεται με τήν έρμηνεία δύο κειμένων του Μάρξ: τήν *Κριτική της φιλοσοφίας του Δικαίου του Χέγκελ (1843)* και τήν *Είσαγωγή (1857) στην Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*.

Στό πρώτο ο Ντέλα Βόλπε βρίσκει τήν όριστική αποδέσμευση του Μάρξ από τήν «μυστικοποιημένη» διαλεκτική του Χέγκελ. Στό δεύτερο τή θεμελίωση μίας νέας ύλιστικής μεθόδου τής έπιστήμης και «των έννοιών βάσης του ιστορικού ύλισμού» (*Ρουσό και Μάρξ*, σελ. 234).

Η άξιοποίηση και επέκταση του πρώτου αυτού ύλικού τείνουν στην κατασκευή ενός «γνωσιολογικού έργαλειού» κριτικής ανάλυσης, με έφαρμογή στα οικονομικά δεδομένα και στις ιδεολογικές παραγωγές. Η κριτική μέθοδος του Μάρξ καθορίζεται φυσικά με πλαίσιο τή φιλοσοφία του Χέγκελ και τήν άστική πο-

1. Βιβλιογραφικές ένδειξεις του κύριου (μαρξιστικού) έργου του Ντέλα Βόλπε:

1. *Logica come scienza storica*, 1969², Editori Riuniti, Roma.
2. *Rousseau e Marx*, 1962², Editori Riuniti, Roma.
3. *Critica del gusto*, 1964², Feltrinelli, Milano.
4. *Critica dell' ideologia contemporanea*, 1967, Riuniti, Roma.

Ύπάρχουν γαλλικές μεταφράσεις των 1, 2, 4 στις εκδόσεις Complexe, Grasset και P.U.F. αντίστοιχα (1977, 1974, 1976). Άγγλική μετάφραση του 3 στις εκδόσεις New Left. Για τό πλήρες έργο του Ντέλα Βόλπε βλ. Galvano Della Volpe: *Opere complete*, ed. Riuniti, 1973, Roma.

λιτική οικονομία του 19ου αιώνα. Ο Ντέλα Βόλπε ωστόσο δεν μένει στην κατάδειξη της λειτουργικότητας της μαρξικής κριτικής, αποκλειστικά σ' αυτό το πλαίσιο. Αναζητεί «προδρόμους» της κριτικής αυτής μεθόδου στο παρελθόν. Ας μή σκεφτεί όμως κανείς αυτούς που παραδοσιακά θεωρούνται πρόδρομοι της μαρξιστικής σκέψης, όπως ο ουτοπικός σοσιαλισμός ή η ριζοσπαστική γαλλική πολιτική παράδοση κ.ο.κ. Αυτό που αναζητεί ο Ντέλα Βόλπε είναι, αντίθετα, *όμοιοι δομικές ακολουθίες* στην ιστορία της σκέψης και της Φιλοσοφίας.

Αναλύοντας λοιπόν την ιστορία της Φιλοσοφίας αποκαθιστά μία παράλληλο ανάμεσα στη διαλεκτική του Χέγκελ και στην πλατωνική διαλεκτική. Δείχνει πώς υπάρχει συμμετρικότητα ανάμεσα στη μαρξική κριτική του Χέγκελ και στην αριστοτελική κριτική του Πλατωνισμού, βρίσκοντας και μία ακόμη αναλογία στην αντι-σχολαστική κριτική του Γαλιλαίου.

2. Ο «ιστορικισμός» για την πολιτική ηγεσία του ΙΚΚ αντιπροσώπευε το θεωρητικό θεμέλιο για τον «ιταλικό δρόμο προς το σοσιαλισμό», που διατυπώθηκαν δλο και πιο καθαρά, ακόμα και στη σταλινική περίοδο. Ήταν, πάνω απ' όλα, η ικανότητα να αναλυθεί μία κατάσταση στην ιδιαιτερότητά της, συνδέοντας την με την προοπτική μιας «βαθμιαίας δημοκρατίας» – βασικό σημείο της μετάβασης στο σοσιαλισμό. Ο ιστορικισμός συνδέθηκε με τη σκέψη του Γκράμισι (εκδίδεται και ερμηνεύεται μόνο μετά το 1945) και ιδίως με την γραμμασιανή έννοια της ηγεμονίας. Η «βαθμιαία δημοκρατία» του Τολιάτι και του ΙΚΚ είναι ακριβώς η διαδικασία δημιουργίας μιας πλατιάς συναίνεσης μαζών και διανοούμενων στις δυνάμεις της αλλαγής. Η διεύθυνση, στο ήθικό και πνευματικό πεδίο, της κοινωνίας, σε μία προσπάθεια να εξασκηθεί κυριαρχία πάνω στο κράτος, ώστε να καταλήξουμε στο μετασχηματισμό αυτού του κράτους και αυτών των παραγωγικών σχέσεων.

Η πολιτική αυτή του ΙΚΚ είχε αποτέλεσμα να διευρυνθεί η επιρροή του, πέρα από την εργατική τάξη, στους Ιταλούς διανοούμενους και σ' όλα τα στρώματα της Ιταλικής κοινωνίας. Η ανεκτικότητα ακόμη του κόμματος στην έκφραση διαφωνιών και «τάσεων», οδήγησε στην «ταύτιση» κομματικού διαλόγου και διαλόγου της Ιταλικής Αριστεράς. Το ΙΚΚ είναι το μόνο δυτικό κομμουνιστικό κόμμα που έχει μέλη του όλους σχεδόν τους διανοούμενους της Αριστεράς, (ή αντίθεση με το Γαλλικό ΚΚ είναι χαρακτηριστική).

Μπορούμε να μιλήσουμε για «κρίση του ιστορικισμού» μόνο στα μέσα της δεκαετίας του '60. Η αιτία βρίσκεται στην ίδια την εξέλιξη της Ιταλικής κοινωνίας. Μετά το «οικονομικό θαύμα» της δεκαετίας του 50, η άρση των έντονων ανισομερειών της κοινωνίας δίνει στην Ιταλία περισσότερο τη μορφή μιας σύγχρονης καπιταλιστικής κοινωνίας.

Η κρίση λοιπόν του ιστορικισμού εκφράζεται στο πολιτικό πεδίο με τη διαμάχη Ίνγκράο-Αμέντολα και στο φιλοσοφικό με την συζήτηση του '62 από τις στήλες της *Rinascita*, στην οποία παίρνουν μέρος δλο οι διανοούμενοι του κόμματος. Σχηματικά αντιτίθενται η «ιστορικιστική σχολή» (Lupatini, Gerratana, Badaloni) και η «σχολή του Ντέλα Βόλπε».

Για όλα αυτά δές κυρίως:

- L. Coletti: *Intervista filosofica-politica*, Laterza, Bari (πρώτη δημοσίευση στο «New Left Review»).
- N. Badaloni: *Il marxismo italiano degli anni sessanta*, 1971 Riuniti, Roma.
- A. Tosel: *La philosophie marxiste en Italie*, Revue Dialectiques no: 18-19, Printemps 1977.

Έτσι αναγνωρίζεται ή συνέχεια ενός κριτικού ρεύματος (Αριστοτέλης – Γαλιλαίος – Μάρξ), με έννοια χαρακτηριστικά τό σεβασμό των εμπειρικών δεδομένων και την αντίθεση σε κάθε άφρημένο δογματισμό.

Η θέση αυτή είναι απ' τις πιο πρωτότυπες – και άμφισβητήσιμες³ – του έργου του Ντέλα Βόλπε. Προϋποθέτει μία βασική παραδοχή για τη λειτουργία και την παραγωγή της γνώσης. Αν τά κριτήρια εγκυρότητας της μαρξικής μεθόδου βρίσκονται πέρα από το πλαίσιο εφαρμογής της, τότε ή γνωστική διαδικασία είναι ιδιαίτερα αυτόνομη· εξελίσσεται ικανοποιώντας τις δικές της λογικές ενστάσεις (κριτήρια συνέπειας, αποτελεσματικότητας, αυτοκαθορισμού).

Στην προσπάθειά του να θεμελιώσει «γνωσιολογικά εργαλεία» καθολικής ισχύος, ο Ντέλα Βόλπε θά ασχοληθεί με την ανάλυση των «μεσολαθήσεων» ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη γνώση, δηλαδή με τη δομή και τη λειτουργικότητα των κρίσεων (του «άποφαστικού λόγου» του Αριστοτέλη, την πρόταση της μορφής Υποκείμενο – Κατηγορημα).

Στη δομή της κρίσης, τό Υποκείμενο εκφράζει την *ύλική* διάσταση, μ' άλλα λόγια τη διάσταση του επιμέρους, του συμπτωματικού, της πολλαπλότητας, του διακριτού (discret, discreto για τον Ντ. Β.) Τό Κατηγορημα εκφράζει την διάσταση της *λογικής*, δηλαδή τήν διάσταση του καθολικού, του αναγκαίου, της ενότητας, της συνέχειας (continuum για τό Ντ. Β.).

Ο κλασικός εμπειρισμός *ανάγει* τό Κατηγορημα στο Υποκείμενο, τό καθολικό στο επιμέρους (επαγωγή), τήν «έννοια» στο δεδομένο κ.τ.λ. Αντίθετα ο κλασικός ορθολογισμός *παράγει* από τό Κατηγορημα τό Υποκείμενο (παραγωγή), όποτε στην κρίση τό κατηγορημα ονομάζεται «ουσία» και ύποστασιοποιείται.

Η ανάλυση της γενικής μορφής κρίσης επιτρέπει στον Ντέλα Βόλπε να όριοθετηθεί απέναντι και στις δύο μορφές δογματισμού. Για τον Ντέλα Βόλπε ή κρίση είναι ταυτόχρονα αναλυτική και συνθετική· αναλυτική από την ειδική συμβολή του Υποκειμένου (αίσθηση, συναίσθημα, δεδομένο, γεγονός) και τη σχετική του λειτουργικότητα· συνθετική από την ει-

3. Βασική βιβλιογραφία για τον Ντέλα Βόλπε.

1. Vacca G.: *Scienza, Stato e Critica di classe*, De Donato 1970, Bari.
2. Rossi M.: «Galvano della Volpe: dola gnoseologia critica alla logica storica», *Critica marxista* 1968, no 4-5, 6.
3. Badaloni N.: *Il marxismo italiano degli anni sessanta*, Riuniti, 1971, Roma.
4. Fraser J.: *An Introduction to the Thought of Galvano della Volpe*, Lawrence and Wishart, London, 1978.
5. Anderson P.: *Considerations on Western Marxism*, New Left Books, 1976.
6. Paris R.: «Introduction à la traduction française», *Rousseau et Marx*, Grasset, 1974, Paris.
7. Methays P.: «Introduction» à la tr. fr. *Logique comme science historique*, Complexe, 1977, Bruxelles.
8. Ο μαρξισμός σήμερα (συλλογικό), Όδυσσεάς 1973, Αθήνα.
9. Βρανίτοκι Π.: *Ιστορία του μαρξισμού*, 2, σελ. 71-84, Όδυσσεάς 1976, Αθήνα.

δική συμβολή του Κατηγορήματος (καθολική έννοια, κατηγορικό *continguum*) και τή σχετική του, αντίστοιχα, λειτουργικότητα. Αυτή ακριβώς ή *αμοιβαία λειτουργικότητα* είναι το κλειδί της σωστής διαλεκτικής μεθόδου, που οδηγεί στο ξεπέρασμα της στατικής προβληματικής του *a priori* και *a posteriori*. Η διαλεκτική για τον Ντέλα Βόλπε είναι *δυναδική* (άλλη μιά αντίθεση στον Χέγκελ της «υπέρβασης» και σέ μιά γραμμή έρμηνείας του Μάρξ). Η δυναδικότητα αυτή της διαλεκτικής όφειλεται στην αλληλεπίδραση των δύο *ριζικών* διαστάσεων: λόγος και ύλη, σύνθεση και ανάλυση, όλο και μέρος κ.τ.λ. Η εισαγωγή του 1857 του Μάρξ, κείμενο που ο Ντέλα Βόλπε δέν σταμάτησε νά έρμηνεύει δημιουργικά επί μιά δεκαετία, προσφέρει μιά ξεκάθαρη επιβεβαίωση αυτής της θέσης. Γράφει ο Μάρξ, μιλώντας για τήν μέθοδο της Πολιτικής Οικονομίας:

«Αν άρχιζα [τήν ανάλυση μιάς κοινωνίας] από τον πληθυσμό (δηλ. τό συγκεκριμένο Β.Κ.) θά είχα μιά χαοτική παράσταση του όλου... από τό συγκεκριμένο όπως τό έχω συλλάβει θά περνούσα σ' όλο και πίο λεπτές αφαιρέσεις, ώσπου θά έφτανα στους πίο άπλους καθορισμούς. Ξεκινώντας από δώ, θά 'πρεπε νά ξανακάνω άνάποδα τό δρόμο, ώσπου νά καταλήξω και πάλι στον πληθυσμό· αυτή τή φορά όμως θά είχα όχι μιά χαοτική παράσταση ενός όλου, αλλά μιά πλούσια όλότητα από πολλούς καθορισμούς και σχέσεις...» και παρακάτω: «Τό συγκεκριμένο είναι συγκεκριμένο γιατί είναι ή σύνθεση πολλών καθορισμών, ή ένότητα της ποικιλίας...»

(Έλλ. μετάφραση *Πολίτης*, 26)

Έπομένως υπάρχει όχι ένα καθαρό συγκεκριμένο (δεδομένο) και ένα καθαρό άφηρημένο (έννοια), αλλά μιά ένιαία διαδικασία ανάλυσης και σύνθεσης, δεδομένου και έννοιας, που ο Ντέλα Βόλπε θά συμβολίσει μέ τον *κύκλο* συγκεκριμένου – άφηρημένου – συγκεκριμένου.

Ο *κύκλος* αυτός περιλαμβάνει:

α) τό συγκεκριμένο μέ τή μορφή προβληματικού δεδομένου, («χαοτική παράσταση ενός όλου» του Μάρξ). Διάσταση *ιστορική-ύλική*.

β) τή δημιουργία της *υπόθεσης*, της καθορισμένης δηλαδή *αφαίρεσης*. Διάσταση *ιστορική-λογική*.

γ) τό κριτήριο της *επαλήθευσης*, που πιστοποιεί τήν υπόθεση μετασχηματίζοντάς τη σέ *νόμο*. Είναι τό κλείσιμο του *κύκλου*, ή «έπιστροφή» στο συγκεκριμένο ως «σύνθεση προσδιορισμών».

Αυτή είναι λοιπόν ή διατύπωση στή γλώσσα της σύγχρονης επιστημολογίας της βασικής ανακάλυψης του Μάρξ. Η σωστή μέθοδος της επιστήμης παρουσιάζεται ως κυκλική κίνηση, συνεχής και αναγκαία ιστορική *επαλήθευση καθορισμένων αφαιρέσεων* (έπαγωγή – παραγωγή και αντίστροφα).

Ο Ντέλα Βόλπε διεκδικεί για τά συμπεράσματά του καθολική έγκυρότητα. Οί τρεις λογικές πλευρές του *κύκλου* θεωρούνται ουσιαστικές σέ *κάθε* γνωστική διεργασία, σέ *κάθε* γνώση που θέλει νά είναι *έπιστήμη* και όχι *άπλή* *αφαίρεση* ή *παραδοχή*.

«... Αυτό θέλει νά πεί ότι δέν υπάρχει παρά μόνο

μία *έπιστήμη*, αφού υπάρχει μόνο *μία* μέθοδος, δηλαδή *μία* *λογική*: ή *ύλιστική* *λογική* της σύγχρονης έμπειρικής επιστήμης... Χωρίς *άμφιβολία*, από τον φυσικό στον ήθικό και οικονομικό νόμο, οί χρησιμοποιούμενες *τεχνικές* ποικίλλουν, σύμφωνα μέ τήν *έμπειρία* και τήν *πραγματικότητα*. Η *μέθοδος* όμως, ή *λογική* που συμβολίζεται από τον *κύκλο* συγκεκριμένου – άφηρημένου – συγκεκριμένου, δέν ποικίλλει... Αυτό σημαίνει ότι ή ίδια ή πρόοδος της ανθρώπινης συνείδησης μάς επιτρέπει νά αποκαταστήσουμε όχι μόνο τήν ένότητα της επιστημονικής λογικής, αλλά, *άπλούστατα*, τήν *ένότητα* της *λογικής*. Μ' άλλα λόγια δέν μπορούμε πιά νά διακρίνουμε μιά «φιλοσοφική» λογική πλάι στην επιστημονική λογική, αφού ή φιλοσοφία... δέν είναι πιά μέ μεταφορική έννοια «έπιστήμη»... αλλά είναι *έπιστήμη*, μέ τήν αυστηρή έννοια της *ιστορίας* – *έπιστήμης* ή (*ύλιστικής*) *έπιστήμης της ιστορίας*...» (*Logica* 170-71).

Τό συμπέρασμα αυτό του Ντ.Β. σφραγίζει τήν προβληματική της *Λογικής* του. Συνοψίζει μέ *επιγραμματικό* τρόπο, κατά τήν προτίμηση του Ντέλα Βόλπε, τον *άξονα* της κατασκευής του και τό σκοπό του διβλίου. Από τούς κριτικούς του θά τονιστεί ή αντίφαση *ανάμεσα* σέ μιά μέθοδο, της οποίας τό περιεχόμενο είναι ή ίδια ή *όριοθέτηση*, ή *ειδίκευση*, ή *περιορισμός* του πεδίου («καθορισμένη *αφαίρεση*»), και σέ μιά προγραμματική τάση στην καθολικότητα της ισχύος της. *Ακόμη* θά κατηγορηθεί ο Ντέλα Βόλπε για *ρητορική* *χρησιμοποίηση* της «διαλεκτικής», ενώ στην ουσία *υίοθετεί* μιά *στατική* *λογική* *άμεσα* *έπηρεασμένη* *άπ'* τό *λογικό* *θετικισμό* και τον *πραγματισμό*.

Δέν είναι σκοπός *θέβαια* αυτού του σημειώματος νά συζητήσει τήν ουσία των θέσεων του Ντέλα Βόλπε. *Εκείνο* πάντως που *αναγνωρίζεται* γενικά ως *συμβολή* του στο *μαρξισμό*, είναι ή *καταπολέμηση* των *άπλοϊκών* «*δαισθητικών*» (και *ανορθολογικών*) *αντιλήψεων* για τήν *έπιστήμη*, ή *κριτική* του *παραδοσιακού* «*πειρασμού*» των *μαρξιστών* νά *θεμελιώσουν* τήν *έπιστήμη* σέ μιά «*ταξική* *οπτική* *γωνιά*».

Τά 3 *άρθρα*, που μεταφράστηκαν στα ελληνικά, γράφονται στα 1962, 64, 65, όταν δηλαδή τό βασικό θεωρητικό έργο του Ντέλα Βόλπε είναι, στίς γενικές του γραμμές, *όλοκληρωμένο*. Είναι *πολεμικά* *κείμενα* (στην ουσία τους και στην *άφορμή* τους, όχι όμως και στην *έκφρασή* τους), *άποτελούν* *συνόψεις* του θεωρητικού έργου του και, σέ *μερικά* *σημεία*, «*έλαφρές*» *άναθεωρήσεις*. Μπορούν φυσικά νά θεωρηθούν *συνέχεια* της *Λογικής*, τό περιεχόμενο της οποίας *διαπραγματεύονται* και στην *όποια* *συνεχώς* *παραπέμπουν* (και *τυπικά* *άκόμα*).

Η *έξέλιξη* της σκέψης του Ντέλα Βόλπε μπορεί νά *διαφανεί* *ιδιαίτερα* στο *δεύτερο* *άρθρο* (*Κλειδί της ιστορικής διαλεκτικής*). *Έδώ* *τονίζεται* ή *ιστορική* *διάσταση* της μεθόδου, ή *επιδίωξη* για μιά *ιστορική* *λογική*, ενώ υπάρχει μιά *μεγαλύτερη* *έπιφυλακτικότητα* στις *άξιώσεις* για μιά *καθολική* *άληθινή* *έπιστήμη*.

Φυσικά, ή τόσο *έκδηλη* *σχέση* των *άρθρων* μέ τήν

Λογική, καθιστά προβληματική την αυτόνομη έκδοσή τους και επομένως την προσέγγισή τους από ένα κοινό πού δέν μπορεί νά ανατρέξει στή Λογική. Ὑπάρχει λοιπόν μιά πρωταρχική ἐπιφύλαξη, ἡ ὁποία δυστυχῶς ἐνισχύεται ἀπό τά ὑπόλοιπα στοιχεῖα τῆς ἐκδοσης.

Πιστεύω ὅτι θά ἔπρεπε νά δοθοῦν κάποια στοιχεῖα σύνδεσης μέ τό ἔργο τοῦ Ντέλα Βόλπε ἤ, ἔστω, ἡ συγκεκριμένη συγκυρία στήν ὁποία γράφονται τά ἀρθρα (σέ ποιόν ἀπαντᾶ ὁ Ντ. Β., γιά ποιό θέμα καί μέ ποιὰ εὐκαιρία). Ἀντίθετα ὁ συντομότετος πρόλογος τῆς μεταφράστριας δέν εἰσάγει σ' αὐτά τά ζητήματα. Ἡ στοιχειοθεσία καί ἡ σελιδοποίηση πάντως εἶναι ὑποδειγματικές.

Ὅσο γιά τή μετάφραση, ἔχει γίνει πιά συνήθεια νά φορτώνονται ὅλα τά βάρη στίς «στριφνότητες» τῶν ἐκαστοτε συγγραφέων. Εὐκόλη λύση, πού δέν ἀρκεῖ ὥστόσο γιά νά καλύψει οὔτε τά ἑλληνικά οὔτε τή νοηματική ἀπόδοση τῆς μετάφρασης.⁴

4. Δίνω ἕνα παράδειγμα ἀστοχῆς ἀπόδοσης ὄρου: Ὁ ὄρος *discretezza* (*discreto*), πού εἶναι ἀπ' τοῦς πῶς βασικούς στό λεξιλόγιο τοῦ Ντ. Β. καί σημαίνει διακριτό, ἀσυνεχές ($\neq$ *continuum* = συνεχές) ἀποδίδεται ὡς σωφροσύνη καί σύννεση (!) πιθανά ἐξαιτίας τῆς συγγένειας διάκρισης καί διακριτικότητας.

Λιούις Κάρολ
**ΜΕΣ ΣΤΟΝ ΚΑΘΡΕΦΤΗ
ΚΑΙ ΤΙ ΒΡΗΚΕ
Ἡ ΑΛΙΚΗ
ΕΚΕΙ**

Μετάφραση: Σοτήρης Καζίζης

Τό «Μέσ Στόν Καθρέφτη καί Τί Βρήκε Ἡ Ἀλικη Ἐκεῖ» (*Through The Looking Glass and What Alice Found There*) εἶναι ἡ συνέχεια τῆς Ἀλικῆς Στή Χώρα Τῶν Θαυμάτων καί παρουσιάστηκε ἑφτά χρόνια μετά, τό 1872, πάλι μέ σχέδια τοῦ Σέρ Τζών Τένιελ.

Κι ἐδῶ συνδυάζονται πάλι μοναδικά ἡ φαντασία, τό κωμικό, τό παραμῦθι, ἡ παρωδία, τό λογοπαίγνιο καί ἡ «παράλογη» λογική – ἡ λογική πού μέ μαθηματική συνέπεια ὁδηγεῖ σέ ἀπίθανες ὑπερβολές. Πίσω ἀπ' τίς ἐξαιρετικά διασκεδαστικές γιά τά παιδιά ἱστορίες, ὑπάρχει ἐλαφριά ἀλλά διαβρωτική σάτιρα τῆς γλώσσας καί τοῦ τρόπου πού τή χρησιμοποιοῦμε, τῶν ἀνθρώπων καί τῆς συμπεριφορᾶς τους. Τό «Μέσ Στόν Καθρέφτη» μεταφράζεται γιά πρώτη φορά ὑπεύθυνα στήν Ἑλλάδα. Ἔγινε ὅσο τό δυνατό μεγαλύτερη προσπάθεια ν' ἀποδοθεῖ σωστά τό νόημα καί τά λογοπαίγνια, καί νά βρεθοῦν οἱ ὁποιοι ἀντιστοιχίες στή σημερινή πραγματικότητα τῆς πλοκῆς τοῦ ἔργου, πού θά τό κάνουν νά λειτουργήσει καί νά γίνει κατανητό ἀπό παιδιά καί μεγάλους, ὅπως ἄλλωστε ἤθελε κι ὁ ἴδιος ὁ Κάρολ.

ARMAN ΜΑΤΛΑΡ - ΑΡΙΕΛ ΝΤΟΡΦΜΑΝ

**Ντόναλντ
Ο ΑΠΑΤΕΩΝΑΣ**

ἡ ἡ διήγηση τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ στά παιδιά

ΕΝΑΣ ΑΛΛΟΣ ΤΡΟΠΟΣ
ΝΑ ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ
ΤΑ ΜΙΚΥ ΜΑΟΥΣ!

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ἕψιλον / διβλία

Κεντρική διάθεση:
Σόλωνος 116, Ἀθήνα 145
τηλ. 36.19.724

ΓΚΑΛΒΑΝΟ ΝΤΕΛΑ ΒΟΛΠΕ :

ΔΥΟ ΚΕΙΜΕΝΑ

Τά κείμενα του Ντέλα Βόλπε που παρουσιάζονται μεταφρασμένα, επιλέχθηκαν για δύο βασικούς λόγους. Γιατί διατηρούν μία σχετική αυτοτέλεια – όση βέβαια επιτρέπει το κλειστό σύστημα του Ντ. Β. –, και γιατί, παρά τή συντομία τους, είναι αντιπροσωπευτικά της μεθόδου ανάλυσης του συντάκτη τους. Γραμμένα μετά τό 1965, δηλαδή τήν τελευταία τριετία τής ζωής του Ντ. Β., προϋποθέτουν και εξαρτώνται από τό βασικό, ολοκληρωμένο ήδη, έργο του. Ίσως ή εισαγωγή που προτάσσουμε να διευκολύνει τόν αναγνώστη να τά προσεγγίσει, χωρίς ώστόσο να λύνει όλα τά προβλήματα. (Γιά παράδειγμα, ή εξοικείωση με τήν παραδοσιακή φιλοσοφία ή τή γραμμή Κάντ-Χέγκελ-Μάρξ). Στη μετάφραση, όπου ύπήρχε ιδιαίτερη δυσχέρεια, προτιμήθηκε ή νοηματική απόδοση από τή διατήρηση τής σύνταξης του Ντ. Β.

Τό πρώτο κείμενο είναι παράρτημα του διβλίου Ρουσό και Μάρξ του Ντ. Β. Μιά ελάχιστη αλλαγμένη έκδοχή του θρίσκεται ένταγμένη σ' ένα ευρύτερο κείμενο με τίτλο «Κριτική του Λογικού Θετικισμού», ως παράρτημα του διβλίου του 'Η Λογική ως Ίστορική Έπιστήμη.

Βρισκόμαστε στο ίδιο τό κέντρο τής φιλοσοφικής θεωρίας του Ντ. Β. – άς μήν ξεγελαστεί κανείς από τήν ιδιαιτερότητα του θέματός του. 'Ο «σύγχρονος ύλισμός» (ή έκδοχή του Ντ. Β. δηλαδή για τόν μαρξισμό) και ό λογικός θετικισμός μοιράζονται στο βάθος τό ίδιο πρόβλημα: τό πρόβλημα τής σχέσης λογικής και έμπειρίας, λόγου και ύλης. Μόνο που οι μαρξιστικές έκδοχές τό «θυσίασαν στον τρόπο τής μεταφυσικής» και ό λογικός θετικισμός, στην προσπάθειά του να ξεπεράσει τήν καντιανή υπερβατολογικότητα, τό παραμερίζει ως «έξω-λογικό». Στο κείμενο φαίνεται ή έμβέλεια τής ανάλυσης του Ντ. Β., που ξέρει να φτάνει σύντομα στην καρδιά του προβλήματος και με σαφήνεια να τό διατυπώνει. Ακόμη, ή άπελευθέρωσή του από δογματικές προκαταλήψεις, άφου τά θέματα λογικής και έπιστημολογίας άποτέλεσαν μόνιμα ταμπού, αλλά και σημεία άμηχανίας, για τόν έπίσημο μαρξισμό. Είναι χαρακτηριστική, γι' αυτή τή σκοπιά, ή έμμεση αναφορά στον 'Υλισμό και έμπειριοκριτισμό του Λένιν και στους σύγχρονους προφανώς αντιγραφείς του, στην τελευταία παράγραφο του κειμένου.

Γιά τήν ύλιστική κριτική του a priori, που είναι άλλη όνομασία τής μεθόδου του Ντ. Β., δές τήν εισαγωγή.

Οί άγκύλες είναι δικές μου.

Τό δεύτερο κείμενο που δημοσιεύεται, αναφέρεται στον τομέα τής αισθητικής και προέρχεται από τή συλλογή άρθρων με τίτλο: Κριτική τής σύγχρονης ιδεολογίας. 'Η έπιλογή του είναι μόνο μία νύξη για τόν τρόπο προσέγγισης των αισθητικών φαινομένων από τόν Ντ. Β. – ή για τήν σχετική «ένοποίηση» Λογικής και Αισθητικής, που έπιχειρείται στην Κριτική του Γούστου του Ντ. Β. Τό κείμενο είναι μάλλον βατό. Δίνω μόνο τόν άξονα τής δομής τής Κριτικής του Γούστου.

1) Πλήρης αναγνώριση τής τέχνης, και ιδιαίτερα τής ποίησης, ως γνωστικής άξίας. 'Η άλήθεια τής ποίησης χρησιμοποιεί εικόνες – έννοιες και λογικοδιασθητικά σύνολα, διαμέσου των όποιων κάθε ποιητική παραγωγή προικίζεται με μία «γνωστική» σημασία.

2) Αύτή ή σημασία παραπέμπει στην έμπειρία και τήν ιστορικότητα.

3) Μόνο όμως ή ανάλυση τής σημαντικής (σημασιολογικής) διάστασης τής ποίησης μπορεί να καταδείξει τήν ιδιαιτερότητά της σε σχέση με κάθε άλλο λόγο (έπιστημονικό κ.τ.λ.)

B.K.

Σημείωση για τό λογικό θετικισμό

Θά πρέπει νά παραδεχτοῦμε ὅτι μέσα στό ὄρα τῆς σύγχρονης τυπικῆς ἢ ἀφηρημένης λογικῆς, ἢ συμβολικῆς λογικῆς ἀντιπροσωπεύει μιά πρόοδο ἄν συγκριθεῖ μέ τήν παραδοσιακή τυπική λογική.

Ἀντικατέστησε τή μελέτη τοῦ ποιοτικοῦ συλλογιστικοῦ φορμαλισμοῦ μέ τή μελέτη τοῦ μαθηματικοῦ, ποσοτικοῦ φορμαλισμοῦ, στόν ὅποιο βασίζονται οἱ ὀρθολογικές, παραγωγικές δομές τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Καί, τό κυριότερο, ἀνακάλυψε ἢ καλύτερα καθιέρωσε αὐτόν τόν τύπο προτάσεων – διαφορετικό ἀπ' τό γνωστό μοντέλο τῶν προτάσεων τῆς μορφῆς Ὑποκείμενο-Κατηγορημα, δηλαδή *προκείμενες* καί *συμπέρασμα* τοῦ παραδοσιακοῦ συλλογισμοῦ –, τίς προτάσεις δηλαδή μέ μορφή συνάρτησης ἢ προτάσεις μέ λογικές σταθερές («ἐάν... τότε», «ἢ», «καί», «ὄχι», «κάθε» κλπ.) καί μεταβλητές.

Ἄν πραγματικά εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτός ὁ τύπος προτάσεων ἀποτελεῖ, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, τό «πρωταρχικό (λογικό) ὑπόβαθρο κάθε ἐπιστημονικῆς θεωρίας», εἶναι ἐξίσου ἀλήθεια ὅτι πρόκειται γιά τόν τύπο *ἐκείνων τῶν προτάσεων* πού «δέν μποροῦν νά συνδεθοῦν ἄμεσα μέ τά γεγονότα», σέ ἀντίθεση μέ τόν ἄλλο τύπο προτάσεων, ὅπως μᾶς τό ὑπενθυμίζει ὁ Λουκασίεβιτς.¹

Μιά τυπική ἀφηρημένη λογική ἢ μιά λογική χωρῆς γνωσιολογία δέν θά μπορέσει ποτέ νά ἀπαντήσῃ στήν ἐρώτηση πού θέτει συμπερασματικά ὁ Λουκασίεβιτς: «Τί εἶναι αὐτό πού καθιστά δυνατές τίς ἀληθινές συναρτησιακές προτάσεις;». Πραγματικά, ἡ ἀπάντηση σέ μιά τέτοια ἐρώτηση προϋποθέτει ὅτι ἔχει βρεθεῖ ἡ λογική ἀρχή ἢ κοινή ρίζα αὐτῶν τῶν δύο τύπων προτάσεων πού ἔχουμε διακρίνει:

– Τῶν ἐμπειρικῶν καί ποιοτικῶν προτάσεων (ἄν καί τυπικῶν), πού ἐπιδέχονται ἄμεση σύνδεση μέ τά

γεγονότα (εἶναι οἱ προτάσεις τῆς μορφῆς Ὑποκείμενο-Κατηγορημα, οἱ «προκείμενες» καί τά «συμπεράσματα», πού θεμελιώνουν τόν κλασικό Ἀριστοτελικό συλλογισμό).

– Τῶν συναρτησιακῶν προτάσεων, πού δέν προσφέρονται γιά ἄμεση σύνδεση μέ τά γεγονότα.

Αὐτό ἀπαιτεῖ μιά θεωρία τῆς λογικῆς ἀληθινά γενική, ἀπαλλαγμένη σέ ὕψιστο βαθμό ἀπό σιωπηρά ἀποδεκτές *παραδοχές*. Θά πρέπει λοιπόν νά ἔχουμε μιά λογική-γνωσιολογία πού νά εἶναι σέ θέση νά ἐξηγήσῃ τί σημαίνουν «γεγονός» καί «γεγονότητα» [δηλαδή «γίγνεσθαι», «ὑπάρχειν», ἐμπειρία], σέ σχέση μέ «λόγο» καί «λογική». Θά πρέπει ἀκόμη νά μπορεῖ νά ἐξηγήσῃ πῶς συμβαίνει νά εἶναι ἀναγκασμένος ὁ νεοθετικιστικός φορμαλισμός νά καταφύγῃ – γιά τήν ἴδια τή *συναρχή* τῆς τυπικῆς του γνωσιολογικῆς ἔκφρασης – σέ μιά ἀποτελεσματικῆς χρήσης τῆς ἀρχῆς τῆς *ἀντίφασης*, πολύ διαφορετικῆ καί συγκεκριμένη ἀπ' αὐτή πού ἐκφράζει ὁ «ταυτολογικός» καί «ἀντιθετικός» χαρακτήρας τῶν ἀπλῶν μοριακῶν ἢ ἀναλυτικῶν προτάσεων, ἐρχόμενος μ' αὐτόν τόν τρόπο σέ ἀντίθεση μέ τόν ἑαυτό του (ὅπως τό εἶχε ἤδη κάνει ὁ Χέγκελ, διαλεκτικός καί φορμαλιστής).²

Γίνεται ὅμως πιά κατανοητό ὅτι εἶναι ἀπαραίτητο νά τεθεῖ τό γνωσιολογικό πρόβλημα τῆς σχέσης ἀνάμεσα στή σκέψη καί στό πραγματικό, ἀνάμεσα στό λόγο καί τήν ὕλη καί νά μὴ θυσιάσουμε, στόν τρόπο τῆς μεταφυσικῆς, οὔτε αὐτό τό πρόβλημα οὔτε ἄλλα, πού καί ἄν πραγματικά κάποτε ὑπῆρξαν, δέν εἶναι πιά στήν προνομιακή κυριότητα τῆς μεταφυσικῆς. Ἀντίθετα, φαίνεται ὅτι δύσκολα μπορεῖ νά ἀμφισβητηθεῖ ὅτι [τέτοια προβλήματα] ἀνήκουν τουλάχιστο σέ κάθε ἄξια τοῦ ὀνόματός της φιλοσοφία: σέ κάθε φιλοσοφία πού, ὡς ἐπιστήμη, τείνει, μέ τήν πύ ἀυστηρή ἀντιδογματικῆ μέθοδο, νά διακρίνει καί νά ξεκαθαρίσει τόν πύ μεγάλο δυνατό ἀριθμό παραδοχῶν καί ἀστηρικτῶν δεδομένων, πού διαφορετικά θά παρέμεναν ἀνεξήγητα, καί νά ἐπιτύχει μ' αὐτό τόν τρόπο τή μεγαλύτερη δυνατή ἐνότητα τῶν πραγμάτων.

Ἀντιλαμβανόμεστε ἀκόμη ὅτι ἡ ὕλιστικῆ κριτικῆ τοῦ *a priori*, φαίνεται νά εἶναι ἡ κατάλληλη μέθοδος γιά νά ξεκαθαρίσει αὐτά τά προβλήματα καί αὐτή πού προσφέρει τίς περισσότερες ἐγγυήσεις ἀπέναντι στό δογματισμό κάθε εἶδους (λογικο-μεταφυσικό ἢ λογικο-φορμαλιστικό, παραδοσιακό ἢ σύγχρονο). Γιατί κάθε ἄλλη «μέθοδος», ἰδεαλιστικῆ, νεο-σχολα-

2. Παρόμοια, στήν περίπτωση τοῦ Χέγκελ, ἡ ἀποτελεσματικῆ (καί κατά κάποιον τρόπο ἀθέλγητη) χρήση μιᾶς καθορισμένης διαλεκτικῆς καί ἄρα ὄχι ἀντιφατικῆς, εἶναι πολύ διαφορετικῆ ἀπό τή θεωρητικῆ χρήση μιᾶς καθαρῆς ταυοτερολογίας [ἀναφέρεται στόν Πλάτωνα Β.Κ.], ὅπως εἶναι πολύ διαφορετικῆ ἀπό μιά διαλεκτικῆ ἐνότητα «καθαρῶν σκέψεων», δηλαδή «θεωρουμένων δι' ἑαυτάς καί καθ' ἑαυτάς» [Κάντ Β.Κ.] ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἐμπειρία καί τίς ἐπιταγές τῆς γιά διακρίσεις καί μὴ-ἀντιφατικότητα.

1. *Aristotele's Syllogistic*, Oxford 1951, σελ. 132 σ' ἓνα ἐνδιαφέρον δοκίμιο, πού εἶναι περίπου μιά πρόκληση στόν ἔρμω τόν Κάντ, μονόπλευρο θεωρητικό τῶν κρίσεων τῆς μορφῆς Ὑποκείμενο-Κατηγορημα – ἀκριβῶς δηλαδή τῶν περίφημων ἀναλυτικῶν καί συνθετικῶν *a priori* κρίσεων.

στική, θεολογική, χυδαία ύλιστική, ύπαρξιστική κ.λπ., περιέχει άρκετές άσθήρικτες παραδοχές για να είναι σε θέση να άντιπαρατεθεί, με μιά άποτελεσματική κριτική, στίς παραδοχές - δεκτές σάν έξω-λογικές, δηλαδή όντολογικές, γνωσιολογικές, έπιστημολογικές κλπ. [καί άρα με τρόπο έμμεσο καί ούδέτερο] - αúτης τής σύγχρονης τυπικής λογικής, τής άπαλλαγμένης από προκαταλήψεις, αúτης τής καθαρής λογικής τής έπιστήμης, όπως διατείνεται πως είναι ή συμβολική ή μαθηματική λογική.

Δέν θά έπιμείνουμε στό γεγονός ότι ή ούδέτερότητα, πού ή λογική αúτη διακηρύσσει άπέναντι στα έξω-λογικά προβλήματα, τελικά διευκολύνει τίς έπιμειξίες καί τούς συντονισμούς όχι μόνο με τά ρεύματα του ιδεαλισμού καί του ύπαρξισμού, αλλά άκόμη καί με τάσεις τής καθολικής θεολογίας (Bochenski, Boenher κλπ.). Έκείνο πού έχει περισσότερη σημασία είναι ότι οί άμφιβολίες του Carnap,³ ή άνακύκλωση προβλημάτων, μόνο φαινομενικά «λογικών» (όπως ή ύποχρέωση να διακρίνουμε τή λογική έννοια από τήν έμπειρική έννοια τής αλήθειας) ή τό ιδιαίτερα εύκολο γλίσθημα από τή λογική στην έπιστημολογία, πού έπιχειρεί ό Pretti, έξετάζοντας τόν έπιστημονικό νόμο, είναι συμπτώματα μιάς έσωτερικής φιλοσοφικής διαπραγματέυσης. Η κριτική άνίχνευση μιάς τέτοιας έσωτερικής διαπραγματέυσης μπορεί να έπιτευχθεί πρωταρχικά από τό σύγχρονο ύλισμό, πού δέν δέχεται άλλη γνώση από τήν έπιστημονική (φυσική ή «ήθική»), καί πού ένδιαφέρεται πρωταρχικά, χωρίς κανενός είδους έπιφύλαξη, για τή φιλοσοφική θεμελίωση αúτης τής γνώσης.

Γι αυτό τό λόγο, μόνο ό ύλισμός άντιλαμβάνεται αλήθινά τό όριο αúτης τής καθαρής λογικής τής έπιστήμης, καί χωρίς να τή συγγεί με τόν άναμφίβολα λιγότερο έπεξεργασμένο πρόδρομό της, τό μαχισμό, με άντικειμενικό καί κριτικό τρόπο έπισημαίνει τίς φιλοσοφικές της άνεπάρκειες.⁴

μετάφραση: Βασίλης Κάλφας

3. Ο Ντ.Β. άναφέρεται στό *Introduction to Semantics* του Carnap, του όποιου ή πρώτη έκδοση έγινε τό 1942. Ήδη από τό 1936 έχει άναθεωρήσει τίς πρώτες άπόψεις του, σύμφωνα με τίς όποιες ή Λογική είναι στην ούσία ένας κλάδος τής σύνταξης, άφού τό νόημά τους οί λέξεις τό παίρνουν άποκλειστικά από τό συνδυασμό τους με άλλα γλωσσικά σύμβολα. Ο Κάρναπ στρέφεται πιά στη Σημαντική, δηλαδή έξετάζει τίς σχέσεις άνάμεσα στα γλωσσικά σύμβολα καί τά άντικείμενα στα όποια άναφέρονται. Τά προβλήματα λοιπόν καί οί «άμφιβολίες» άναφέρονται άκριδώς σ' αúτες τίς σχέσεις (σημ. Β.Κ.)

4. Άναφορές του Ντ.Β. στό κείμενο: Bochenski: *Die Zeitgenössischen Denkmethode*, Berne, 1954. Boenher: *Medieval logic*, Chicago, 1952. Carnap: *Introduction to Semantics*, Harvard, 1948. Pretti G: *Linguaggio commune e linguaggi scientifici*, Milano 1953 καί *Grammatica e logica* (Studi urbinati, 1955,1).

Η άναφορά στον Mach καί τό μαχισμό, παραπέμπει, έμμεσα φυσικά, στην κριτική του Λένιν στό *Υλισμός καί έμπειροκριτικισμός* (σημ. Β.Κ.)

B

Οί διαλογισμοί τής ποίησης

Στήν ένδιαφέρουσα μελέτη με τίτλο *Studi sul barocco di Gongora* (1964) του Vittorio Bodini, βρίσκω μιά ύποσημείωση για «τόν Gongora καί τίς ύπερπραγματικές εικόνες» πού άγγίζει ένα έρώτημα λογοτεχνικών ποιητικών (δηλαδή τήν αντίθεση άνάμεσα στίς μοντέρνες ποιητικές, συμβολιστικές καί σουρρεαλιστικές, ρομαντικού χαρακτήρα καί στην όρθολογική ποιητική τής Άναγέννησης, του Gongora καί του Μπαρόκ) πού εκρέει σε ένα κύριο αίσθητικό έρώτημα: στό έρώτημα τής δραστικής ή όχι παρουσίας τής λογικής στην ποίηση, με πρόφραση τήν «παράλογη όμορφιά» (όπως τήν άποκαλεί ό Bodini) των άκόλουθων στίχων του Gongora, πού βρίσκονται στο *Romantico*, 58-1608: «Τά άνθη του δενδρολίβανου, νεαρή Ίσαβέλλα, σήμερα είναι άνθη γαλάζια, αύριο θά είναι μέλι». Άναντίρρητα, ή όμορφιά ή ή αúθεντική ποιητική δύναμη αúτων των στίχων δέν στηρίζεται άποκλειστικά στη μεταφορική σημασία του «γαλάζιου» αúτων των λουλουδιών, σύμβολου πού σύμφωνα με τό κείμενο είναι έμπνευσμένο από μιά λαϊκή δοξασία έρωτικής ζήλειας, αλλά επίσης καί στό μέλι τής μνήμης, έξ ολοκλήρου μεταφορικό, στό όποιο θά καταλήξουν «αύριο» αúτά τά λουλούδια: γιατί τό μέλι, στην κατά γράμμα έννοιά του, τό μέλι πού οί μέλισσες (οί όποιες έξυπακούονται στην έλλειψη) θά ρουφήξουν από τά γαλάζια λουλούδια του δενδρολίβανου, δέν έχει καμιά σχέση με τήν ψυχή, με τόν έσωτερικό κόσμο τής Ίσαβέλλας, καί δέν θά δικαιολογούσε πράγματι τή φιλική καί τονωτική προσφώνηση του ποιητή προς τή νεαρή κοπέλα ή όποία σήμερα ζηλεύει.

Λοιπόν: σε τί συνίσταται αúτη ή (γνωστική) ποιητική άξία άν όχι στη λογική άφαίρεση, από τό μέλι, τή μνημόνευση τής (φυσικής) χαράς της πού καλλιεργείται, καί, από τήν έρωτική άνάμνηση, τή μνημόνευση τής (ήθικής) χαράς της πού έξίσου καλλιεργείται, έπειτα από τή σύνθεσή τους (άναλογικά) σε μιά καινούρια (περιστασιακή) ένότητα, νοηματική ένότητα, πού είναι τό μέλι τής έρωτικής μνήμης; (καί άλλωστε τά «λουλούδια», τό «γαλάζιο», ό «δενδρολίβανος», τό «αύριο», τό «μέλι» κλπ., δέν είναι όλες λέξεις ενός λεξικού, καί συνεπώς έννοιες; Καί μάλιστα έννοιες πραγματικές, έμπειρικές;) Με άλλα λόγια, σε τί συνίσταται, από γενική γνωσιολογική άποψη, ή ποιητική ή πολυσημική σημασία άν όχι στό διανοητικό χαρακτήρα αúτης τής μεταφοράς; Σε τί συνίσταται ή (γνωστική) άξία της ως αίσθητικό σύμβολο;

Άλλά «ή γεύση άπ' αúτό τό ντελικάτο μέλι τής μνήμης», άντιλέγει ό κριτικός Bodini, «είναι τόσο προσαρμοσμένη στη γευστική αίσθηση ενός σύγχρονου άναγνώστη τής ποίησης, ώστε δέν μäs άνδιαφέρει να έξακριδώσουμε λογικά τή σχέση άνάμεσα σ' αúτόν

καί τά λουλούδια τοῦ δενδρολίβανου· τή δεχόμαστε σάν ἓνα σύμβολο («σκοτεινό», παράλογο) κι αὐτό εἶν' ὄλο». Προσθέτει ἀκόμη: «'Αλλά τό σύμβολο (ἄν συμπεριλάβουμε σ' αὐτό ἔννοιες ὅπως «σκοτεινό» κλπ) δέν εἶναι μιά ἀντίφραση τῆς ποιητικῆς τοῦ Gongora;... 'Ανάμεσα στόν ἄνωτερο, φωτισμένο κόσμο τοῦ Gongora καί στά σκοτεινά μηνύματα τοῦ συμβόλου (ὅπως τό διανοοῦμαστε σίς παρακμασμένες ποιητικές τοῦ καιροῦ μας), ὑπάρχει ἓνα ἀδιαπέραστο σύνορο, ἀκόμη κι ἄν ἡ ἐπανανακάλυψη τοῦ Gongora ὀφείλεται ἀκριβῶς, ἀπό μιά περίεργη σύμπτωση, στοῦς Γάλλους συμβολιστές». Κι ὁμως, στή συνέχεια, συμβαίνει στόν ἴδιο κριτικό νά δείξει μέ ἀκριβεία τήν ἠχώ καί τίς σαφεῖς «ὀρθολογικές» ἀναπτύξεις αὐτῶν τῶν κινήτρων τοῦ Gongora σέ ἓναν ἄλλον Ἰσπανό μοντέρνο ποιητή, ὁπαδό τῶν παρακμαζουσῶν μὴ ὀρθολογικῶν ποιητικῶν, σάν τόν Antonio Machado γιά παράδειγμα, στό ἀκόλουθο λυρικό κείμενο: «Ποιός ἔβαλε ἀνάμεσα στοῦς σταχτόχρωμους βράχους, γιά τό μέλι τοῦ ἕπνου, αὐτά τά χρυσά σπαράκι κι αὐτά τά γαλάζια λουλούδια τοῦ δενδρολίβανου;»· καί δέν διαστάζει νά καταλήξει, χωρίς νά ὑποτιθέται πῶς ἀντιφάσκει, ὅτι τά «γαλάζια λουλούδια τοῦ δενδρολίβανου μοιάζουν μέ πρόζληση τοῦ Gongora σίς (μὴ ὀρθολογικές) ποιητικές τοῦ καιροῦ μας».

Ἔτσι, ἀπό αὐτή τήν συνάντηση τῶν ποιητικῶν μεταξύ τους καί ἐπίσης μέ τήν πραγματιζή ποιήση (ἐνός Gongora ἢ ἐνός Machado), φαίνεται πῶς μᾶς ἐπιτρέπεται νά ἀγάσουμε συμπεράσματα· πρῶτον ὅτι τό ποιητικό σύμβολο εἶναι, ἀπό γνωσιολογική ἀποψη, μιά ἔννοια καί καθόλου γὰρ τό παράλογο· δεύτερον ὅτι ὁ ὀρθολογικός ἢ κατέτερα ὁ διανοητικός χαρακτήρας τῆς ποιήσης (δίνοντας προτεραιότητα στόν ὄρο «διανοητικός») ορίσκει τίς ἀκόλουθες τεχνικές ἐξακριβώσεις: α) εἶναι ποιήση φτιαγμένη, ἄς τό ἐπιναυάσουμε, μέ τίς λέξεις ἐνός λεξιῶν, καί στυπῶς μέ ἔννοιες· β) ἡ διανοητικότητά της δέν ἀλλοιώνεται ἀπό τίς συντακτικές μεθόδους ὅπως εἶναι οἱ ἐλλειψεις, οἱ ἀναστροφές κλπ., σίς ὅποιες ὁ Gongora εἶχε ἤδη προσφέρει, ἀλλά πῶς σίς μὴ ὀρθολογικές ποιητικές τοῦ καιροῦ μας εἶναι θεωρητικοποιημένες μέ ἰδιαίτερη φροντίδα· γιατί, ὅταν μᾶς δίνονται οἱ λέξεις-ἔννοιες «λουλούδια», «αἴριο», «μέλι» κλπ., ἐλλειπτικές ἢ μὴ, δέν μπορούμε νά ὑποτιμήσουμε ἢ νά ἀναιρέσουμε στήν ὑπόστασή του τόν ἀνάλογο (ποιητικό) διαλογισμό τοῦ Gongora πῶς ἐπιζαλωθήκαμε πῶς πάνω, παρὰ ἀνάλογο μέ τή σύγχρονη γνωσιολογική ἀρχή τῆς ἐξίσωσης ἔννοια=ποίησις ἢ στυλισμός· συνοπτικά, οἱ ἐλλειψεις δέν ἀνοίγουν, καί δέν φτάνουν στή δημιουργία τῆς «μαγίας»· τρίτον ὅτι μόνο μιά πραγματικά μοντέρνα ποιητική, πῶς τίθεται πέρα ἀπό τίς μὴ ὀρθολογικές ποιητικές τοῦ συμβολισμοῦ καί τοῦ σουρεαλισμοῦ, ὅπως ἡ ἀκριβοῦλη ποιητική τοῦ Gongora καί οἱ «λεπτολογίες» του, εἶναι σέ θέση νά ἀντιμετωπίσει αὐτά τά προσλήματα καί νά δημιουργήσει ἓνα λειτουργικό ζοιτήριο τῆς ποιήσης, μέ τρόπο ὥστε νά μπορέσει νά δώσει τόν λόγο σέ ὅλον τόν τύπον τῆς ποιήσης, ἀρχαίας ἢ σύγχρονης, τῆς ποιήσης ἐνός Gongora ὅπως αὐτῆς ἐνός Machado καί ἐνός Τ.Σ. Ἐλιοτ ἢ ἐνός Μαριακόβσκη καί ἐνός Μπρέχτ.

μετάφραση: Χ. Δανέζη

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ

ΣΟΛΩΝΟΣ 116 - ΑΘΗΝΑ 145

ΤΗΛ. 36.19.724

Γιουκίο Μισίμα, Ἐξομολογήσεις μιάς μάσκας

Κάρλο Λέβι, Ὁ Χριστός σταμάτησε στό Ἐμπολι

Τσέζαρε Παβέζε, Ἐνα ὠραῖο καλοκαίρι —, Ὁ σύντροφος

Οὐλριχ Πλέντσοντορφ, Ἡ σύντομη ζωή τοῦ νεαροῦ Ἐντγκαρ

Ροζέ Βαγιάν, Παράξενο παιγνίδι

Πῶλ Νιζάν, Ἡ συνωμοσία

Μπράνιμρ Στσεπάνοβιτς, Στόμα γεμάτο χῶμα —, Ὁ θάνατος τοῦ κυρίου Γκόλουζα

Σιμπίλα Ἀλεράμο, Μιά γυναίκα

Τζῶν Ντός Πάσος, U.S.A. Ὁ 42ος παράλληλος

Ναταλία Γκίντσμπουργκ, Ἀγαπητέ μου Μικέλε

Λοὺί Ἀραγκόν, Οἱ καμπάνες τῆς Βασιλείας

Ναταλία Μπαράσκαγια, Ἐπτὰ ἡμέρες μιάς γυναίκας

Τζῶν Στάινμπεκ, Ὁ Δρόμος μέ τίς Φάμπρικες

Ἡ Φεντερασιόν Θεσσαλονίκης καί τό ἔθνικό ζήτημα

Ἀπό τήν ἀλληλογραφία
τῆς Ἑργατικῆς Σοσιαλιστικῆς Ὀμοσπονδίας Θεσσαλονίκης
μέ τό Γραφεῖο τῆς Β' Σοσιαλιστικῆς Ἑργατικῆς Διεθνούς

Δύο ἀνέκδοτα κείμενα τοῦ 1913

Προλογικό Σημείωμα

Τά κείμενα πού δημοσιεύουμε ἐδῶ προέρχονται ἀπό τό ἀρχεῖο τοῦ Bureau Socialiste International (Διεθνές Σοσιαλιστικό Γραφεῖο, καθοδηγητικό ὄργανο τῆς Β' Σοσιαλιστικῆς Ἑργατικῆς Διεθνούς) καί εἶναι μέρος τῆς ἀλληλογραφίας τῆς Ἑργατικῆς Σοσιαλιστικῆς Ὀμοσπονδίας τῆς Θεσσαλονίκης (Φεντερασιόν) μέ τόν Camille Huysmans (Καμίλ Ὑσμάν), γραμματέα τοῦ ΔΣΓ. Ἡ ἀλληλογραφία Φεντερασιόν/ΔΣΓ, μαζί μέ ὀρισμένα ἐγγράφα προερχόμενα ἀπό ἄλλες σοσιαλιστικές ὁργανώσεις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτο-

κρατορίας (Σοσιαλιστικό Κέντρο Σκοπίων του Vasil Glavinov,¹ Ὁμάδα Κοινωνικῶν Σπουδῶν Κωνσταντινούπολης²) καί δύο ἐπιστολές τοῦ Πλάτωνα Δρακούλη,³ ἀποτελοῦν τό φάκελο *Archives Huysmans: Turquie, Salonique*. Ὁ φάκελος αὐτός περιέχει συνολικά 84 κείμενα (ἐπιστολές, τηλεγραφήματα, ἐκθέσεις, ὑπομνήματα) πού καλύπτουν τήν περίοδο: Ἰούλιος 1909-Αὐγούστος 1914.

Τό ἀρχεῖο αὐτό ἔχει δημοσιευτεῖ μόνο στά τουρκικά, μαζί μέ ἄλλα ντοκουμέντα γιά τό σοσιαλιστικό κίνημα στήν Ὀθωμανική Αὐτοκρατορία στόν τόμο *Osmanli Imperatorlugunda Sosyalist Hareketler* (Τό

1. Vasil Glavinov (1869-1929): στέλεχος τοῦ Βουλγαρικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος καί ἐκ τῶν ἰδρυτῶν τοῦ «Μακεδονικοῦ Ἐπαναστατικοῦ Κέντρου» πού ὀνομαζόταν καί «Σοσιαλιστική Μακεδονική Ἐπαναστατική Ὄργανωση». Δροῦσε, κυρίως, στά Σκόπια, Θεσσαλονίκη καί Μοναστήρι. Μετά τή διάσπαση τοῦ Βουλγαρικοῦ Σοσιαλδημοκρατικοῦ Κόμματος (1903) σέ δύο πτέρυγες, τήν ἀριστερά (Tesnyatsi, «Στενοί») μέ ἡγέτη τόν Dimitar Blagoev καί τή δεξιά (Shiroki, «Φαρδιοί») μέ ἐπικεφαλῆς τόν Yanko Zhelev, ὁ Γκλαβίνοφ συντάσσεται μέ τήν τάση τῶν Στενῶν, δέχεται τίς βασικές ὁργανωτικές καί ἰδεολογικές πολιτικές τους ἐπιλογές καί ἐπηρεάζει ἔτσι τίς περισσότερες σλαβικές σοσιαλιστικές ὁργανώσεις τῆς Μακεδονίας. Συνεργάστηκε γιά ἓνα μικρό διάστημα, στήν ἀρχή τῆς ὑπαρξῆς τῆς, μέ τή Φεντερασιόν, γρήγορα ὁμως διαχώρισε τή θέση του ἀπ' αὐτήν θεωρώντας τήν ρεφορμιστική, καιροσκοπική, ὄργανο τῶν Ἑβραίων μικροαστῶν τῆς Θεσσαλονίκης, «θυγατρική ἐταιρεία τοῦ Νεοτουρκικοῦ κόμματος». Βλ. *Archives Huysmans: Turquie, Salonique*, «Ἐκθεση V. Glavinov στό Δ.Σ.Γ.», Αὐγούστος 1910. Ἐπίσης, τή μελέτη τοῦ G. Haupt: «Introduzione alla storia della Federazione Operaia Socialista di Salonico» στό *Movimento Operaio e Socialista*, XVIII, No 1, 1972. Τό ἴδιο κείμενο ὑπάρχει σέ ἑλληνική μετάφραση (Ρένας Χατζηδάκη) στήν *Πρώτη σταδιοδρομία τοῦ ἑλληνικοῦ προλεταριάτου* τοῦ Ἀδρ. Μπεναρόγια, Ἀθήνα 1975.² Βλέπε ἐπίσης Κωστή Μοσχόφ, *Θεσσαλονίκη 1700-1912, ἡ τομή τῆς μεταπρατικῆς πόλης*, σ. 132 καί 210 (σημ. 3) καί Ἀβραάμ Μπεναρόγια, *ὁπ. π.*, σελ. 51-52.

2. Ὁμάδα Κοινωνικῶν Σπουδῶν Κωνσταντινούπολης. Ἡ ὀμάδα αὐτή ὀνομαζόταν ἀρχικά «Σοσιαλιστικό Κέντρο

Κωνσταντινούπολης» καί εἶχε ἰδρυθεῖ τό 1909 ἀπό τοῦς Νικ. Γιαννιό, Σταῦρο Παπαδόπουλο, Ι. Κουντούρη, Ζαχ. Βεζιστένη. Εἶχε σημαντική διάδοση κυρίως ἀνάμεσα στοῦς Ἕλληνες τῆς Πόλης καί ἐπηρεάζε τά σωματεία τῶν Ἑλλήνων ραφτάδων, τυπογράφων, ταπεισιέρηδων, μυλεργατῶν καί ὀρισμένων δασκάλους τῆς Πόλης, ὅπως ὁ Χαρ. Θεοδωρίδης καί ὁ Γιαννακάκης. Ἐξέδιδε τήν ἐφημερίδα *Ἐργάτης* πού τυπωνόταν στά ἑλληνικά, τουρκικά, βουλγαρικά καί γαλλικά, μέ διευθυντή τόν Γιαννιό. Οἱ διώξεις ὁμως τῆς τουρκικῆς κυβέρνησης (ἀπέλαση τοῦ Γιαννιοῦ, κλείσιμο τῆς ἐφημερίδας) ὑποχρέωσαν τό Κέντρο, ὕστερα καί ἀπό σύσταση τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Β' Διεθνούς στή Πόλη Πάρβους, νά μετονομαστεῖ σέ «Ὁμάδα Κοινωνικῶν Σπουδῶν». Ἐλαβε μέρος στό Σοσιαλιστικό Συνέδριο τῆς Κοπεγχάγης (Αὔγ. 1910) μέ ἀντιπροσώπους τοῦς Κ. Χατζόπουλο καί Γ. Κίρκοφ. Ἰδεολογικά ἦταν προσκείμενη στό Κέντρο Γκλαβίνοφ. G. Haupt «Les debuts du mouvement socialiste en Turquie», στό *Mouvement Social*, ἀριθ. 45(1963) σ. 122, 127-28, *Archives Huysmans*. «Ἐκθεση τῆς Ὁμάδας Κοινωνικῶν Σπουδῶν στό ΔΣΓ» 29.4.1912, καί Γιάννη Κορδάτου *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑργατικοῦ Κινήματος*, σελ. 171-72. Ἀθήνα 1974.³

3. Ὁ Πλ. Δρακούλης τό διάστημα 1910-1914, πού ἐξετάζεται ἐδῶ, ἦταν ἐπικεφαλῆς τῆς σοσιαλιστικῆς ὁργάνωσης τῆς Ἀθήνας «Σύνδεσμος τῶν Ἑργατικῶν Τάξεων τῆς Ἑλλάδος» πού ὀνομαζόταν καί «Ἑλληνικό Σοσιαλιστικό Κόμμα». Παράλληλα, στήν Ἀθήνα, ἰδρύθηκε τό 1911 ἡ ὁργάνωση «Σοσιαλιστικό Κέντρο Ἀθηνῶν» ἀπό τό Ν. Γιαννιό πού εἶχε ἀπελαθεῖ ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη.

Διαδήλωση στη Θεσ/νίκη 1909

Σοσιαλιστικό κίνημα στην Όθωμανική Αυτοκρατορία), εκδόσεις Gözlem, Istanbul, 1977, με επιμέλεια των G. Haupt και P. Dumondt. Άποσπάσματα επιτολών έχει καταχωρίσει και χρησιμοποιήσει σε διάφορες εργασίες του ο Georges Haupt, ενώ όριζοι άλλοι έρευνήτες⁴ έχουν άντλησει άμεσα πληροφορίες απ' αυτό. Μετά τό θάνατο του G. Haupt (Μάρτιος 1978) τά Άρχεία Υομάν: Τουρκία, Θεσσαλονίκη βρίσκονται στο Παρίσι, έτοιμα για έκδοση με τίς αναγκαίες κατατοπιστικές σημειώσεις και ένα αναλυτικό εισαγωγικό σημείωμα πού συνέταξε τό 1975 σε συνεργασία με τό Γάλλο ιστορικό Paul Dumont.

Τά Άρχεία Υομάν: Τουρκία, Θεσσαλονίκη, αποτελούν μία από τίς πολυτιμότερες πηγές πληροφοριών για τή δράση της Φεντερασιόν, τή σοσιαλιστική κίνηση στην Εύρωπαική Τουρκία, τίς σχέσεις Φεντερασιόν-ΔΣΓ, κυρίως όμως για τίς απόψεις των (έκτός Ελλάδος) Βαλκάνιων σοσιαλιστών για τό έθνικό ζήτημα, ως τήν κήρυξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Μέ τρόπο αδιάφανεστο δείχνουν ποιά ήταν ή θέση της Φεντερασιόν στους Βαλκανικούς Πολέμους, τίς σχέ-

σεις της με τήν έλληνική κυβέρνηση και τίς λύσεις του «Μακεδονικού» πού προωθούσε. Καί αυτό έχει σημασία, γιατί εκ των ύστερων έχουν υπάρξει πολλές άποσιωπήσεις ή επικράτησαν διάφορες άσάφειες όφειλόμενες κυρίως σε έλλειψη πληροφοριών, στο δυσπρόσιτο των πηγών και του σοσιαλιστικού τύπου της εποχής.

Καί τά δύο κείμενα πού δημοσιεύουμε πιά κάτω (έλπίζοντας ότι σύντομα όλο τό άρχειο θά έκδοθεί στά έλληνικά) αναφέρονται στη θέση της Φεντερασιόν άπέναντι στους Βαλκανικούς Πολέμους, τήν έλληνική κυβέρνηση και τή γενικότερη άποψη της για τήν λύση του βαλκανικού ζητήματος. Πρόκειται για θέσεις, πού άργότερα, στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου⁶ θά αλλάξουν ριζικά, αλλά πού, αυτή τήν εποχή, βασίζονται στην ιδέα της δημιουργίας της Αυτόνομης Μακεδονίας και της Βαλκανικής Δημοκρατικής Όμοσπονδίας. Η ιδέα της Βαλκανικής Όμοσπονδίας ξεκινάει από τήν εποχή του Ρήγα Φεραίου,⁷ αλλά στά τέλη του 19ου αι. οι Βαλκάνιοι σοσιαλιστές τήν ξανάφεραν στην επικαιρότητα και τήν

4. Βλέπε, ιδιαίτερα, G. Haupt, «Le debuts du mouvement social en Turquie» όπ. π. «Introduzione alla storia della Federazione Operaia Socialista di Salonico», όπ. *La deuxième Internationale 1880-1914. Étude critique des sources, essais bibliographique*, Paris 1964. Χρησιμοποίησαν επίσης εύρύτατα τά Archives Huysmans οι Κωστής Μοσχάφ, Θεσσαλονίκη... όπ.π., ή Alki Garbis, *La question nationale vue par les socialistes Grecs et par la Fédération*, άνέκδοτη διπλωματική εργασία (1977) στην ΕΡΗΕ του Παρισιού, ό Paul Dumont, «Une Organisation Socialiste Ottomane: La Fédération ouvrière de Salonique, 1908-1912» στο *Études Balkaniques*, Sofia, 3 (1975). Άποσπάσματα του άρχειου δημοσιεύονται στη μελέτη των Georges Haupt et Madeleine Reberlioux, «Le socialisme et la question coloniale avant 1914: L'attitude de l'Internationale», *Le Mouvement Social*, 45(1963).

5. Χαρακτηριστικό είναι ότι ό Άδρ. Μπεναρόγια στην *Πρώτη Σταδιοδρομία ...* άποσιωπά τήν αντίθεση της Φεντερασιόν στην ένσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην έλληνική επικράτεια, ότι δέν έχει άναγνωρίσει, σχεδόν ως τό 1914, τή νέα κατάσταση, κι ότι υίοθετεί τό σύνθημα της Αύ-

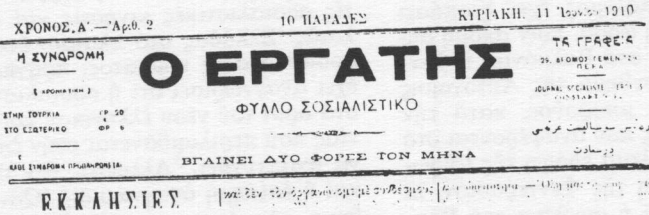
τόνομης Μακεδονίας. Άλλά κι ό Γιάνης Κορδάτος στην *Ιστορία ...* δέν είναι περισσότερο εύγλωττος από τον Μπεναρόγια. Διαβάζοντας τήν ιστορία του είναι άδύνατο νά καταλάβεις τήν άποψη της Φεντερασιόν για τά ζητήματα πού τίγουμε. Ίδια άσάφεια υπάρχει και στον Κ. Μοσχάφ πού ώστόσο είχε συμβουλευτεί τά Άρχεία Υομάν. Βλ. Θεσσαλονίκη «Σοσιαλισμός και Ειρήνη», σσ. 162-170.

6. Βλ. τήν εργασία του καθηγητή Γιώργου Β. Λεονταρίτη, *Τό έλληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Άθήνα 1979.

7. Βλ. Γιάνη Κορδάτου, *Ρήγας Φεραίος και ή Βαλκανική όμοσπονδία*, Άθήνα 1974³. Τό 1875 Βαλκάνιοι φοιτητές στη Γενεύη (Έλληνες, Σέρβοι, Βούλγαροι, Αρμένηδες, Μοντενεγκρίνοι) ιδρύουν ένα σοσιαλιστικό όμιλο πού δρώ για τήν Δημοκρατική Άνατολική Όμοσπονδία· τόν έπόμεινο χρόνο θά δημιουργηθεί έλληνικό τμήμα στην Άθήνα μέ τ' όνομα «Ρήγας». Βλέπε Alki Garbis, όπ.π., σελ. 34 και τήν *Ιστορία της Νεώτερης Ελλάδας* του Τάσου Βουρνά, Άθήνα 1977³, σσ. 468-472 όπου και τό μανιφέστο για τήν «Δημοκρατική Άνατολική Όμοσπονδία».

διαμελισμό των ευρωπαϊκών εδαφών της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας και τη δημιουργία της αυτόνομης Σοσιαλιστικής Μακεδονίας-Θράκης.¹⁴ Έντελως διαφορετικές ήταν, τέλος, οι απόψεις της κίνησης των Έθραιων σιωνιστών που με έπικεφαλής τους Μπέν Τσβί και Μπέν Γκουριόν προεικονίζαν την εδαφική αυτόνομηση όλων των εθνοτήτων της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας. Φυσικά, για να έχει κανείς πληρέστερη εικόνα της περιπλοκής γύρω απ' τό Βαλκανικό Ζήτημα θά πρέπει να πάρει υπόψη του και τις επίσημες απόψεις Ελλάδας, Βουλγαρίας, Σερβίας, Μαυροβουνίου, Τουρκίας και Ρουμανίας, τις εθνικιστικές και τις αλτρωτικές τάσεις που κυριαρχούσαν στο χώρο και, τέλος, τις παρεμβολές των Μεγάλων Ιμπεριαλιστικών Δυνάμεων.¹⁵ Πάντως, ως την κήρυξη των Βαλκανικών Πολέμων, κανένα πρόβλημα δεν έχει λυθεί, και όλες οι μερίδες υποστηρίζουν έντελως διαφορετικές απόψεις ανάλογα με τις εθνικές, πολιτικές και ιδεολογικές αφητηρίες τους. Θά χρειαστεί ο τερματισμός των Βαλκανικών Πολέμων, πού, με τη δύναμη του γεγονότος, θά δημιουργήσει έντελως νέες καταστάσεις πού θά υποχρεώσουν όλα τά μέρη να αναπροσαρμόσουν τις απόψεις και τις επιδιιώξεις τους με βάση τά νέα κρατικά και πολιτικά δεδομένα.

Οι απόψεις της Φεντερασιόν θά ακολουθήσουν κι αυτές την πορεία των γεγονότων. Ωστόσο, ως τόν Α' Παγκόσμιο Πόλεμο δεν θά εγκαταλείψει τις βασικές

όμοσπονδιακές και διεθνιστικές της θέσεις. Ήδη πριν την κήρυξη του Α' Βαλκανικού Πολέμου, Αύγουστο και Σεπτέμβριο του 1912, και έχοντας επίγνωση ότι οι δικές της δυνάμεις είναι πολύ ασθενείς ώστε να αποτελέσουν προσδιοριστικό παράγοντα των εξελίξεων, ζητά από τό ΔΣΓ να κινητοποιήσει τις σοσιαλιστικές-εργατικές δυνάμεις της Εύρωπης, σημαντικές αυτή την εποχή, για να αποτρέψουν τόν διαφαινόμενο στόν όρίζοντα βαλκανικό πόλεμο.¹⁶ Και πραγματικά, υπήρξε κινητοποίηση πού όμως θά μπορούσε να τή θεωρήσει κανείς περισσότερο ως υποστήριξη άρχων παρά συγκεκριμένη και ρεαλιστική παρέμβαση.¹⁷

Η κατάσταση όμως, παρά τις ανακατατάξεις πού καθημερινά συντελούνται με τη νίκη των στρατών των Συμμάχων, είναι ακόμη έντελως ρευστή. Αυτό, προφανώς, υποχρεώνει τή Φεντερασιόν να μὴ αναγνωρίζει τήν προσάρτηση της Θεσσαλονίκης από τήν Ελλάδα ως τελεσίδικη υπόθεση - πράγμα πού της στοιχίζει διώξεις εκ μέρους των ελληνικών άρχων.

Στό πρώτο κείμενο πού δημοσιεύουμε, και πού αποτελεί ένα είδος έκθεσης προς τό ΔΣΓ για τή νέα κατάσταση, διαγράφεται πολύ καθαρά τό είδος των σχέσεων πού υπάρχει μεταξύ της Φεντερασιόν και των Έλληνικών Άρχων, κυρίως τό πώς ή ίδια αντιμετώπιζει τή νέα κατάσταση. Τό δεύτερο υπόμνημά της - για τό όποιο ζητά ευρεία δημοσιότητα και χρησιμοποίηση από τόν ευρωπαϊκό σοσιαλιστικό τύπο και τά κόμματα - αποτελεί ένα είδος μανιφέστου για τήν, κατ' αυτήν, λύση του Βαλκανικού Ζητήματος. Ταυτόχρονα όμως αποτελεί και μιά ριζική τροποποίηση των προπολεμικών της θέσεων. Φαίνεται δηλαδή, ότι οι ήγέτες της Φεντερασιόν κατανοούν πώς δεν μπορούν πλέον να βασίζονται στό μή διαμελισμό της Ευρωπαϊκής Τουρκίας γιατί αυτός έχει ήδη συντελεστεί σε μεγάλο βαθμό και γι' αυτό θεωρούν ύποπικό να διεκδικούν τήν επιστροφή στό προπολε-

16. Archives Huysmans. «Έπιστολές της Φεντερασιόν στό Δ.Σ.Γ. της 19.9.1912, 1.10 και 2.10.1912.

17. Γ. Λεονταρίτη, *οπ.π.*, σελ. 40: «Στό τέλος του Οκτωβρίου τό Σοσιαλιστικό Γραφείο κυκλοφόρησε ένα αντιπολεμικό μανιφέστο και έντυπωσιακές συγκεντρώσεις πραγματοποιήθηκαν σε όλες σχεδόν τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Ως τότε, τόσο οι σοσιαλιστές των βαλκανικών χωρών όσο και ή Διεθνής δεν ήταν σε θέση να επηρεάσουν τήν πορεία των γεγονότων». Οι σοσιαλιστές της Ελλάδας έτήρησαν σιγή. Μόνον στήν άλληλογραφία του Κ. Χατζόπουλου με τόν Ν. Γιαννιό συναντιέται αντιπολεμικό πνεύμα (βλ. *Νέα Έστία*, Μάρτιος, Άπρίλιος 1958) και σε μιά μερίδα στελεχών του Έργατικού Κέντρου Βόλου. Ο Μπεναρδούγια, τέλος, μάς πληροφορεί ότι ή Φεντερασιόν μόλις κηρύχτηκε ο πόλεμος κυκλοφόρησε μιά προκήρυξη υπογραμμένη απ' όλα τά σοσιαλιστικά κόμματα των Βαλκανίων στήν όποία «ήλεγξε

δριμύτατα τήν άνόητον Νεοτουρκικήν πολιτικήν και τάς άστικάς «τρέλλας» των βαλκανικών κρατών (...) Ή προκήρυξις προέβλεπε ότι ο βαλκανικός πόλεμος θά ήτο εισαγωγή εις νέαν περίοδον γενικών πολέμων και επαναστάσεων, τό τέλος της κεφαλοκρατίας», *οπ.π.*, σελ. 78.

μικό κρατικό καθεστώς τῶν Βαλκανίων. Ὡστόσο, ἐπειδή, ὅπως εἶπαμε, ἡ κατάσταση εἶναι ἀκόμη ρευστή, καί ὁ Β' Βαλκανικός πόλεμος ἔχει ξεσπάσει μεταξύ τῶν Συμμάχων αὐτῆ τῆ φορά, πρὶν ἀκόμη δημιουργηθεῖ ἕνα νέο status quo στὰ Βαλκάνια, ἡ Φεντερασιόν θά προωθήσει τό σύνθημα τῆς Αὐτόνομης Μακεδονίας-Θράκης, πού θά μπορούσε, κατά τήν ἀποψή της, καί γιά τούς λόγους πού ἀναφέρονται στό ὑπόμνημα, νά περιλάβει τά παλαιά ἐδάφη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ἐτσι ἡ θέση τῆς Φεντερασιόν, κι ἐνῶ ἀκόμη δέν ἔχει ὑπογραφεῖ ἡ συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου, ταυτίζεται μέ τήν ἀποψη τῶν Σοσιαλιστικῶν Κέντρων πού ἐπηρεάζονται ἀπό τόν Γκλαβίνοφ καί τούς «Στενοῦς» τῆς βουλγαρικῆς σοσιαλδημοκρατίας.

Μετά ταῦτα, χωρίς νά ὑπάρχει ρητή τοποθέτηση, ἡ θέση τῆς Φεντερασιόν γιά τήν αὐτόνομη Μακεδονία-Θράκη ἀρχίζει νά κάμπτεται, ὅπως τουλάχιστον συναγεται ἀπό τίς προσπάθειές της νά συνεργαστεῖ στενά μέ τούς σοσιαλιστές τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδας ἤδη ἀπό τό χεῖμα τῶν 1914 καί πρὶν ἀκόμη ξεσπάσει ὁ

παγκόσμιος πόλεμος. Πραγματικά· ἡ Φεντερασιόν ἀντιμετωπίζει πλέον τήν ὀργανωτική της σύνδεση μέ τίς σοσιαλιστικές κινήσεις καί ὀργανώσεις τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδας στό πλαίσιο ἑνός ἐνιαίου ἐλληνικοῦ σοσιαλιστικοῦ κόμματος, πράγμα πού σημαίνει πῶς ἔχει ἀναγνωρίσει ὅτι ἡ σοσιαλιστική της δράση μόνο στὰ ὄρια τοῦ νέου ἐλληνικοῦ κράτους καί τῆς κοινωνίας πού περιλαμβάνεται στήν ἐπικράτειά του πρέπει νά ἀναπτυχθεῖ. Ἄλλωστε, δέν θά ἀργήσει νά ἔλθει καί ἡ ἐπίσημη ἀναγνώριση. Ὡστόσο, τό γενικό σύνθημα τῆς Δημοκρατικῆς Βαλκανικῆς Συνομοσπονδίας τῶν βαλκανικῶν κρατῶν δέν ἐγκαταλείπεται. Θά παραμείνει γενικός, ἂν καί γενικόλογος, στόχος τῶν Ἑλλήνων σοσιαλιστῶν καί μετά τήν ἴδρυση τοῦ ΣΕΚΕ τό 1918 καί σ' ὅλη τήν πρὶν τό Β' Παγκόσμιο Πόλεμο φάση τοῦ ΚΚΕ. Οὐτοπία ἢ ρεαλισμός, ἀποτελέσει ὄραμα συναδέλφωσης καί ἐπαγγελία συνεργασίας τῶν καθημαγμένων βαλκανικῶν λαῶν.

Ἄγγελος Ἐλεφάντης

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ

Θεσσαλονίκη, 3 Αὐγούστου 1913

Πρός τόν πολίτη
Καμίλ Ὑσμάν
Βρυξέλλες

Ἀγαπητέ πολίτη,

Σπεύδουμε νά ἀπαντήσουμε στήν ἀπό 24 τοῦ περασμένου μήνα ἐπιστολή σας.

Ἡ Ἐπιτροπή τῆς Φεντερασιόν πραγματοποιήσε μερικές συνεδριάσεις γιά νά συζητήσει καί νά συντάξει μιὰ λεπτομερῆ ἐκθεση¹ γιά ὅλα ὅσα συνέβηκαν στήν Ἀνατολή ἀπό τότε πού ἀρχισε ὁ Βαλκανικός Πόλεμος. Ἡ ἐπιστολή αὐτή περιέχει ἐπίσης τίς σκέψεις μας καί τίς ἀντιλήψεις μας γιά τή λύση αὐτῆς τῆς καταστροφικῆς κρίσης γιά τήν ὁποία ζητᾶμε κάθε ὑποστήριξη τοῦ Διεθνoῦς Σοσιαλιστικοῦ Γραφείου.

Στήν ἐκθεση αὐτή θεωροῦμε χρήσιμο νά προσθέσουμε καί τήν παρούσα ἐπιστολή πού ἀπαντᾶ πιά ἄμεσα στὰ ἐνδεικτικά σας αἰτήματα.

Ὅπως κιόλας σᾶς τό ἔχουμε γράψει σέ προηγούμενα γράμματά μας, ἡ κήρυξη τοῦ πολέμου ἀπό μέρους τῶν Συμμάχων ἐναντίον τῆς Τουρκίας ἀναστᾶτωσε κυριολεκτικά τήν οἰκονομική ζωή τῆς πόλης μας. Ἡ ἐργατική τάξη, στό σύνολό της σχεδόν, ἀπο-

διοργανώθηκε. Ἐκατοντάδες νέοι (ἐργάτες) κλήθηκαν ὑπό τά ὄπλα, ἑκατοντάδες ἄλλοι μετανάστευσαν, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ὑποχρέωθηκαν σέ ἀναγκαστική ἀνεργία, δεδομένου ὅτι ἔκλεισαν τά ἐργαστήρια καί τά ἐργοστάσια τῆς πόλης μας. Οἱ ἀντιθέσεις πού ἤδη ὑπῆρχαν πρὶν ἀπό τήν κήρυξη τοῦ πολέμου μῆχαν, μ' αὐτή τήν εὐκαιρία, σέ μιάν ὀξεία φάση, ἰδιαίτερα στό πιά μεγάλο μας συνδικάτο, τῶν καπνεργατῶν, γιά τό ὁποῖο ἄλλωστε εἶστε ἐνήμεροι ἀπό προηγούμενη ἐκθεσή μας.

Ἡ μακρόχρονη ἀνεργία καί ἡ ἀπουσία ὑλικῆς συνδρομῆς ἀπό μεριά τῶν συνδικάτων πού σύντομα ἐξαντλήθηκαν, στάθηκε αἰτία τῆς γρήγορης ἀποδιοργάνωσης ὀρισμένων ὀργανώσεών μας. Ἐξᾴλλου, οἱ ἀλλεπάλληλες κρίσεις πού ἐπληξαν τό δύστυχο πληθυσμό μας καί τά δεινά πού ἐπακολούθησαν, γρήγορα ἀποθάρρυναν ὅλους τούς ἐργάτες.

Ἀλλά σ' ὄλες αὐτές τίς συμφορές προστέθηκε μιὰ ἀκόμη μεγαλύτερη πού σταμάτησε κάθε δραστηριότητα τῆς ἐργατικῆς τάξης.

Μέ τήν εἴσοδο τῶν Ἑλλήνων στήν πόλη μας, ἐγκαινιάστηκε μιὰ ὀλόκληρη σειρά κατασταλτικῶν μέτρων ἀπ' τά ὁποῖα τό κίνημά μας δεινοπάθησε περισσότερο

1. Πρόκειται γιά τό ὑπόμνημα πού τιτλοφορεῖται «Ἡ λύση τοῦ βαλκανικοῦ προβλήματος». Τό δημοσιεύουμε στή συνέχεια.

από κάθε άλλο τμήμα του πληθυσμού μας. Καταρχήν ήρθε η κατάσταση πολιορκίας, αυστηρότατη μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια: απαγόρευση των συνεδριάσεων και των συζητήσεων, κατά συνέπεια αδυναμία για οποιαδήποτε δράση. Ήταν κατά κάποιο τρόπο ο θάνατος του κινήματός μας. Στο διάστημα αυτό μας ήταν αδύνατο να δώσουμε σημεία ζωής παρά μόνο με το δημοσιογραφικό όργανο της Φεντερασίων, το οποίο άλλωστε λογοκρινόταν αυστηρότατα. Η ελληνική κυβέρνηση είχε την εξαιρετικά γενναιόδωρη άβροφροσύνη να επιβάλλει λογοκρισία ιδιαίτερα αυστηρή στην εφημερίδα μας, το *Avanti*. Μας απαγόρευσαν να γράφουμε οτιδήποτε για την κατάσταση. Έφτασαν μάλιστα στο σημείο να μας απαγορεύσουν την καταχώρηση ακόμη και ειδήσεων που αφορούν τις διαφορές εργατών και εργοδοσίας, ή τη διεθνή σοσιαλιστική προπαγάνδα. Ήταν φανερό. Η ελληνική κυβέρνηση μόλις εγκαταστάθηκε άρχισε να μας φοβάται και κατά συνέπεια δόθηκε να μας καταπολεμά και να εργάζεται για την εξαφάνισή μας. Πολυάριθμα περιστατικά επιβεβαιώνουν αυτή την ιδέα μας.

Στις διαφορές εργατών/εργοδοσίας, ή κυβέρνηση, παρά την ύποκρισία που τη χαρακτηρίζει και ενώ θέλει να επιδεικνύεται ως ο μεγάλος προστάτης της εργατικής τάξης, κράτησε καθαρά στάση υπέρ της εργοδοσίας. Έπακολούθησαν διώξεις ενάντια στους εργάτες. Οι χωροφύλακες του βασιλιά της Ελλάδας αποδείχθηκαν επιδέξια και πιστά όργανα. Συνελήφθησαν 76 εργάτες χωρίς καμιά δικαιολογία και κρατήθηκαν μία ή δύο ημέρες. Στη συνέχεια αφήθηκαν ελεύθεροι, γιατί καμιά κατηγορία δεν μπορούσε να ευσταθήσει εναντίον τους. Μάλιστα ένας εργάτης πιάστηκε επτά φορές. Είκοσι έννέα συνδικαλισμένοι εργάτες κακοποιήθηκαν έπονεϊδιστα, χτυπήθηκαν μέχρι αίμορραγίας μέσα στα ίδια τα αστυνομικά τμήματα. Μόνο τρεις απ' αυτούς μπόρεσαν να αποκτήσουν ένα πιστοποιητικό ιατρού.

Στις επανειλημμένες διαμαρτυρίες μας ή κυβέρνηση δήλωνε πάντα ότι θα μας δοθεί ικανοποίηση, ότι αυτά τα περιστατικά δεν θα επαναληφθούν πια· πάντα όμως ξαναγίνονταν τα ίδια. Έχουμε να κάνουμε με μία άνεπληρη δίωξη.

Παρά το εναντίον μας καθεστώς εκτάκτων μέτρων, εμείς από τη μεριά μας δεν μπορούσαμε να παραδεχτούμε το σίγουρο θάνατό μας· δεν μπορούσαμε να αφήσουμε την εργατική τάξη να αποσυντεθεί ολοκληρωτικά. Πασχίσαμε λοιπόν, στο μέτρο του δυνατού, να εργαζόμαστε για την αναδιοργάνωσή μας, αδιαφορώντας για τις κυβερνητικές απαιτήσεις: συγκαλέσαμε συνεδριάσεις και οργανώσαμε μυστικά μία σειρά συζητήσεων που έκτος από την παιδαγωγική τους χρησιμότητα διατηρούσαν τη σοσιαλιστική πίστη ανάμεσα στους εργάτες.

Βέβαια οι χαφιέδες μας παρακολουθοῦσαν και με μεγάλο κόπο καταφέραμε να ξεφεύγουμε από την αστυνομία.

Με την ανακωχή, τα γραφεία μας ζωογονήθηκαν, έγιναν τόπος συνάντησης όλων των συντρόφων σοσιαλιστών, Βουλγάρων, Σέρβων και Ελλήνων, που βρίσκονταν στις στρατιωτικές μονάδες και πέρασαν

από την πόλη μας.² 'Απ' αυτούς με δεβαιωμένο τρόπο μάθαμε όλες τις αγριότητες που διέπραξαν οι «απελευθερωτές» στρατοί, μέρη των οποίων αναφέρονται στην έκθεση που στείλαμε στο ΔΣΓ³ και που δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα των Βρυξελλών *Semaine Politique*.

Όμως οι διώξεις εναντίον μας υπήρξαν ιδιαίτερα ειδικές την Πρωτομαγιά. Η λογοκρισία αυστηρότατα μας απαγόρευσε να δημοσιεύσουμε εκκλήσεις προς την εργατική τάξη, που την προσκαλούσαμε να γιορτάσει την Πρωτομαγιά και να απεργήσει. Μας απαγόρευσε ακόμη να καταχωρήσουμε στην εφημερίδα μας ειδήσεις που αναφέρονταν στην Πρωτομαγιά. Η αίτησή μας να οργανώσουμε μία συγκέντρωση απορρίφτηκε, αν και διάφορες άλλες, εθνικιστικές, οργανώσεις είχαν προηγουμένως πάρει άδεια συγκέντρωσης για διάφορα άλλα ζητήματα. Τότε διαμαρτυρηθήκαμε έντονα και με μεγάλο κόπο καταφέραμε να πάρουμε τη σχετική άδεια, υπό τον όρο ωστόσο ότι θα παρακολουθοῦσαν τη συγκέντρωση δύο αξιωματικοί που για το σκοπό αυτό ειδικά έστειλε ή κυβέρνηση. Όλα αυτά, εννοείται, δεν μας επέτρεψαν να διαμαρτυρηθούμε ενεργητικά εναντίον όλων των δεινών του πολέμου και εναντίον των ελιγμών που ήδη από τότε προετοίμαζαν για το σημερινό πόλεμο.⁴

Η εφημερίδα επίσης έγινε αντικείμενο διωγμών, και μόνο την τελευταία στιγμή πετύχαμε, ύστερα από αλλεπάλληλες παρεμβάσεις, τη ματαίωση της διαταγής κατάσχεσης της εφημερίδας μας. Ύστερα απ' αυτό, όπως καταλαβαίνετε, καμιά δράση εκ μέρους μας δεν ήταν δυνατή και κάθε διαμαρτυρία μας θα αποδεικνυόταν μάταιη. Η λογοκρισία διέγραφε όλα τα άρθρα που αφορούσαν το ζήτημα αυτό (έννοει του πολέμου - Σ.τ.Μ.) και ακόμη ο κυβερνητικός τύπος κυνικότατα διαστρέβλωνε τα άρθρα μας που αναφέρονταν στα δεινά του πολέμου, ώστε να μας καταστήσει αφερέγγυους στην κοινή γνώμη.

Όσοσο επιδιώξαμε μίαν έφικτή και κοινή δράση με όλα τα σοσιαλιστικά κόμματα των Βαλκανίων για την πραγματοποίηση της Βαλκανικής Συνομοσπονδίας. Στείλαμε για το θέμα αυτό, ήδη από το μήνα 'Απρίλιο, ένα γράμμα σε όλα τα σοσιαλιστικά κόμματα των Βαλκανίων που είναι συνδεδεμένα με τη Σοσιαλιστική Διεθνή, ζητώντας τους τη γνώμη τους για την καθιέρωση Τελωνειακής Ένωσης ανάμεσα στις βαλκανικές χώρες, για την καθιέρωση πιο στενών σχέσεων και τη δημιουργία μίας Κοινής Επιτροπής 'Αγώνα υπέρ της Βαλκανικής 'Ομοσπονδίας.⁵

2. 'Ο Μπεναρόγια ιστορεί ότι συνδέθηκαν με τη Φεντερασίων πολλοί Έλληνες σοσιαλιστές φαντάροι, περαστικοί από τη Θεσσαλονίκη. 'Ανάμεσά τους οι Ν. Γιαννιός, Γιαν. Πικρός, Α. Σίδερης, Μοσσούρης και 'Ιωαννίδης. Η εμφάνιση των Ελλήνων ζωντάνεψε τη Φεντερασίων και προκάλεσε το ενδιαφέρον Ελλήνων εργατών που εντάχθηκαν στη δύναμή της. *οπ. π.*, σελ. 80 - 81.

3. Στα *Archives Huysmans* υπάρχει σχετική έπιστολή με ήμερομ. 12 Νοεμ. 1912.

4. Πρόκειται για τον Β' Βαλκανικό Πόλεμο που μαινεται όταν συντάσσεται ή έπιστολή αυτού.

5. Τέτοιο έγγραφο δεν βρέθηκε στα 'Αρχεία 'Υομάν.

Λάβαμε μόνο δύο απαντήσεις, από τις δύο σοσιαλιστικές τάσεις της Βουλγαρίας.⁶ Οί απαντήσεις τους ήταν ευνόητες, αλλά και οί δύο θεωρούσαν ότι κάθε δραστηριότητα ήταν αδύνατη πριν από τή γενική αποστράτευση.

Ο νέος πόλεμος, πού καθόλου δέν επιθυμούσαν οί κουρασμένοι ήδη από τόν προηγούμενο λαοί, αλλά μας βήμα. Τό χειρότερο είναι ότι μās υποψιάζονται πώς εργαζόμαστε υπέρ τής αυτονομίας τής Μακεδονίας.⁷ Μās απείλησαν λοιπόν μέ φοβερά αντίποινα. Ένα σύντροφό μας τόν απείλησαν μέ απέλαση.

Η κατάσταση πολιορκίας έγινε πολύ πιά αυστηρή, οί χαφιέδες αυξήθηκαν και παρακολουθούν τό κάθε μας βήμα. Τό χειρότερο είναι ότι μās υποψιάζονται πώς εργαζόμαστε υπέρ τής αυτονομίας τής Μακεδονίας.⁷ Μās απείλησαν λοιπόν μέ φοβερά αντίποινα. Ένα σύντροφό μας τόν απείλησαν μέ απέλαση.

Η Όμοσπονδία μας, πού αποτελείται στή μεγάλη της πλειοψηφία από Ίσραηλίτες, ένα μικρό τμήμα Βουλγάρων και μιά ελάχιστη μειοψηφία Έλλήνων και Μουσουλμάνων, πέρασε μιά δξυτατη κρίση. Τό βουλγαρικό τμήμα διαλύθηκε έντελως. Οί περισσότεροι σύντροφοί μας είχαν ήδη επιστρατευθεί από τήν εποχή τής κήρυξης τού πολέμου, οί άλλοι πιάστηκαν και φυλακίστηκαν ως κομιτατζήδες. Όστόσο, στίς άλλεπάλληλες διαμαρτυρίες μας ή κυβέρνηση δέν μπόρεσε νά προβάλλει άλλη κατηγορία από τήν ακόλουθη: «Τόν συλλάβαμε προληπτικά». Μάλιστα ο σύντροφός μας Τομοφ απέλάθηκε.⁸

Οί ελληνικές αρχές ενώ μās κατέτρεχαν, δέν επιθυμούσαν νά φανεί ότι κατατρέχουν τό σοσιαλισμό. Ένθάρρυναν λοιπόν τά ελληνικά εργατικά σωματεία, πραγματικές εθνικιστικές εστίες, παρουσιάζοντάς τα ως τούς μοναδικούς αντιπροσώπους τής εργατικής τάξης στή Θεσσαλονίκη. Τά σωματεία αυτά επιδόθηκαν σέ διάφορες εθνικιστικές εκδηλώσεις. Έστειλαν πατριωτικά ψηφίσματα σέ όλα τά σοσιαλιστικά κόμματα τής Εύρώπης, προσπαθώντας νά γίνει πιστευτό ότι προέρχονται από τις εργατικές οργανώσεις τής πόλης μας. Μάλιστα ή *Humamité* και ή *Justice Sociale* δημοσίευσαν ψηφίσματα από μίαν οργάνωση πού τιτλοφορείται «Σύνδεσμος Έπαγγελματικών Σωματείων Θεσσαλονίκης».

Μέ τά τόσα αντίποινα, κάθε δράση εκ μέρους μας ήταν ανώφελη και αδύνατη. Έχουμε καθηλωθεί στό νά διαπιστώνουμε τις διαπραττόμενες αγριότητες σ' αυτόν τόν πόλεμο δήωσης και εξολόθρευσης, πού τις φοβερές και όμως συνέπειές του δοκιμάζουν οί άθώοι λαοί.

6. Πρόκειται για τήν τάση τών «Φαρδιών» και τών «Στενών».

7. Πράγματι, όπως προκύπτει από τό υπόμνημα πού δημοσιεύεται πιά κάτω, ή Φεντερασιόν έχει πλέον υιοθετήσει τό σύνθημα τής αυτόνομης Μακεδονίας.

8. *Anguel Tomof*, διευθυντής τής βουλγαρικής σοσιαλιστικής εφημερίδας *Rabotniceski Vestnik*. Ήταν βασικό στέλεχος τού βουλγαρικού τμήματος τής Φεντερασιόν.

Έτσι, διαπιστώσαμε ότι, αν οί βουλγαρικές ώμότητες έχουν γίνει παντού γνωστές, χάρη στή σοφή εκμετάλληση τού εύρωπαϊκού τύπου από τήν Ελλάδα, ώμότητες έξίσου τρομερές και απαίσιες πού διέπραξαν οί Έλληνες και οί Σέρβοι, θά μείνουν για πάντα άγνωστες στον πολιτισμένο κόσμο. Και για νά δώσουμε μιά μόνο περίπτωση, σās πληροφορούμε για τό έξις γεγονός, μιστυρημένο από πρόσωπα άξια κάθε έμπιστοσύνης: Κατά τήν είσοδο τού ελληνικού στρατού στό Κιλκίς, οί προφυλακές του κατέσφαξαν μουσουλμάνους για νά παρουσιάσουν τή σφαγή σαν βουλγαρική βαρβαρότητα και νά έξάψουν τόν πατριωτισμό τών άνδρων, ώστε έτσι νά συγχωρηθεί ή όλοσχερής καταστροφή τής πόλης τού Κιλκίς, όλων τών γύρω χωριών, και ή σφαγή τού βουλγαρικού πληθυσμού. Αυτές οί βαρβαρότητες δέν ήταν οί μόνες και έπαναλήφθηκαν μέ πολλούς τρόπους σέ πολλά μέρη.

Είμαστε σέ θέση νά θεβαιώσουμε ότι δέν θά γίνει γνωστό ποτέ μέ πλήρη και άμερόληπτο τρόπο τό μέγεθος τών θαναυσότητων πού διαπράχτηκαν σ' αυτόν τό φριχτό πόλεμο σέ βάρος τών ειρηνικών πληθυσμών τών Βαλκανίων, χωρίς καμιά διάκριση. Αύτή ή άγνοια όφείλεται στήν άπουσία άνταποκριτών τών σοσιαλιστικών εφημεριδών στα πεδία τών μαχών.

Η δυσαρέσκεια πού βασιλεύει τώρα ανάμεσα στους στρατιώτες όλων τών βαλκανικών στρατών, έδωσε τήν άφορμή στήν κυβέρνηση τής Ελλάδας νά καταδιώξει τούς συντρόφους μας σοσιαλιστές πού υπηρετούν στό στρατό. Οί πιά άθώες άφορμές τιμωρήθηκαν μέ τή μεγαλύτερη αυστηρότητα. Ο σύντροφος Ίωαννίδης,⁹ πρώην γραμματέας τής νεαρής σοσιαλδημοκρατικής οργάνωσης τών Αθηνών, υποφέρει έδω και τρεις μήνες σέ μιά σκοτεινή φυλακή γιατί έγραψε ένα γράμμα σέ κάποιο φίλο του σχετικά μέ τήν κατάσταση.

Ένα γεγονός ακόμη πιά έξοργιστικό σχετίζεται μέ τήν οργάνωση τού Βόλου πού τά γραφεία της λιθοβολήθηκαν από τόν πατριωτικό πληθυσμό, φανατισμένο από τήν κυβέρνηση.

Αν, ύστερα από τά έκτακτα μέτρα και μέσα σέ μίαν άπερίγραπτη κατάσταση, έμεις οί υπόλοιποι σοσιαλιστές τής Θεσσαλονίκης δέν μπορέσαμε νά αντιδράσουμε ενάντια σ' αυτούς πού μās κυβερνούν, ώστε νά αποτρέψουμε τό νέο, καταστρεπτικό από κάθε άποψη, πόλεμο, είναι καιρός τό ΔΣΓ, όπως κι όλα τά οργανωμένα σοσιαλιστικά κόμματα τού κόσμου, νά μās παράσχουν τήν μεγαλύτερη ήθική και υλική βοήθεια. Έμεις οί υπόλοιποι σοσιαλιστές τών Βαλκανίων έχουμε περιέλθει στή μεγαλύτερη δυνατή υλική έξάντληση και ήθική αποθάρρυνση. Όστόσο, τό ρήμαγμα και οί σφαγές συνεχίζονται, και οί ήγέτες τών βαλκανικών λαών τσαλαβουτούν πάντα μέσα στό αίμα. Όλοι οί λαοί τών Βαλκανίων, χωρίς διάκριση,

9. Ο Ίωαννίδης συμμετείχε στό ΣΚΑ τού Γιαννιού. Τό 1918 έλαβε μέρος στό ίδρυτικό συνέδριο τής ΓΣΕΕ ως αντιπρόσωπος τών πλοιάρχων ιστιοφόρων Μυτιλήνης και εκλέχθηκε στήν πρώτη διοίκηση της.

βρίσκονται στη μεγαλύτερη άπελπισία. "Αν γινόταν ένα άμερόληπτο και έγγραμμένο δημοψήφισμα, είμαστε σίγουροι ότι ή μεγάλη πλειοψηφία τών πληθυσμίων θά έκφραζονταν ενάντια στους «άπελευθερωτές» και υπέρ της Αύτονομίας.

Μιά έκστρατεία τής Διεθνούς επείγουσα και ενεργητική επιβάλλεται για νά απαλλάξει τή δύστυχη Μακεδονία από τήν άγωνία όπου οί φιλοδοξίες τών

αϊμόφυρτων βαλκανικών δυνασκειών τήν έχουν ρίξει.
Μέ τούς άδελφικούς μας χαιρετισμούς,
ό Γραμματέας,
Ζοζέφ Χαζάν

Υ.Γ. Σας έσωκλείουμε, ως ντουκουμένο, μιά έκθεση πού άποστείλαμε παράνομα στον διεθνή τύπο και σε διάφορες άρχές. Σας παρακαλούμε νά συστήσετε σε όλους όσοι θά ήθελαν νά δημοσιεύσουν αυτό τό υπόμνημα νά μήν αναφέρουν τήν πηγή.

Συνέχεια τής προηγούμενης επιστολής έρχεται ένα διαβιδαστικό έγγραφο, υπογραφόμενο από τό Ζοζέφ Χαζάν μέ ήμερομηνία 12.8.1913 όπου αναφέρεται ότι:

«*Η ευρωπαϊκή διπλωματία παίρνοντας υπόψη της συμφέροντα ξένα πρós τά συμφέροντα τών βαλκανικών χωρών προσπαθεί νά λύσει τό 'Ανατολικό Ζήτημα του Μεγάλου Καπιταλισμού. 'Επιβάλλεται λοιπόν σύντομη και ενεργητική δραστηριότητα.*»

Στό ίδιο διαβιδαστικό διαπιστώνεται ότι ό βαλκανικός σοσιαλισμός βρίσκεται σε πλήρη άδυναμία νά αντιδράσει. Γι' αυτό ή Φεντερασιόν ζητά από τό ΔΣΓ τή δραστήρια κινητοποίηση τών σοσιαλιστικών κομμάτων τής Ευρώπης. Καί για τίς άνάγκες τής κινητοποίησης αυτής και τήν ενήμερωση τών ενδιαφερομένων υποβάλλει στό ΔΣΓ τό ακόλουθο υπόμνημα τιτλοφορούμενο *'Η λύση του βαλκανικού προβλήματος*. Τό υπόμνημα έχει υπογραφή «Ένας Βαλκάνιος» κι αυτό για νά μήν άποτελέσει άφορμή διώξεων εκ μέρους τών ελληνικών άρχών, λόγω τών άυτονομιστικών θέσεων πού υποστηρίζει.

Β'

Η ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

"Έχουν περάσει κιόλας δέκα μήνες από τότε πού κηρύχθηκε ή γενική επιστράτευση.¹ "Ηδη τήν εποχή εκείνη οί σοσιαλιστές τών Βαλκανίων είχαν διακηρύξει² ότι ή άρχή τής διανομής [τών Βαλκανίων] από τή φύση της περιέχει τά σπέρματα μελλοντικών συγκρούσεων και άγώνων στά Βαλκάνια. Οί έπαρχίες τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας, έφόσον μοιραστούν ανάμεσα στά μικρά βαλκανικά κράτη (αυτά πού διεξήγαγαν τόν περίφημο πόλεμο του Σταυρού ενάντια στην 'Ημισέληνο) θά άποδούν κέντρο εθνικών ανταγωνισμών και ή μιά εθνικότητα θά προσπαθεί νά επιβληθεί πάνω στις άλλες. Καί είχαμε τότε προβλέψει ότι το μοίρασμα τών έπαρχιών τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας θά οδηγούσε άναγκαστικά σε πόλεμο ανάμεσα στους ίδιους τούς Συμμάχους. Μόνο πού δέν είμαστε άρκετά προφητικοί για νά προβλέψουμε ότι ό καινούριος πόλεμος, χίλιες φορές πλιό δάνυσος και φρικτός σε σχέση μέ τόν πόλεμο ενάντια στην 'Ημισέ-

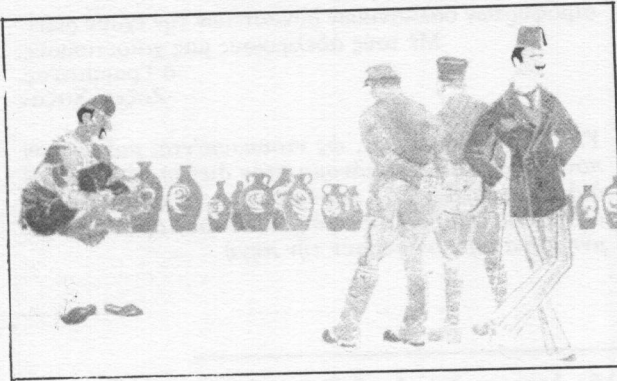
ληνο, θά ξεσπούσε πριν άκόμη τελειώσει ό πρώτος, ό έπονομαζόμενος άπελευθερωτικός.³

Και άφού θά έχει τελειώσει ό δεύτερος πόλεμος, γιατί τό μοίρασμα τών έδαφών τής Παλαιάς Τουρκίας δέν θά προκαλέσει, άργά ή γρήγορα, ένα τρίτο βαλκανικό πόλεμο ανάμεσα στους παλαιούς Συμμάχους;

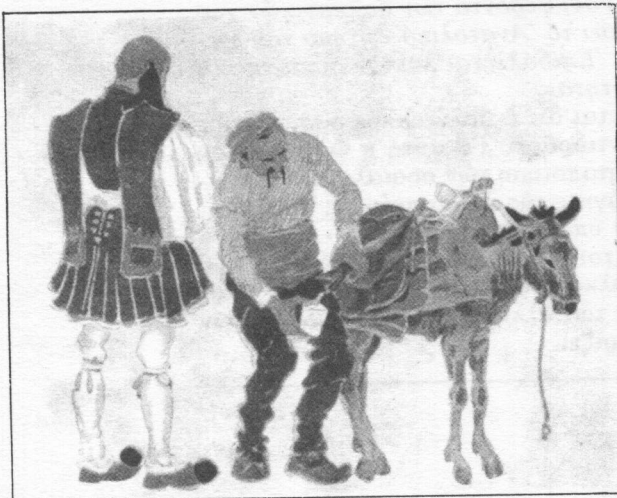
1. 'Η επιστράτευση τών βαλκανικών κρατών άρχισε στά μέσα του Σεπτεμβρη 1912, άφού προηγούμενα είχε δημιουργηθεί ό συμμαχικός συνασπισμός (Συμφωνία 29 Μαΐου 1912 και στρατιωτικό σύμφωνο 12 Σεπτεμβρίου 1912). 'Η επίσημη κήρυξη του πολέμου κατά τής Τουρκίας έγινε στις 18 'Οκτωβρίου 1912.

2. Βλέπε σημείωση 14 του προηγούμενου γράμματος. 'Ωστόσο, δέν διαθέτουμε τό κείμενο τής σχετικής προκήρυξης τής Φεντερασιόν.

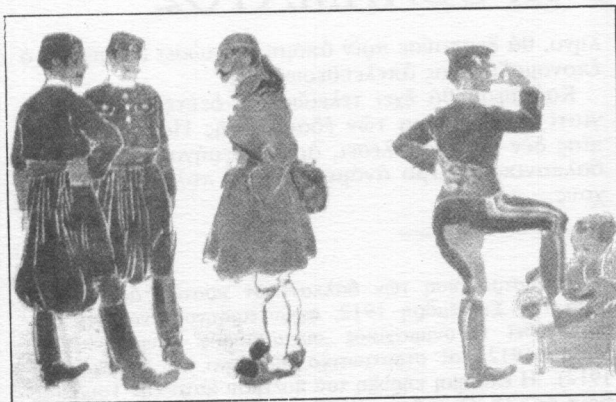
ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Ἐμπορος πηλίνων ἀγγείων

Γαλατάς

Ἕλληνας ἀξιωματικός καί λοῦστρος
Κοῆτες χωροφύλακες

Ποῖος μπορεῖ νά δεβαιώσει ὅτι ἀποτέλεσμα τῆς μοιρασιάς πού θά γίνει στό Λονδίνο ἢ στό Βουκουρέστι θά εἶναι μιὰ βιώσιμη εἰρήνη, ἐδῶ στό Βαλκάνια, καί εἰδικότερα στίς εὐρωπαϊκές ἐπαρχίες τῆς Τουρκίας; Ποῖος μπορεῖ νά δεβαιώσει ὅτι θά ὑπάρξει φυσιολογική ἀνάπτυξη τῶν βαλκανικῶν λαῶν;

Μποροῦμε νά διαβεβαιώσουμε ὅτι ἡ μοιρασιά τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐδαφῶν τῆς Τουρκίας, μ' ὅποιονδήποτε τρόπο κι ἂν γίνει, θά προκαλέσει ἔθνικούς ἀνταγωνισμούς ὀξύτερους ἀπό ἐκείνους πού εἶχαν ξεσπάσει ἀκόμη καί κάτω ἀπό τήν βασιλεία τοῦ Ἀβδούλ Χαμίτ.⁴ Μποροῦμε ἀκόμη νά δεβαιώσουμε ὅτι τό μοῖρασμα αὐτό θά παρεμποδίσει τήν οἰκονομική, πολιτική καί κοινωνική ἀνάπτυξη τῶν διαφόρων τάξεων τοῦ πληθυσμοῦ καί εἰδικά τῆς ἐργατικῆς τάξης, θά συμβάλει στήν ἐνίσχυση τῆς ἀντίδρασης καί τοῦ μιλιταρισμοῦ σέ ὅλες τίς βαλκανικές χώρες, θά δημιουργήσει μιὰ κατάσταση ἐξαιρετικά ἐπικίνδυνη γιά τή διατήρηση τῆς βαλκανικῆς εἰρήνης καί, τέλος, θά ἀποτελεῖ διαρκή κίνδυνο γιά τήν εὐρωπαϊκή εἰρήνη.

Θά ἀποδείξουμε ὅμως τίς προηγούμενες διαβεβαιώσεις μας.

3. Πρόκειται γιά τόν Β' Βαλκανικό πόλεμο μεταξύ Σερβίας - Ἑλλάδας ἀπό τή μιὰ καί Βουλγαρίας ἀπό τήν ἄλλη, πού ἄρχισε στίς 17 Ἰουλίου 1913. Τόν πόλεμο ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας κήρυξε ἀργότερα καί ἡ Ρουμανία, ἐνῶ ἡ Τουρκία, ἐπωφελομένη τῆς δύσκολης θέσης τῆς Βουλγαρίας, πέρασε στήν ἀντεπίθεση στήν Ἀνατ. Θράκη καί ἀνακατέλαβε τήν Ἀδριανούπολη, τροποποιώντας ἔτσι πρὸς ὄφελός τους τή γραμμὴ Αἴνου - Μήδειας πού εἶχε προβλεφτεῖ ἀπό τή συνθήκη τοῦ Λονδίνου (30 Μαΐου 1913).

Ἡ Β' Βαλκανικός πόλεμος τελείωσε στίς 18 Ἰουλίου (ἀνακαχή) καί στίς 28 Ἰουλίου 1913 ὑπογράφηκε ἡ Συνθήκη τοῦ Βουκουρεστίου πού καθόρισε τά νέα σύνορα τῶν βαλκανικῶν κρατῶν (βλ. χάρτη).

Ἀπό τίς ἡμερομηνίες τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν (3 Αὐγούστου 1913 καί 12.8.1913) φαίνεται ὅτι οἱ ἡγέτες τῆς Φεντερασιόν δέν εἶχαν ἀκόμη πληροφορηθεῖ τήν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου (28.7.1913) καί ἐν πάσῃ περιπτώσει θεωροῦσαν ἐντελῶς προσωρινές τίς λύσεις. Μάλιστα σέ μιὰ ἄλλη ἐπιστολή τῆς 22ας Ὀκτωβρίου 1913 γράφουν πρὸς τό Δ.Σ.Γ.: «Δεδομένου ὅτι τό καθεστῶς τῆς πόλης μας δέν ἔχει ἀκόμη καθοριστεῖ καί δεδομένου ὅτι ἡ γενική πολιτική κατάσταση εἶναι ἀκόμη ἀδέσβια, θεωροῦμε ὅτι τό ζήτημα τῆς ἐθνικότητος τῆς ὀργάνωσής μας δέν μπορεῖ νά ἐξεταστεῖ πρὶν ἀπό τήν ὀριστική προσάρτηση τῆς πόλης τῆς Θεσσαλονίκης». (Archives Huysmans).

Ἄλλωστε ἡ συνθήκη εἰρήνης Ἑλλάδας καί Τουρκίας ὑπογράφηκε ἀρκετά ἀργότερα, στίς 1 Νοεμβρίου 1913 (Συνθήκη Ἀθηνῶν) μέ τήν ὁποία ρυθμίστηκαν ὀριστικά οἱ μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν σχέσεις εἰρήνης, χωρίς ὅμως ἀκόμη νά ἀναγνωριστεῖ ἀπό μέρος τῆς Τουρκίας ἡ προσάρτηση τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου (Χίος, Σάμος, Μυτιλήνη), καί τῆς Κρήτης ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑπῆρχε de facto κυριαρχία τῆς Ἑλλάδας.

4. Ἀβδούλ Χαμίτ, Σουλτάνος τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, 1876 - 1909. Ἡ ἐναρξη τῆς ἡγεμονίας του συνοδεύεται μέ τήν πρώτη νεοτουρκική ἐπανάσταση πού ἐκθρόνισε τόν Σουλτάνο Ἀβδούλ Χαμίτ καί ἐπέβαλε φιλελεύθερο Σύνταγμα. Ὁ Ἀβδούλ Χαμίτ ὅμως, τό 1877, κατέλυσε τό Σύνταγμα καί κυβέρνησε ἀπολυταρχικά ὡς τό 1908. Ἡ ἐπανάσταση τῶν Νεοτούρκων (κίνημα Θεσσαλονίκης, Ἰούλιος 1908), ἔφερε τελικά στό θρόνο τό Σουλτάνο Μεχμέτ Β' καί θέσπισε τό παλαιό Σύνταγμα τοῦ 1876.

Μιά ματιά στα περασμένα

Τά τελευταία είκοσι χρόνια, ή Ευρωπαϊκή Τουρκία, και ιδιαίτερα ή Μακεδονία, μέ τή Θεσσαλονίκη επικεφαλής, ήταν τό κέντρο⁵ του επαναστατικού κινήματος, τής δράσης πολιτικών ομάδων και των διαφόρων ειδών προπαγάνδας στην όποία επιδίδονταν οί γειτονικές χώρες και μερικές μεγάλες δυνάμεις. Έννοείται ότι οί αιτίες όλων αυτών των δραστηριοτήτων πρέπει νά αναζητηθούν στο ίδιο τό καθεστώς στο όποιο οί πληθυσμοί τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας είχαν υποβληθεί. Πολιτικά οί πληθυσμοί αυτοί στερούνταν όποιοδήποτε δικαιώματος μέχρι τό 1908, εποχή κατά τήν όποία στην Τουρκία ανακηρύχθηκε τό Σύνταγμα. Οί κάτοικοι τής περιοχής δέν ήταν πολίτες, ήταν παρίες. Η αυθαιρεσία είχε θέση νόμου. Από οικονομική άποψη, παρά τήν εύφορία τής γής και τό εύνοικό γιά τήν ανάπτυξη τής διομηχανίας-εμπορίου έδαφος, ή χώρα ήταν πολύ καθυστερημένη. Γιά κοινωνική πρόνοια άς μή γίνεται λόγος. Ασφάλεια γιά τή ζωή και τήν περιουσία των πολιτών δέν ύπήρχε. Τό μεγαλύτερο μέρος των χωρικών, πού άποτελούσαν και άποτελούν άκόμη τά 70 μέ 80% του συνολικού πληθυσμού, ήταν εκτεθειμένοι στα καπρίτσια των μεγαλοιδιοκτητών και των καπιταλιστικών καρτέλ (δέν πρέπει νά λησμονούμε ότι στην Ευρωπαϊκή Τουρκία επικρατούσε τό φεουδαλικό καθεστώς).

Σ' αυτές τίσ συνθήκες οί πληθυσμοί ήταν έξαιρετικά δυσαρεστημένοι από τό άπολυταρχικό τουρκικό καθεστώς. Καί κατά συνέπεια στίς ευρωπαϊκές επαρχίες τής Τουρκίας ξεπήδησαν επαναστατικά κινήματα πού μερικές φορές πήραν τή μορφή άνταρσιών και έξεγέρσεων (1903)⁷ πού προκάλεσαν τήν επέμβαση τής Ευρώπης. Αυτά τά επαναστατικά κινήματα ώστόσο όδήγησαν στο καθεστώς των μεταρρυθμίσεων και στο συνταγματικό πολίτευμα κάτω από τόν έλεγχο των Μεγάλων Δυνάμεων.

⁵Άλλά εκτός από τά επαναστατικά ξεσπάσματα γί-

Έλληνική οίκογένεια

Σαλιπιτζής

5. Πραγματικά ή Θεσσαλονίκη στα τέλη του 19ου αραες 20ου αιώνα ήταν τό σημαντικότερο πολιτικό κέντρο τής Όθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έδώ προετοιμάζεται και ξεσπάει ή επανάσταση των Νεοτούρκων, ενώ οί μειονότητες, Έλληνες, Αρμένιοι, Έβραίοι, Βούλγαροι, Σέρβοι ανάπτυσσουν έντονη πολιτική δραστηριότητα. Στη Θεσσαλονίκη επίσης θά δοϋν τό φώς οί σημαντικότερες σοσιαλιστικές οργανώσεις, ενώ θά γίνει τό κέντρο δράσης τής σιωνιστικής προπαγάνδας των Μπέν Γκουριόν και Μπέν Τσάι, των Μακεδόνων αυτονομιστών (ΕΜΕΟ), των Αρμένιδων σοσιαλιστών και ένθικιστών (Χιντσάκ και Drojchaks).

6. Βλέπε σημ. 4.

7. Έννοεί, προφανώς, τήν έξέγερση των Μακεδόνων τής περιοχής του Κούσοβο από τίσ δυνάμεις τής ΕΜΕΟ, πού έμεινε γνωστή μέ τ' όνομα "Ηλιν-ντεν (20 Ιουλίου 1903). Οί επαναστάτες κατέλαβαν τό Κούσοβο και ίδρυσαν τήν έφήμερη δημοκρατία τής Μακεδονίας πού έζησε 3 μήνες υπό τήν προεδρία του Μακεδόνα σοσιαλιστή Νικόλα Κάρεβ. Στη συνέχεια ό τουρκικός στρατός έπνιξε τήν έξέγερση στο αίμα. Λίγους μήνες πριν, είχαν σημειωθεί πολλές δυναμιτιστικές ένεργειες, ιδιαίτερα στην Θεσσαλονίκη και κυρίως έναντίον ευρωπαϊκών τραπεζών, επιχειρήσεων, πλοίων κλπ.

Έλληνες βουζοί

ναμε μάρτυρες της δράσης κάθε είδους προπαγάνδας. Καταρχήν τὰ γειτονικά κράτη ξόδεψαν εκατομμύρια και εκατομμύρια φράγκα για τήν υπόθεσή τους. "Υστερα, μερικές Μεγάλες Δυνάμεις που τούς ενδιέφερε άμεσα τό ζήτημα, είχαν στείλει σ' αυτές τις περιοχές ανθρώπους τους. Και δεδομένου ότι οι σκοποί της κάθε προπαγάνδας ήταν αντίθετοι ως προς τις άλλες γίναμε μάρτυρες φοβερών αγώνων ανάμεσα στα αντιμαχόμενα μέρη: αγώνες ειρηνικοί, όπως για τήν ελευθεροτυπία που κατείχε σημαντική θέση, και αγώνες βίαιοι, όπως των ένοπλων ομάδων που έξυπνητοῦσαν διάφορους σκοπούς. Γίναμε μάρτυρες επίσης της καταπίεσης ακόμη και της έξολόθρευσης ολόκληρων πληθυσμών που δέν ήθελαν νά προσχωρήσουν στή μιά ή στήν άλλη μερίδα. Μερικές φορές οι αγώνες ανάμεσα στις αντιτιθέμενες προπαγάνδες ήταν πολύ πιό βίαιοι από τούς αγώνες που διεξάγονταν ενάντια στο καθεστώς του 'Αβδούλ Χαμίτ. 'Αρκεί νά αναλογιστεί κανείς τις συγκρούσεις ανάμεσα σέ "Ελληνες και Βουλγάρους, Βουλγάρους και Σέρβους κλπ. κλπ.

Οι αγώνες αυτοί ανάμεσα στις εθνικότητες [μεταφράζουμε έτσι τόν όρο nationalité του συντάκτη Σ.τ.Μ.] που κατοικούσαν τις επαρχίες της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, αίματηροι μερικές φορές, όφειλονταν κυρίως στην έξαψη παθών που προκαλοῦσαν οι γειτονικές ή μακρινές ενδιαφερόμενες χώρες. Και υποστηρίζουμε, βασιζόμενοι στην πραγματικότητα των γεγονότων, ότι αν οι εθνικότητες που κατοικούν αυτές τις περιοχές αφήνονταν ελεύθερες νά εκδηλώσουν τις τάσεις τους και νά εκφράσουν τούς πόθους τους, ποτέ δέν θά πολεμοῦσαν ή μιά εναντίον της άλλης: όλες θά μάχονταν ενωμένες και σέ συμφωνία μέ τόν τουρκικό πληθυσμό ενάντια στο άπολυταρχικό καθεστώς. 'Ο μεταξύ τους αγώνας ήταν αδύνατος γιατί καμιά εθνικότητα δέν μπορούσε νά έξυπηρετήσει τά συμφέροντά της μέ τήν επιβολή πάνω στις άλλες, αλλά αντίθετα, μέ τή στενή ένότητα και τήν άμοιβαία συνεργασία. Οι βαλκανικές εθνικότητες είναι τόσο ανακατεμένες μέσα στα ίδια τά μέρη που για τό συμφέρον της καθεμιάς μόνο ένα καθεστώς πλήρους εθνικής ισότητας θά ήταν επιθυμητό.

'Εθνογραφικές Στατιστικές

Στις ευρωπαϊκές επαρχίες της Τουρκίας, αν έξαιρέσουμε τό βιλαέτι του Σκούταρι (Σκόδρα 'Αλβανίας) είναι αδύνατο νά βρούμε έστω και μία επαρχία ή μία πόλη που νά κατοικείται από μιά μόνο εθνικότητα. 'Υπάρχουν εκατοντάδες χωριά όπου θά βρούμε Τούρκους χωρικούς νά κατοικούν δίπλα δίπλα μέ τούς Βούλγαρους, Σέρβους δίπλα σέ 'Αρβανίτες, "Ελληνες μέ Βούλγαρους κλπ. Κι αν σέ μιά επαρχία συναντούμε τουρκική πλειοψηφία, σέ μιά άλλη θά συναντήσουμε βουλγαρική, σέ μιά τρίτη ελληνική κ.ο.κ. Σέ κανένα σαντζάκ⁸ της Μακεδονίας, εκτός από τό σαντζάκ της Δράμας - όπου οι Τούρκοι κατέχουν τήν άπόλυτη πλειοψηφία - και από τό σαντζάκ της Γκουμουλτζίνας (Κομοτηνή) στή Θράκη, καμιά εθνικότητα δέν κατέχει μόνη της τήν άριθμητική πλειοψηφία. Δεδομένου λοιπόν ότι ή κατάσταση είναι έτσι, καμιά εθνικότητα που ζει στην Ευρωπαϊκή

Τουρκία δέν μπορεί νά προσδοκά ότι θά κυριαρχήσει πάνω στις άλλες. Κάθε είδους κυριαρχία θά είναι αδύνατη εκτός κι αν βασίζεται σέ καθεστώς εθνικών προνομίων.

Γιά νά δώσουμε μιά ιδέα των ευρωπαϊκών επαρχιών της Τουρκίας από άποψη εθνολογικής σύνθεσης, επιτρέψτε μας μιά μικρή στατιστική των πληθυσμών.

Γιά νά πούμε τήν αλήθεια άμερόληπτη στατιστική είναι αδύνατο νά υπάρξει, διότι ή τουρκική κυβέρνηση είχε κάθε συμφέρον νά εμφανίσει ότι οι επαρχίες της κατοικούνται σέ πλειοψηφία από Τούρκους. 'Όσο για τις βουλγαρικές, σερβικές, ελληνικές, ακόμη και τις βλάχικες στατιστικές, όλες, πασχίζουν νά άποδείξουν ή καθεμιά για λογαριασμό της ότι αυτά τά μέρη, και ιδίως ή Μακεδονία, κατοικούνταν κατά πλειοψηφία από συμπατριώτες τους.

'Ετσι στή Μακεδονία σύμφωνα μέ τή στατιστική της τουρκικής κυβέρνησης,⁹ σέ συνολικό πληθυσμό 2.800.000 κατ. ύπήρχαν: 1.500.000 μωαμεθανοί (Τούρκοι, 'Αλβανοί, Βούλγαροι, "Ελληνες και Βλάχοι), 750.000 Βούλγαροι και 530.000 "Ελληνες. Σύμφωνα μέ μιά σερβική στατιστική του κ. Gorbchevitch,¹⁰ σέ συνολικό πληθυσμό 2.880.000 κατ., 2.048.000 είναι Σέρβοι, 57.000 Βούλγαροι (πρέπει νά σημειωθεί ότι σύμφωνα μέ τή στατιστική για τά Σχολεία του βουλγαρικού 'Εξαρχάτου της Μακεδονίας τό 1899/1900 ύπήρχαν ήδη πάνω από 45.000 μαθητές και 1.358 δημοδιδάσκαλοι σέ 859 Σχολεία), 201.000 "Ελληνες, 231.000 Τούρκοι, 165.000 'Αρβανίτες κλπ. Σύμφωνα μέ μιά στατιστική ελληνική του κ. Νικολαΐδη,¹¹ σέ συνολικό πληθυσμό 1.820.000 κατ., οι "Ελληνες είναι 656.000, οι Τούρκοι 576.000, και οι «Σλάβοι» 545.000. Σύμφωνα μέ τις βουλγαρικές στατιστικές,¹² σέ συνολικό πληθυσμό 2.080.000 κατ., οι έξαρχικοί Βούλγαροι είναι 788.000, οι ελληνίζοντες Βούλγαροι (πατριαρχικοί) 164.000, οι μωαμεθανοί Βούλγαροι 145.000, οι σερβίζοντες Βούλγαροι 63.000, οι "Ελληνες 163.000, οι Τούρκοι 482.000, οι μωαμεθανοί 'Αρβανίτες 118.000, οι Κουτσόβλαχοι 64.000 και οι 'Εβραίοι 73.000 (!).

'Αν τώρα συμβουλευτούμε τις στατιστικές των ξένων που επισκέφτηκαν τή χώρα σέ διάφορες εποχές θά διαπιστώσουμε ότι τά αποτελέσματα των έρευνών τους, μολονότι δέν είναι ταυτόσημα μεταξύ τους, δέν βρίσκονται ώστόσο σέ πλήρη αντίφαση μέ τά άποτε-

8. Σαντζάκ: διοικητική ύποδιαίρεση του βιλαετιου, που αντιστοιχεί περίπου στο νομό, μ' επικεφαλής τόν μοντασερίφ. Τά σαντζάκ πάλι διαιρούνται σέ καζάδες. Κάθε καζάς αντιστοιχεί στην περιοχή ενός Καδή. 'Η Ευρωπαϊκή Τουρκία, μετά τό 1864, είχε 7 βιλαέτια: Θεσσαλονίκης, Κούσοβο, 'Ιωαννίνων, Μοναστηριου, Γκουμουλτζίνας (Κομοτηνης), 'Αδριανούπολης και Σκούταρι (Σκόδρα 'Αλβανίας)

9. Πρόκειται για τή στατιστική του Hilmi - Pacha του 1905 που δημοσιεύτηκε τό 1907. 'Η στατιστική αυτή καταχωρήθηκε στο έργο του René Pinon, *L' Europe et l' Empire Ottoman*, Paris 1913. Οι αριθμοί εδώ, όπως και των άλλων στατιστικών, δίνονται «στρογγυλεμένοι».

10. Spiridion Gorbchevitch, *Bevölkerungsstatistik von Altzsebien und Makedonien*, Vienne 1899.

11. Cléanthis Nicolaïdès, *La Macédoine*, Berlin 1899.

12. Vassil Kantchoff, *Macédoine Ethnographie et statistique*, Sofia 1900.

λέσματα των συγγραφέων που ανήκουν σε μία από τις εθνικότητες που κατοικούν τη χώρα.

Έτσι, σύμφωνα με τον κ. Gaston Routier (1904)¹³ σε συνολικό πληθυσμό 3.148.000 [πληθυσμό όλων των διλαετιών - κάβα Θεσσαλονίκης, Μοναστηριού και Ουσκομπ (Σκόπια) μαζί με την παλιά Σερβία] κατοικούν 1.000.000 ξαρχικοί Βούλγαροι, 305.000 Έλληνες, 180.000 Σέρβοι, 179.000 πατριαρχικοί Βλάχοι, 93.000 Έβραίοι, 70.000 χριστιανοί Άλβανοί, 470.000 Τούρκοι και μωαμεθανοί συνολικά (Τούρκοι, Έλληνες, Βούλγαροι, Βλάχοι, Σέρβοι, Αρβανίτες και Τσιγγάνοι) 1.249.000. Σύμφωνα με το *Temps*, αριθ. 15950 του 1905, σε πληθυσμό 2.782.000 οι ξαρχικοί Βούλγαροι είναι 810.000, οι Βούλγαροι πατριαρχικοί 300.000, Έλληνες 270.000, Σέρβοι 150.000, Βλάχοι πατριαρχικοί 72.000, Τούρκοι 400.000, Άλβανοί μωαμεθανοί 600.000, Βούλγαροι μωαμεθανοί 100.000 και Έβραίοι 80.000.

Τέλος, αν συμβουλευτούμε τη στατιστική του καθηγητή του Πανεπιστημίου της Λειψίας κ. Weigand,¹⁴ θα δούμε ότι σε συνολικό πληθυσμό 2.275.000 οι Σλάβοι ανέρχονται σε 1.200.000, οι Τούρκοι σε 695.000, οι Έλληνες είναι 220.000, οι Έβραίοι 90.000 και οι ρουμανίζοντες Βλάχοι 70.000. Κατά τον Weigand από τους 1.200.000 Σλάβους πρέπει να διακρίνει κανείς 100.000 μωαμεθανούς Σλάβους και 300.000 Σλάβους πατριαρχικούς (Βούλγαροι και Σέρβοι). Άρα οι ξαρχικοί και Σλάβοι (Βούλγαροι, οι όσοι θεωρούν τον εαυτό τους Βούλγαρο) είναι 800.000. Η στατιστική του κ. Weigand χρονολογείται πριν από 15 χρόνια. Δέν πρέπει άλλωστε να ξεχνάμε ότι αυτοί που ονομάζονται «Πομάκοι» (Βούλγαροι, Έλληνες, Σέρβοι, και Βλάχοι μωαμεθανοί) θεωρούνται Τούρκοι και μερικές φορές είναι πίο εθνικιστές από τους πραγματικούς Τούρκους. Επίσης οι Έλληνες «βουλγαρόφωνοι», δηλαδή Βούλγαροι που δέν μιλούν παρά μόνο τη βουλγαρική αλλά θεωρούν τον εαυτό τους Έλληνα και οι Βλάχοι που μιλούν μόνο τὰ βλάχικα αλλά θεωρούνται Έλληνες είναι πίο φανατικοί από τους πραγματικούς Έλληνες.

Σκοπός αυτής της εθνογραφικής περιήγησης είναι να σās δείξουμε ότι, σύμφωνα ακόμη και με τις πίο άμερόληπτες στατιστικές, (με εξαίρεση τόν υπερσοβινιστή Γκόμπιενιτς που θεωρείται υπερβολικός ακόμη και από τούς συμπατριώτες του) η Μακεδονία είναι μία χώρα που κατοικείται από πολλές εθνικότητες, τó λιγότερο 6 με 7, ότι οι εθνικότητες αυτές κατοικούν ή μία δίπλα στην άλλη κι ότι καμιά δέν κατέχει τήν άριθμητική πλειοψηφία.

Όσο γιά τή Θράκη, δηλαδή τó τμήμα τής Θράκης που αποτελούσε τμήμα τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας, αν ορίζουμε μία ματιά στίς περιοχές που πραχωρήθηκαν στή Βουλγαρία με τή Συνδιάσκηψη του Λονδίνου,¹⁵ σε συνολικό πληθυσμό περίπου ενός εκατομμυρίου 500.000 είναι Τούρκοι - από τούς όποιους 120.000 μωαμεθανοί Βούλγαροι, 350.000 Έλληνες και 150.000 Βούλγαροι.

Ή ανέφικτη διανομή

Όστε κάθε λύση του ζητήματος τής Μακεδονίας και Θράκης που θά επεδίωκε να μοιράσει τις επαρχίες αυτές ανάμεσα στους παλαιούς ή νέους βαλκανικούς Συμμάχους, δηλαδή τή Βουλγαρία, Ελλάδα, Σερβία και Μαυροβούνι, ή έστω ανάμεσα στους τρεις τελευταίους, αντί να φέρει κατευνασμό, αντί να ανακουφίσει τήν τύχη του πληθυσμού που τόσο δοκιμάστηκε, θά άνοιγε μία νέα περίοδο τραυματισμών των πληθυσμών αυτών και ή χώρα, περισσότερο από τώρα, θά μετατρέπεται σε έστία άναρχίας και ανταγωνισμών. Τά Βαλκάνια, αν μοιραστούν οι παλιές επαρχίες τής Ευρωπαϊκής Τουρκίας, θά αποτελούν ένα άδιάκοπο κίνδυνο γιά τήν ευρωπαϊκή ειρήνη.

Στήν πραγματικότητα, άποδεχόμενοι τήν άρχή τής διανομής των κατειλημμένων από τούς Συμμάχους εδαφών, οι πληθυσμοί των επαρχιών αυτών μπορούν να θεωρηθούν ως άπελευθερωμένοι; Οι εθνικές προσδοκίες των πληθυσμών θά ίκανοποιηθούν και θά γνωρίσουν επιτέλους καθεστώς πολιτικών ελευθεριών, πολιτιστικής και κοινωνικής άνάπτυξης και οικονομικής ευμάρειας;

Ή απόδειξη

Καταρχήν ακόμη και μία ματιά να ορίζουμε στίς κατειλημμένες και υπό διανομή επαρχίες, θά δούμε ότι στά εδάφη που πρέπει να άποδοθούν στή Βουλγαρία ή άπόλυτη πλειοψηφία δέν είναι Βούλγαροι. Στίς επαρχίες αυτές οι Βούλγαροι δέν αποτελούν παραπάνω από 35-40% του συνολικού πληθυσμού. Άν πάλι ξεετάσουμε τις περιοχές που κατέλαβαν οι Σέρβοι, κι αν υποθέσουμε ότι στή Σερβία θά προσαρτηθούν όλα τὰ εδάφη που βρίσκονται πρós τή δεξιά όχθη του Βαρδάρη, θά διαπιστώσουμε ότι στίς επαρχίες που θά παραμείνουν μετά ταυτα στή Βουλγαρία, ή άπόλυτη πλειοψηφία πάλι δέν είναι οι Βούλγαροι. Κι έδω δέν ξεπερνούν τó 35-40% του πληθυσμού. Επίσης στίς κατειλημμένες από τή Σερβία περιοχές, κι αν υποθέσουμε ότι θά προσαρτηθούν σ' αυτήν όλα τὰ δεξιά τής κοίτης του Βαρδάρη εδάφη, σε συνολικό πληθυσμό πάνω από 1.200.000 κατ. υπάρχουν μόνο 150.000 Σέρβοι, πάνω από 400.000 Βούλγαροι και οι υπόλοιποι είναι Τούρκοι, Αρβανίτες, Έλληνες.

Στίς περιοχές που κατέλαβε ή Ελλάδα υπάρχουν εκατοντάδες χιλιάδες Τούρκοι και Άλβανοί, χριστιανοί και μωαμεθανοί, πάνω από 150.000 Βούλγαροι και περίπου 100.000 Έβραίοι.

Είναι να αναρωτιέται κανείς: ποιά θά είναι ή κατάσταση των Τούρκων και των Έλλήνων σε καθεστώς βουλγαρικό; ποιά θά είναι ή μοίρα των Βουλγάρων, Άλβανών και Τούρκων με ελληνικό ή σερβικό καθεστώς;

13. Gaston Routier, *La Macédoine et les puissances*, Paris 1904.

14. Weigand G., *Die Aromunen. Ethnographie von Makedonien*, Leipzig 1898.

15. 30 Μαΐου 1913. Με τήν συνθήκη του Λονδίνου παραχωρήθηκαν στή Βουλγαρία τὰ δυτικώς τής γραμμής Αΐνου - Μήδειας τουρκικά εδάφη.

Ἡ περίπτωση τῆς Βουλγαρίας

Μᾶς ἀρκεῖ νά ἐξετάσουμε μέ δυό λόγια τήν κατάσταση τῶν διαφόρων ἐθνοτήτων τῆς Βουλγαρίας, Σερβίας καί Ἑλλάδας.

Στή Βουλγαρία, σέ συνολικό πληθυσμό περίπου 3.000.000 κατ., ὑπάρχει μιᾶ ἰσχυρότατη μὴ βουλγαρική μειονότητα: περίπου 600.000 Τοῦρκοι, Τάρταροι καί Τσιγγάνοι, 60.000 Βλάχοι, 40 μέ 50.000 Ἑλληγες, 50.000 Ἰσραηλίτες, καί 10 μέ 15.000 Ἀρμένηδες.

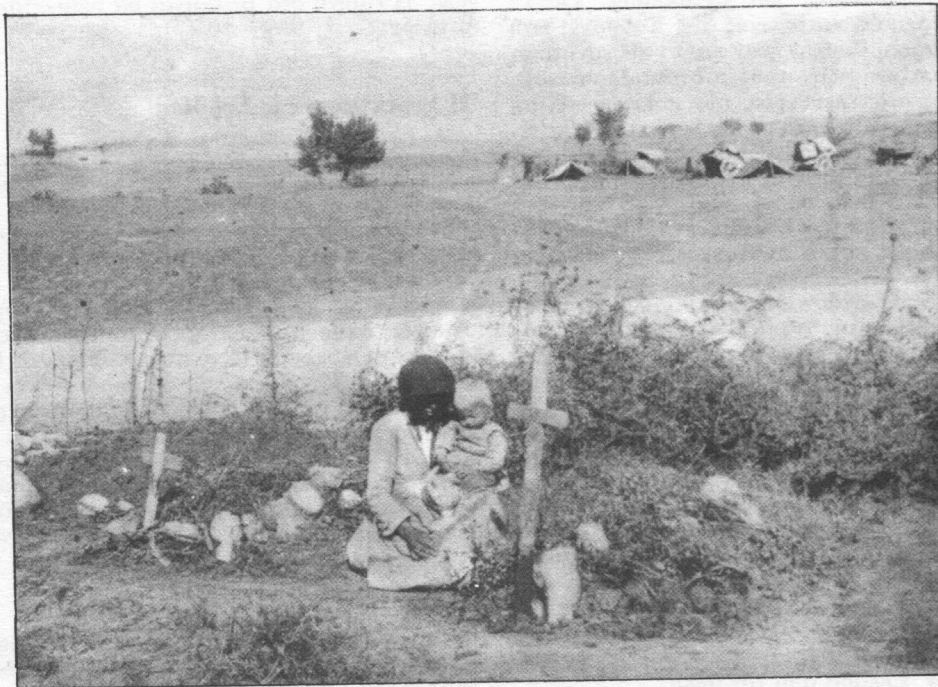
Στή Σερβία οἱ Βούλγαροι, οἱ πρὶν 35 χρόνια ἐγκατεστημένοι στή Νύσσα, Πιρό, Ζάιτσαρ, Λέσκοβετς καί Βράνζα, μέ βουλγαρικά σχολεῖα καί ἐνεργητική συμμετοχή στό κίνημα γιά τή βουλγαρική ἀναγέννηση, δέν ὑπάρχουν πιά. Ἐπλεσαν θύματα τῆς πολιτικῆς ἐκσερβισμού τοῦ σερβικοῦ κράτους. Οἱ Βλάχοι, περίπου 100.000, ὑπάρχουν ἀκόμη ὡς ἰδιαίτερη ἐθνότητα, ἀλλά ἀρχισαν νά χάνουν τόν ἐθνικό τους χαρακτήρα.

Στήν Ἑλλάδα ὑπάρχει μόνο τό ἑλληνικό στοιχείο. Οἱ Τοῦρκοι τῆς Θεσσαλίας ἔφυγαν σχεδόν ὅλοι τὰ τελευταῖα 30 χρόνια. Κι ὅσο γιά τοὺς Βλάχους τῆς Ἠπείρου, ἀκόμη καί τῶν περιχώρων τῆς Ἀθήνας καί τοὺς ὀρθόδοξους Ἀρβανίτες, ἔχουν ἐξελληνιστεῖ ὀλοκληρωτικά.

Συνεπῶς ἐθνικές μειονότητες, πού κατὰ κάποιον τρόπο ἐκδηλώνουν ἐθνική ὑπαρξή, διατηροῦνται μόνο στή Βουλγαρία. Γι' αὐτό, γιά τήν ἐξέταση τῆς κατάστασης τῶν ἐθνικῶν μειονοτήτων θά περιοριστοῦμε στήν περίπτωση τοῦ μὴ βουλγαρικοῦ στοιχείου τῆς Βουλγαρίας.

Οἱ συνταγματικοί νόμοι τῆς Βουλγαρίας γνωρίζουν μόνο πολίτες Βούλγαρους· δέν κάνουν διάκριση μεταξύ πολιτῶν Βουλγάρων καί μὴ Βουλγάρων. Καί μόνο ἡ ὀρθόδοξη χριστιανική θρησκεία θεωρεῖται ὡς θρησκεία τοῦ κράτους. Ἄρα οἱ μὴ βουλγαρικῆς καταγωγῆς πολίτες καί μὴ ὀρθόδοξοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νά συμβάλουν στήν ὑποστήριξη τοῦ ὀρθόδοξου βουλγαρικοῦ κλήρου, ὅπως καί στήν ὑποστήριξη τῶν ἐπίσημων σχολείων βουλγαρικῆς γλώσσας. Ἀλλά, μολονότι καταρχήν οἱ μὴ Βούλγαροι θεωροῦνται πολίτες ἴσοι πρὸς τοὺς Βούλγαρους, στήν πραγματικότητα ὑπάρχει πάντα μιᾶ διαφορά ἀνάμεσα στή θέση πού κατέχουν οἱ βουλγαρικῆς καταγωγῆς πολίτες ὡς πρὸς τό μὴ βουλγαρικό στοιχείο. Γιά παράδειγμα, οἱ μὴ Βούλγαροι ἔχουν δικαίωμα ψήφου στίς Κοινοτήτες, στοὺς Δήμους καί τό Κοινοβούλιο καί κάνουν χρήση τοῦ δικαιώματός τους: μονάχα πού τοὺς ἀφήνουν ἐλεύθερους νά ψηφίζουν μόνο ὑπέρ τοῦ κυβερνητικοῦ ὑποψηφίου εἴτε αὐτός εἶναι εἴτε δέν εἶναι βουλγαρικῆς καταγωγῆς.

Τά προηγούμενα εἶναι ἀπολύτως ἀκριβῆ ὅσον ἀφορᾶ τοὺς Τοῦρκους. Ἀλλά τή στιγμή πού οἱ Τοῦρκοι θά ἤθελαν νά στείλουν στά ἀντιπροσωπευτικά σώματα τοὺς πραγματικούς τους ἀντιπροσώπους, ἀλίμονο σ' αὐτούς! Εἶναι ἐλεύθεροι μόνο ὅσο εἶναι ὑπάκουοι. Οἱ μὴ Βούλγαροι ἔχουν δικαίωμα συμμετοχῆς στή δημόσια ζωὴ τῆς Βουλγαρίας. Πολύ ὠραία! Εἶδαμε ὅμως μέχρι σήμερα ἓνα Βούλγαρο τουρκικῆς καταγωγῆς νά γίνεται ὑπουργός ὡς ἀντιπρόσωπος τῶν συμπατριωτῶν του; Μήπως ὑπάρχει ἔστω καί ἓνας ἀνώτερος κρατικός λειτουργός μὴ Βούλγαρος; Κι ἀκόμη, πόσοι μὴ Βούλγαροι ὑπηρετοῦν στό βουλγαρικό δημόσιο;

Ερείπια Σερρών και Δοξάτου

Οί μή Βούλγαροι στή Βουλγαρία, καί ιδίως οί Τούρκοι, δέν αποτελούν στοιχείο προόδου, όπως θά 'πρεπε νά εἶναι ὡς ἐθνική μειονότητα. Εἶναι μάλλον στοιχείο ὀπισθοδρόμησης καί ἀντίδρασης. Οἱ 15 βουλευτές τουρκικῆς καταγωγῆς τῆς Σοβράνης στή Σόφια (Βουλγαρικῆ Βουλῆ) ἦταν πάντα κυβερνητικοί καί πάντοτε ὑπερψήφισαν τούς πῶ ἀντιδραστικούς νόμους ἐναντία στίς ἐλευθερίες τῶν πολιτῶν. Οἱ μή Βούλγαροι χρησιμεύουν πάντα ὡς λύτρα πού θά εἰσπράξει ἐκεῖνος πού ἐπιφορτίζεται μέ τό σχηματισμό τῆς κυβέρνησης. Κι αὐτή εἶναι ἡ κατάσταση στήν πῶ δημοκρατική, ἀπό οἰκονομική, κοινωνική καί ἀπό πολιτική ἀποψη, χώρα τῶν Βαλκανίων – ἰσχύει ἡ καθολική ψηφοφορία καί ἡ ἀναλογική ἐκπροσώπηση τῶν κομμάτων.

Ἐννοεῖται πῶς ἡ κατάσταση αὐτή θά ἀλλάξει μέ τή γενικότερη ἀνάπτυξη τῆς χώρας. Ἐνάμεσα στούς πολίτες τῶν μή βουλγαρικῶν ἐθνικοτήτων θά συντελεστούν οἱ ἴδιες πολιτικές διαφοροποιήσεις¹⁶ πού ἔχουν δεῖ τό φῶς καί ἀνάμεσα στό βουλγαρικό στοιχείο τῆς χώρας (αὐτό γίνεται κιόλας μέ τούς Ἰσραηλίτες, τούς Ἀρμένιους καί τούς Βλάχους). Ἀλλά γιά τήν ὥρα οἱ ἐθνικές μειονότητες τῆς χώρας αὐτῆς εἶναι καταδικασμένες νά παίξουν ἀντιδραστικό ρόλο. Ἡ πρόσδεση ἑκατοντάδων χιλιάδων μή Βουλγάρων στή Βουλγαρία θά ἐμποδίσει ὄχι μόνο τή φυσιολογική τους ἀνάπτυξη, θά εἶναι ὄχι μόνο στοιχείο ἀντίδρασης καί κίνδυνος γιά τή δημοκρατία καί τό σοσιαλιστικό κίνημα, ἀλλά ἐπίσης θά ἀποτελεῖ πάντα στοιχείο διχνοῦας ἀνάμεσα στή Βουλγαρία ἀπό τή μιά μεριά, τήν Τουρκία καί τήν Ἑλλάδα ἀπό τήν ἄλλη.

Ποῖός μπορεῖ νά ἀμφιβάλλει ὅτι μιά παρόμοια κατάσταση δέν μπορεῖ παρά νά εὐνοήσει τήν ἐνίσχυση τοῦ милитарισμού καί τῶν στρατιωτικῶν δαπανῶν; Ἡ εἰρήνη στά Βαλκάνια θά βρῖσκεται διαρκῶς σέ κίνδυνο.

Ἡ περίπτωση τῆς Σερβίας

Ἐάν στραφοῦμε στήν περίπτωση τῆς Σερβίας, θά κάνομε ἄνετα τίς ἴδιες σκέψεις μέ τό ἐπιβαρυντικό στοιχείο ὅτι σ' αὐτή τή χώρα ἀκολουθεῖται πολιτική ἀποεθνικοποίησης, ἰδίως ἀπέναντι στά νεοσερβικά – ὄμως σερβικά καί ὀρθόδοξα – στοιχεία (ὅπως π.χ. ἀπέναντι στούς βουλγαρικής καταγωγῆς). Ἐάν ἐπισκεφτεῖ κανεῖς τίς κατεληγμένες ἀπό τή Σερβία περιοχές, ὅπου τό βουλγαρικό στοιχείο πλειοψηφεῖ, ὅπως στό Οὐσκούμπ* (Σκόπια), Κάπρουλα, Περλεπέ, Μοναστήρι, Ὀχρίδα κ.λπ., θά διαπιστώσει εὐκολότατα ὅτι ἐνῶ οἱ Βούλγαροι σ' αὐτά τά μέρη ἔχουν βουλγαρικά σχολεῖα ἀρχαιότερα ἀκόμη κι ἀπό τά σχολεῖα τῆς καθαρῆς Βουλγαρίας, ὑποχρεώνονται νά λέγονται Σέρβοι, κι ἀντί νά ὀνομάζονται Ἰβάνοφ, Πετρόφ κ.λπ. τούς ὑποχρεώνουν νά γίνονται Ἰβάνοβιτς, Πετρόβιτς κ.λπ. Καί οἱ Τούρκοι ὑποχρεώνονται νά

16. Ἀναφέρεται στήν ἀνάπτυξη τῆς βουλγαρικῆς σοσιαλδημοκρατίας, ὅπου τό Σοσ. Κόμμα εἶχε ἰδρυθεῖ ἤδη τό 1891. Τό 1894 ἔχει 2 βουλευτές καί 8 στά 1902.

ονομάζονται Σέρβοι μωαμεθανικής θρησκείας. Ο λόγος; Έπειδή τό κράτος δέν θέλει νά συναλλάσσεται μέ πολλές εθνικότητες. Θέλουν όμογενές τό έθνος.

Στίς περιοχές πού κατέλαβαν οί Έλληνες επικρατεί τό ίδιο σύστημα. Όλοι οί Βούλγαροι καταγράφονται ώς άναγνωρίζοντες τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο, άρα ώς Έλληνες. Τά βουλγαρικά σχολεία έχουν κλείσει, οί δάσκαλοι διώχτηκαν ή φυλακίστηκαν, και οί ιερείς ή προσηλυτίστηκαν στην πραγματική όρθοδοξία ή, άπλούστατα, διώχτηκαν ή φυλακίστηκαν. Άν ρωτήσετε την έλληνική κυβέρνηση μήπως υπάρχουν Βούλγαροι στή Θεσσαλονίκη, στό Γιενιτζέ Βαρδάρ (Γιαννιτσά) στην Γκουμεντζέ (Γουμένισσα), στό Βοδενά (Έδεσσα), στή Φλώρινα, Καστοριά, Καϊλάρια κλπ., όπου οί Βούλγαροι έκλογείς δευτέρου βαθμού στίς τελευταίες όθωμανικές βουλευτικές εκλογές ήταν 30 ως 40 (πού μέ καθεστώς καθολικής ψηφοφορίας αντιστοιχούν σε 25 μέ 30.000 ψήφους) θά σας άπαντήσει ότι δέν υπάρχουν. Όλοι όσοι μιλούν βουλγαρικά είναι «Έλληνες βουλγαρόφωνοι».

Ή λύση από εθνογραφική πλευρά

Δεδομένου ότι ή κατάσταση είναι όπως την περιγράψαμε, πιστεύουμε ότι για τίς επαρχίες της ευρωπαϊκής Τουρκίας ή υιοθέτηση της λύσης διανομή σημαίνει νά καταδικαστούν όλόκληρες εθνικότητες σε εθνική εξολόθρευση και νά δημιουργηθεί στίς επαρχίες αυτές μία κατάσταση χίλιες φορές πύο άπαράδεκτη από εκείνη πού επικρατούσε επί τουρκικού καθεστώτος. Για τό συμφέρον των ίθαγενών πληθυσμών, σ' όποιαδήποτε εθνότητα κι άν άνήκουν, για τό συμφέρον της γενικότερης ανάπτυξης αυτών των επαρχιών, για τό συμφέρον της δημοκρατίας στή Βουλγαρία, Ελλάδα και Σερβία, για τό συμφέρον της ειρήνης στό Βαλκάνια, όπως και για τό συμφέρον της ευρωπαϊκής δημοκρατίας και της παγκόσμιας ειρήνης, στίς περιοχές αυτές πρέπει νά συσταθούν ένα ή δύο πολιτικοί οργανισμοί.¹⁷ Στίς επαρχίες αυτές πρέπει νά δημιουργηθεί ένα αυτόνομο καθεστώς, όλοτελα άνεξάρτητο σε σχέση μέ τίς γειτονικές χώρες, καθεστώς έγγυημένο από διεθνές σύμφωνο. Ίδού ή λύση πού προτείνουμε.

Ή λύση από οικονομική άποψη

Άφου εξέτάσαμε τό ζήτημα από την άποψη των συμφερόντων των διαφόρων εθνικοτήτων, ως τό εξέτάσουμε τώρα από οικονομική άποψη, γιατί τό ζήτημα της Ευρωπαϊκής Τουρκίας δέν είναι παρά ζήτημα εθνικό και οικονομικό και μάλιστα ζήτημα περισσότερο οικονομικό παρά εθνικό.

Για τίς σύμμαχες βαλκανικές χώρες δέν έπρόκειτο τόσο για τη λύση του προβλήματος των εθνικοτήτων, δέν έπρόκειτο τόσο για τη βελτίωση της τύχης των χριστιανικών πληθυσμών αυτών των επαρχιών. Ένδιαφέρονταν κυρίως νά αύξησουν τά έδάφη τους.

Άν εξετάσουμε, λοιπόν, τό ζήτημα άπ' αυτή την άποψη, θά δούμε ότι οί κατελημμένες περιοχές πού θέλουν νά μοιράσουν δέν θά φτάσουν ποτέ την οικονομική κατάσταση πού γνώρισαν στό παρελθόν. Και ή διαβεβαίωση αυτή άληθεύει κυρίως σ' ό,τι άφορά την οικονομική κατάσταση της Θεσσαλονίκης. Ή πόλη αυτή έξυπηρετούσε όλα τά βιλαέτια της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, εκτός από τό βιλαέτι της Αδριανούπολης. Σχεδόν όλες οί εισαγωγές και έξαγωγές των επαρχιών της Μακεδονίας και ενός μεγάλου τμήματος της Άλβανίας γίνονταν από τό λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Μέ τό μοίρασμα των επαρχιών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας μερικές βιομηχανίες θά καταστραφούν και κυρίως θά έρημωθεί ή καλλιέργεια και επεξεργασία του καπνού, ενώ πρόκειται για βιομηχανία σπουδαιότατη για τη χώρα: χρησιμοποιεί 160.000 εργάτες πού στό μεγαλύτερο μέρος τους είναι έργαζόμενοι σε ισχυρότατα συνδικάτα. Άν τό μοίρασμα πραγματοποιηθεί, οί περιοχές πού πριν έξυπηρετούνταν μέσω Θεσσαλονίκης όφείλουν νά βρουν άλλο δρόμο. Ή ένδοχώρα της Θεσσαλονίκης θά περιοριστεί έξαιρετικά, πράγμα πού θά σημαίνει την οικονομική καταστροφή της πύο μεγάλης πόλης της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, καταστροφή πού θά έλθει μοιραία, εκτός κι άν πραγματοποιηθεί ή τελωνειακή Ένωση μεταξύ των Συμμάχων. Άλλά μπορούμε νά προσδοκούμε την οικονομική Ένωση στό Βαλκάνια μετά άπ' αυτό τό φριχτό πόλεμο και μετά από τόσες σφαγές πού όλοι οί έμπόλεμοι έχουν στό ενεργητικό τους;

Όπως είπαμε πύο πάνω, ή μόνη λύση του προβλήματος είναι ή άυτονομία των επαρχιών της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, άυτονομία έγγυημένη από διεθνή συμφωνία. Στην περίπτωση αυτή, ή ένότητα των λαών της Βαλκανικής θά πραγματοποιηθεί πολύ πύο γρήγορα. Επίσης, οί επαρχίες της Ευρωπαϊκής Τουρκίας όφείλουν νά προσχωρήσουν στην Βαλκανική Συνομοσπονδία. Και μέ την Συνομοσπονδία θά μπορούμε νά πραγματοποιήσουμε όχι μόνο πολιτικές και πολιτισμικές προόδους, όχι μόνο θά υπάρξει οικονομική ευμάρεια, αλλά ακόμη θά αποφύγουμε ένα νέο πόλεμο ρεβάνς, ένα νέο «εθνικό» και «άπελευθερωτικό» πόλεμο. Οί βαλκανικές χώρες δέν θά είναι υποχρεωμένες πλέον νά ζητούν βοήθεια και προστασία από τους δήθεν προστάτες των βαλκανικών λαών, όπως ή Αυστρία και ή Ρωσία.

Άντίθετα, όντας ένωμένες, θά αποτελέσουν μία δύναμη πού θά μπορέσει νά άντισταθεί μέ επιτυχία στίς επιρροές της Ρωσίας και της Αυστρίας και νά άποτρέψει κάθε κατακτητική επίβουλη.

Ένας Βαλκάνιος

17. Άσαφής διατύπωση. Προφανώς δέν έχουν ξεκάθαρη άποψη άν πρέπει νά υπάρξει χωριστά ή Μακεδονία από τη Θράκη ή μία αυτόνομη Μακεδονία - Θράκη.

Προλογικό σημείωμα, μετάφραση κειμένων, σημειώσεις: **Άγγελος Έλεφάντης**

και γραμματα γυριζω • και γραμμα

νική άριστερά από την εμφάνισή της. Ταυτόχρονα ή σημασία της φάσης αυτής όφειλεται στο γεγονός ότι ως αποτέλεσμα μιας σειράς κρίσιμων ζυμώσεων, κατορθώθηκε ή ένοποίηση των ποικίλων σοσιαλιστικών και άριστερών ομάδων και ή τελική όργάνωση των πολιτικά συνειδητοποιημένων τμημάτων της ελληνικής εργατικής τάξης σε ένα σοσιαλιστικό κόμμα. Ο καταλύτης των εξέλιξεων αυτών προήλθε από τις επιπτώσεις του Μεγάλου Πολέμου στην ελληνική πολιτική ζωή. Τό νέο βιβλίο του καθηγητή Λεονταρίτη είναι σημαντικό και για τά ουσιαστικά θέματα που διερευνά και ως υπόδειξη προς νέες κατευθύνσεις προς τίς όποιες πρέπει να στραφεί ή μελέτη της νεοελληνικής κοινωνικής και πολιτικής ιστορίας.

Στό φώς προηγούμενων πραγματεύσεων του θέματος, αυτή ή σύντομη μονογραφία αντιπροσωπεύει

και περιοδικού τύπου της εποχής. Η διερεύνηση των πηγών αυτών έχει αποφέρει μία πλούσια τεκμηρίωση που καθιστά τό βιβλίο του Λεονταρίτη ένα πολύτιμο οδηγό έρευνας για την ιστορία του Έλληνικού σοσιαλισμού ως τό 1918.

Μία επισκόπηση της εξέλιξης της σοσιαλιστικής σκέψης και των σοσιαλιστικών οργανωτικών προσπαθειών στην Ελλάδα ως τό 1914, προηγείται της ανάλυσης του ελληνικού σοσιαλισμού στά χρόνια του πολέμου. Τά θεωρητικά ένδιαφέροντα που φαίνεται να καθοδηγούν αυτή τή διερεύνηση και ή φύση των πηγών στις όποιες βασίζεται, προκαλούν όρισμένα έρωτηματικά που θά μπορούσαν ν' απευθυνθούν στον καθηγητή Λεονταρίτη σ' αυτό τό σημείο.

Για παράδειγμα ό άναγνώστης θά ήθελε μία πληρέστερη εικόνα του ευρωπαϊκού πλαισίου, των επιδράσεων και διασυνδέσεων των τριών πρώτων γενεών των Έλλήνων σοσιαλιστών. Μία τέτοια πληροφορηση θά έκανε δυνατή μία καλύτερη αποτίμηση της θεωρητικής τους συνεισφοράς στην ανάλυση της νεοελληνικής κοινωνίας και θά διαφώτιζε τούς τρόπους μέ τούς όποιους οι σοσιαλιστικές ιδέες διοχετεύτηκαν στον ελληνικό χώρο.³

Ο καθηγητής Λεονταρίτης έστιάζει την προσοχή του στην ασάφεια που χαρακτηρίζει τή στάση των Έλλήνων σοσιαλιστών απέναντι στα θεμελιώδη προβλήματα στα όποια έξαντλούνταν οι πολιτικές συζητήσεις και διαμάχες στα χρόνια του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου. Ουσιαστικό προϊόν της κακοδαιμονίας και αδυναμίας του ελληνικού σοσιαλιστικού κινήματος, ή ιδεολογική άμφιλογία των ετών 1914-1917 άπλως κατόπριζε την κρίση όπου ό πόλεμος βύθισε τον ελληνικό σοσιαλισμό. Οι άβεβαιοότητες και τά διλήμματα που οι σοσιαλιστές είχαν ν' αντιμετωπίσουν σε μία χώρα βαθιά έμποτισμένη από έθνικισμό, κατοπτρίζονται στις διαφωνίες ανάμεσα στις ποικιλώνυμες σοσιαλιστικές ομάδες σχετικά μέ την ένδεικνυό-

Τό ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα κατά τόν πρώτο παγκόσμιο πόλεμο

του Γιώργου Β. Λεονταρίτη

μετάφραση: Σαράντης Άντίοχος, εκδόσεις Έξάντας,

Άθήνα 1979¹

Όπως συμβαίνει μέ πολλές άλλες πλευρές της νεοελληνικής κοινωνικής ιστορίας, τά οργανωμένα κοινωνικά κινήματα που παρουσιάστηκαν κατά καιρούς στην Ελλάδα, δέν έτυχαν σχεδόν καμιάς ιστοριογραφικής προσοχής.

Γι' αυτό και μία μονογραφία για μία σχετικά πρώιμη και πολύ σύντομη φάση (1914-18) στην εξέλιξη του ελληνικού σοσιαλισμού, άποτελεί μία ιδιαίτερα εύπρόσδεκτη προσφορά. Η σημασία ενός τέτοιου μελετήματος είναι ακόμη μεγαλύτερη ένόψει της σπουδαιότητας της δραματικής αυτής φάσης που στο πλαίσιο μιας όξείας κρίσης υπογράμμισε τά βασικά προβλήματα που κατατρύχουν την έλλη-

ένα ζωτικό δήμα προόδου. Βασίζεται σε σημαντικής έμβέλειας αξιοποίηση άδιερευνητων ως τώρα πηγών και μελετά τό πρόβλημα του ελληνικού σοσιαλισμού στα χρόνια 1914 - 1918 πολύ λεπτομερέστερα άπ' όσο έχει έπιχειρηθεί ως τώρα.² Οι νέες πηγές που έρχονται στο φώς μέ την πρόσφατη αυτή μονογραφία άποτελούνται κυρίως από άνέκδοτο άρχεακό υλικό από τά ύπουργεία Έξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας, Γερμανίας και Ελλάδας. Τό υλικό αυτό συμπληρώνεται από τά στοιχεία δημοσιευμένων πρωτοβάθμιων πηγών, μία πλούσια βιβλιογραφία βοηθημάτων και μία χρήσιμη και διαφωτιστική άναδίφηση του ήμερήσιου

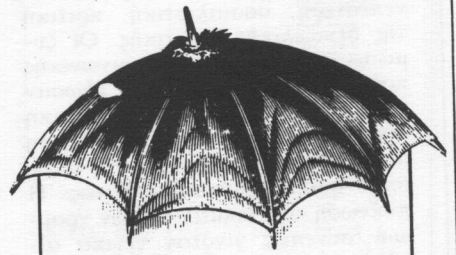
ρα γνωρίζω • και γραμματα γνωρίζω

μενη θέση της Ελλάδας στις πολεμικές ευθυγραμμίσεις. Οι διαφορές αυτές αποτελούσαν έναν ελληνικό μικρόκοσμο των έντονων ιδεολογικών και τακτικών συζητήσεων που προκάλεσε ο πόλεμος στις τάξεις του διεθνούς σοσιαλισμού. Όρισμένοι Έλληνες σοσιαλιστές (Πλάτων Δρακούλης, Νικόλαος Γιαννιός) θεωρούσαν τον πόλεμο ως αγώνα για την αυτοδιάθεση των λαών ενάντια στη διεθνή αντίδραση που εκπροσωπούσαν οι Κεντρικές Δυνάμεις. Οι ηγέτες αυτοί κατέληξαν στο ότι η συμμετοχή της Ελλάδας στον πόλεμο στο πλευρό της Τριπλής Συνεννόησης (Αντάντ), δεν ήταν ασυμβίβαστη με τις σοσιαλιστικές αρχές και κατά συνέπεια υποστήριξαν την πολιτική του φιλελεύθερου πρωθυπουργού Έλευθεριού Βενιζέλου. Άλλοι (Παναγής Δημητράτος, Φεντερασιόν της Θεσσαλονίκης) υιοθέτησαν σαφώς αντιπολεμική στάση, με το επιχείρημα ότι η ελληνική εργατική τάξη δεν είχε τίποτε να κερδίσει συμμετέχοντας σ' ένα «άστικό» πόλεμο. Επιπροσθέτα η αντιπολεμική άποψη έθετε, με βάση την αρχή της αυτοδιάθεσης, υπό σοβαρή άμφισβήτηση την εγκυρότητα των ελληνικών έδαφικών διεκδικήσεων. Η στάση αυτή οδήγησε αρχικά τους αντιπολεμικούς σοσιαλιστές σε συνεργασία με τους βασιλόφρονες που υποστήριζαν την ουδετερότητα της Ελλάδας. Έτσι οι σοσιαλιστές δεν κατόρθωσαν να αποφύγουν τις συνέπειες του εθνικού διχασμού που κυριαρχούσε στην ελληνική πολιτική ζωή αυτή την εποχή. Το φαινόμενο αυτό σχετιζόταν επίσης και με την άσαφη στάση των Έλλήνων σοσιαλιστών απέναντι στο βενιζελικό φιλελευθερισμό. Οι σοσιαλιστές δεν μπορούσαν να καταλήξουν σε μία πολιτική απόφαση κατά πόσο θά 'πρεπε να αποκηρύξουν τον άστικό χαρακτήρα του έσωτερικού προγράμματος του Βενιζέλου ή να τον υποστηρίξουν στην προσπάθειά του να επιτύχει ορισμένες βασικές φιλελεύθερες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Οι περισσότερες σοσιαλιστικές διαμάχες σ' αυτή την περίοδο απέρρεαν άμεσα από αυτή την ουσιαστική άβεβαιότητα σχετικά με την δική τους στρατηγική.

Παρά τις έσωτερικές τους διαφωνίες, οι διάφορες ελληνικές σοσιαλιστικές ομάδες, διατήρησαν σ' όλη την περίοδο στενές επαφές με ομόλογες οργανώσεις στις άλλες Βαλκανικές χώρες και στη Δυτική Ευρώπη όπως και με διεθνείς σοσιαλιστικές οργανώσεις. Ουσιαστικά η εξέταση των διλημάτων του ελληνικού σοσιαλισμού στο ευρύτερο πλαίσιο του διεθνούς και βαλκανικού κινήματος - μία εξέταση που γίνεται δυνατή από τη φύση των πηγών στις οποίες βασίζεται το βιβλίο - δια φωτίζει τις πραγματικά διεθνικές διασυνδέσεις του κινήματος. Οι διασυνδέσεις αυτές διαγράφονται ιδίως στις απόπειρες διάφορων Έλλήνων σοσιαλιστών εκπροσώπων να επηρεάσουν προς τό συμφέρον της Ελλάδας τη συζήτηση σχετικά με τους στόχους του πολέμου τό 1917 και στη συμμετοχή Έλλήνων εκπροσώπων στη Διασυμμαχική Έργατική και Σοσιαλιστική Διάσκεψη που συνήλθε στο Λονδίνο. Η ανάλυση αυτή μεταδίδει μία σαφή εντύπωση για τις αποφασιστικές επιπτώσεις των επιμέρους εθνικών διεκδικήσεων των Βαλκανικών κρατών στις θέσεις των Βαλκανικών σοσιαλιστών. Οι επιπτώσεις αυτές έβρισκαν την πιο δραματική τους έκφραση στις όξεις διαφωνίες αναφορικά με τό μέλλον της Μακεδονίας που υπονόμισαν τους λόθους για μία Βαλκανική δημοκρατική όμοσπονδία.

Οι δυσκολίες που ό ελληνικός σοσιαλισμός συνάντησε στα διεθνή του ανοίγματα και ή έλλειψη αποτελεσματικότητας που πήγαζε από τις έσωτερικές του διαμάχες, υπογράμμιζαν δραματικά την ανάγκη να υπερηδηθεί ή παράλυση του κατακερματισμού και να επιχειρηθεί ή οικόδομηση ενός ενιαίου κινήματος. Μία αρχική απόπειρα προς αυτή την κατεύθυνση πραγματοποιήθηκε με τη σύγκληση της Πρώτης Πανελλήνιας Σοσιαλιστικής Διάσκεψης που συνήλθε τον Άπρίλιο του 1915, ενώ ακόμη μαινονταν οι διαμάχες σχετικά με την έξοδο της Ελλάδας στον πόλεμο. Η τελική ένοποίηση του κινήματος όμως, δεν επιτεύχθηκε παρά μόνο τό 1918 και τότε ως αποτέλεσμα δυό τελείως αντιφατικών 'συντελε-

στών. Ό ένας προερχόταν από τη ριζοσπαστικοποίηση του ελληνικού σοσιαλισμού· προκλήθηκε από τις αυξανόμενες κακουχίες που ή παράταση της πολεμικής προσπάθειας επέβαλε στον ελληνικό λαό. Η αίσθηση της κακοδαιμονίας και άπογοήτευσης εντάθηκε όταν έγινε προφανές, ιδίως μετά τό λόγο του Λούδ Τζώρτζ για τους στόχους του

Ρόζα Λούξεμπουργκ
Ρωσική Έπανάσταση

Ρόζα Λούξεμπουργκ
Τί ζητάει ό Σπάρτακος -
Γράμματα απ' τη φυλακή

Γαλλικό Κίνημα για τόν
Οικογενειακό Προγραμματισμό
Νά μάθουμε να κάνουμε έρωτα

Έρνέστ Μαντέλ
Ειρηνική συνπάρεξη
και παγκόσμια επανάσταση

Τριστάν Τζαρά
Ό υπερρεαλισμός
και ό μεταπόλεμος
ύψιλον/βιβλία

Κεντρική διάθεση:
Σόλωνος 116, Άθήνα 145
τηλ. 36.19.724

και γραμματα ηνωριζω • και γραμμα

πολέμου τόν Ιανουάριο του 1918 και τή διακήρυξη των δεκατεσσάρων σημείων του Προέδρου Ουίλσον, ότι οι Δυτικοί Σύμμαχοι δέν ήταν διατεθειμένοι να ύποστηρίξουν τίς επιδιώξεις τής εξωτερικής πολιτικής του Βενιζέλου. Συνεπώς ή επιχειρηματολογία πού καλοῦσε σε θυσίες και άντοχή έσωτερικά για χάρη εξωτερικών αλυτρωτικών επιδιώξεων, έμφανιζόταν προοδευτικά κενότερη. Αυτή ή τροπή των γεγονότων έκανε δυνατή μία συνεπέστερη σοσιαλιστική κριτική τής βενιζελικής πολιτικής. Οι ζυμώσεις τής έσωτερικής κοινωνικής και οικονομικής κρίσης έδωσαν επιπρόσθετη ώθηση στην κριτική αυτή και ή Ρωσική Έπανάσταση συντέλεσε αποφασιστικά στη ριζοσπαστικοποίηση του κινήματος. Η πύκνωση των σοσιαλιστικών γραμμών συνεπώς γινόταν γενικά αίσθητή σαν μία πειστική ανάγκη.

Η τελική ένοποίηση όμως επιτεύχθηκε ως αποτέλεσμα ενός δεύτερου συντελεστή. Η ελληνική διπλωματία, ένήμερη για την προοδευτική ισχύ τής οργανωμένης εργατικής τάξης στις έκλογικές αναμετρήσεις τής δυτικοευρωπαϊκής πολιτικής ζωής, δοκίμασε να χρησιμοποιήσει τους Έλληνες σοσιαλιστές για να προωθήσει την ελληνική υπόθεση στους κόλπους ενός σημαντικού τμήματος τής ευρωπαϊκής κοινής γνώμης. Ο κατακερματισμός των Ελλήνων σοσιαλιστών όμως, ιδιαίτερα σχετικά με τίς θέσεις πού αναμένονταν να προωθήσουν, ύπονόμευε την πειστικότητα τέτοιων προσπαθειών. Έτσι προς τό τέλος του πολέμου ή επίσημη ελληνική πολιτική ενθάρρυνε την ένοποίηση του ελληνικού εργατικού κινήματος. Παρά τίς συνεχιζόμενες διαμάχες ανάμεσα στις σοσιαλιστικές ομάδες, ή επίσημη ενθάρρυνση κατέστησε δυνατή τή σύγκληση του Πρώτου Πανελληνίου Εργατικού Συνεδρίου στην Αθήνα τό Νοέμβριο του 1918 πού οδήγησε στην ίδρυση τής Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδων (ΓΣΕΕ). Οι σοσιαλιστές αποτελούσαν μειοψηφία στο συνέδριο πού ουσιαστικά ένέκρινε την επίσημη βενιζελική γραμμή σχετικά με τους πολεμικούς στό-

χους τής Ελλάδας και συμφώνησε στην υιοθέτηση ενός αναθεωρητικού εργατικού προγράμματος. Μετά τό Εργατικό Συνέδριο οι σοσιαλιστές συγκάλεσαν ένα ιδιαίτερο Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Συνέδριο στον Πειραιά (17-23 Νοεμβρίου 1918), πού ίδρυσε τό Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα τής Ελλάδας.

Έτσι, σε αντίθεση προς την τροπή των πραγμάτων στην περίπτωση των περισσότερων από τά ευρωπαϊκά σοσιαλιστικά κινήματα, πού διασπαστήκαν σαν άποτέλεσμα των διαιρετικών επιπτώσεων του Παγκοσμίου Πολέμου και τής Ρωσικής Έπανάστασης, οι συνθήκες στην Ελλάδα οδήγησαν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Τό κατακερματισμένο ελληνικό σοσιαλιστικό κίνημα τελικά πέτυχε την ένοποίησή του. Τό ενδιαφέρον τής ελληνικής περίπτωσης μέσα στο πλαίσιο τής συγκριτικής ιστορίας του ευρωπαϊκού σοσιαλισμού έπανέξνεται εξαιτίας αυτής τής ιδιόμορφης εξέλιξης. Στο έσωτερικό του πρόγραμμα τό νέο κόμμα άκολούθησε ουσιαστικά τό γερμανικό σοσιαλδημοκρατικό πρόγραμμα τής Έρφορτης, ενώ στην έξωτερική του πολιτική ξαναγύρισε στους προεπαναστατικούς στόχους του βαλκανικού σοσιαλισμού.⁴ Η καχυποψία και οι διώξεις πού συνάντησε από την άρχή τό Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα τής Ελλάδας ύπογράμμισαν δραματικά τά όρια του βενιζελικού φιλελευθερισμού. Δύο χρόνια μετά την ίδρυσή του τό ένοποιημένο σοσιαλιστικό κόμμα μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας και εντάχθηκε στην Κομμουνιστική Διεθνή. Έτσι ή κατακερματισμένη και άσυνάρτητη στή βάση τής ποικιλία των σοσιαλιστικών ομάδων εξέλιχθηκε τελικά σε ένα οργανωτικά και ιδεολογικά μονολιθικό κόμμα με άσυνήθιστη άκαμψία πού δέν θραύσθηκε ως τή διάσπαση του ΚΚΕ τό 1968.

•

Η ανάλυση των πολιτικών ζυμώσεων στο χώρο του σοσιαλισμού σε μία κρίσιμη φάση τής εξέλιξης του

κινήματος στην Ελλάδα θίγει ορισμένα θεωρητικά θέματα ουσιαστικής σημασίας για την κατανόηση του ελληνικού πολιτικού συστήματος και τή φύση των πολιτικών μετασχηματισμών στη χώρα. Οι ιστορικές μαρτυρίες πού συγκεντρώνει ο καθηγητής Λεονταρίτης ύπογραμμίζουν αυτά τά θεωρητικά θέματα, πού άρμόζει να ύποδειχθούν σαν κατακλείδα.

Πρώτα μία σαφής αιτιολογική σχέση φαίνεται να διαγράφεται μεταξύ των έξωτερικών συντελεστών και τής διαμόρφωσης τής έσωτερικής ελληνικής πολιτικής σε τρία τουλάχιστον επίπεδα: σχετικά με τή φύση του ελληνικού καθεστώτος, σχετικά με διακομματικές διαμάχες και σχετικά με ένδοκομματικές ζυμώσεις. Στην περίπτωση των σοσιαλιστών πού μās ενδιαφέρουν εδώ, είναι προφανές ότι οι έσωτερικοί τους φατριασμοί όπως και ή τελική επίτευξη τής ένότητας του κινήματος προέρχονται κυρίως από τίς αντιδράσεις πού προκαλούσαν στις τάξεις τους έξωτερικά γεγονότα όπως οι πολιτικές ζυμώσεις στο βαλκανικό και διεθνές σοσιαλιστικό κίνημα, ή ρωσική έπανάσταση και τά γενικότερα προβλήματα στο διεθνές πολιτικό σύστημα πού δημιούργησε ο Παγκόσμιος πόλεμος. Η μεταγενέστερη ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας αποτελεί μία χαρακτηριστική περίπτωση του καθοριστικού ρόλου έξωτερικών επιρροών στην ελληνική έσωτερική πολιτική στο κομματικό επίπεδο. Μελλοντική έρευνα θά πρέπει να εξετάσει τό πρόβλημα των έξωτερικών πηγών τής ελληνικής έσωτερικής πολιτικής ζωής στα άλλα δύο επίπεδα πού έπισημάνθηκαν προηγουμένως, συνδέοντας την ανάλυση αυτή με τό γενικότερο πρόβλημα του έξαρτημένου χαρακτήρα τής κοινωνικής και πολιτικής ανάπτυξης τής Ελλάδας.⁵

Τό πρόβλημα του κατακερματισμού αποτελεί μία δεύτερη διάσταση τής ελληνικής πολιτικής πραγματικότητας πού διαφαίνεται από την ανατομία τής πολιτικής του σοσιαλιστικού κινήματος. Αυτό είναι ένα χαρακτηριστικό στοιχείο του ελληνικού πολιτικού

ρα γνωρίζω • και γραμμάρα γνωρίζω

συστήματος που μπορεί να εντοπιστεί σε ποικίλα επίπεδα ανάλυσης. Το σοσιαλιστικό κίνημα ήταν κατακερματισμένο, όχι μόνο στην οργάνωσή του, σε θέματα τακτικής και στις θέσεις του σχετικά με συγκεκριμένα προβλήματα αλλά και αναφορικά με ουσιαστικές στρατηγικές τοποθετήσεις και με την ίδια τη σύλληψη του νοήματος του σοσιαλισμού. Αυτή η κατάσταση κατόπριζε τον ευρύτερο κατακερματισμό της ελληνικής κοινωνίας και του ελληνικού πολιτικού συστήματος, τον όποιο οι σοσιαλιστές δεν κατόρθωσαν ν' αποφύγουν, ύπονομεύοντας έτσι την πειστικότητα των εναλλακτικών δυνατοτήτων που προβάλλει το κίνημά τους. Η διαπίστωση αυτή θέτει ένα σοβαρό πολιτικό πρόβλημα που μία κριτική μελέτη του ελληνικού σοσιαλισμού θά έπρεπε να διερευνήσει: πώς ένα κίνημα που έχει σαν προϋποθέσεις του την αποτελεσματική διοργάνωση και τη δημιουργία συλλογικότητας, θά μπορούσε ν' αντεπεξέλθει προς τους πολιτιστικούς και δομικούς περιορισμούς που του προβάλλει ο κοινωνικός του περίγυρος; Το γεγονός ότι οι Έλληνες σοσιαλιστές δεν αντιμετώπισαν με έπιτυχία την πρόκληση που τους πρόσβαλαν αυτοί οι περιορισμοί υπογραμμίζει τη βαρύτητα της επίδρασης του κοινωνικού περιγύρου ακόμη και σε κινήματα διαμαρτυρίας και άμφισθήτησης καθώς και τις αδυναμίες των κινήματων αυτών.

Τελικά η αλληλεπίδραση μεταξύ σοσιαλισμού και εθνικισμού που τεκμηριώνεται πλούσια από την έκθεση του καθηγητού Λεονταρίτη, παρέχει τη βάση για μία σημαντική μελέτη της σχέσης μεταξύ του κυρίαρχου συστήματος ιδεών και αξιών και μερικότερων κινήματων στην ελληνική πολιτική ιστορία. Η συντριπτική κυριαρχία του εθνικισμού στην ελληνική πολιτική, περιέπλεκε τά προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει τό σοσιαλιστικό κίνημα σε μία παραδοσιακή κοινωνία με αδύνατη εργατική τάξη, και επανειλημμένα πρόσβαλε προσκόμματα στην εξέλιξη του ελληνικού σοσιαλισμού. Η άποτυχία των Ελλήνων σοσιαλιστών, παρά

ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Διαβάξτε και διαδίδετε την «ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ» (ΚΟΘΕΠ) - Μαχόμενο πολιτικό - ιδεολογικό - θεωρητικό όργανο, του ΚΚΕ Έσωτερικού, έπεξεργασίας της πολύπλευρης φυσιογνωμίας του, έπιστημονικού προβληματισμού και διαλόγου.

Κυκλοφορεί τό 28-29 τεύχος της ΚΟΘΕΠ με ενδιαφέρουσα ύλη.

ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ

Περίοδος β' τεύχος 2ος τεύχος 5, Καλοκαίρι 1979, 114 σελ. 80

Τριμηνιαία έκδοση έπιστημονικού προβληματισμού και παιδείας

Η ένταξη στην ΕΟΚ

Ανακοπή διαπραγματεύσεων • Περιεχόμενο συμφωνίας προσχώρησης • Κοινωνική ανθρωπιστική και πραγματικότητα • Κριτική έπισκόπηση βιβλιογραφίας • Υπερθεωρία έρωτικών θεσμών • Γενναίο ζήτημα • Στοιχεία θισσαϊκής Αημοτικά τριτοδία • Για μία άλλη ανάπτυξη • Οικονομία και γαία

και γραμματα γινωριζω • και γραμμα

τίς διανοητικές αξιώσεις μερικῶν ἀπ' αὐτούς, νά ἐπιτύχουν μιά σαφή θεωρητική ἐπίλυση τοῦ προβλήματος πού ἔθετε ἡ ἀντίθεση μεταξύ ἔθνικισμοῦ καί σοσιαλισμοῦ – ἐπίλυση πού σέ ἓνα διαφορετικὸ πλαίσιο ἐπιτεύχθηκε ἀπὸ τὸν Jean Jaures — ἀποτελοῦσε ἀκόμη μιά ἐνδειξη τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἑλληνικοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὅπως διαφαίνεται καθαρά ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῶν πιέσεων καί διλημμάτων πού ἀντιμετώπιζε ὁ ἑλληνικὸς σοσιαλισμὸς στὰ χρόνια 1914-18, μιά πειστικὴ ἐπίλυση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ θά μπορούσε νά εἶναι ἀποφασιστικῆς σημασίας γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῶν σοσιαλιστῶν ὡς ἀξιόπιστης δυνάμεις στὴν ἑλληνικὴ πολιτικὴ ζωὴ.

Ἡ συνεισφορά τοῦ βιβλίου τοῦ καθηγητῆ Λεονταρίτη εἶναι ἀκόμη πολυτιμότερη γιὰ τὴν εὐκαιρία προβληματισμοῦ σ' αὐτὰ τὰ θέματα πού προσφέρει καί γιὰ τίς ὑποδείξεις πού κάνει σχετικὰ μὲ τίς ἀνάγκες καί προκλήσεις πού ἀναμένουν τὴν μελλοντικὴ νεοελληνικὴ ιστορικὴ ἔρευνα.

**Πασχάλης Μ.
Κιτρομηλίδης**

* *Πρώτη δημοσίευση: «The growing pains of greek socialism», Περιοδικό Southeastern Europe, τομ. 4, ἀρ. 1 (1977), σ. 119 - 123.*

1. Πρωτοεκδόθηκε στὶς ΗΠΑ τὸ 1976 μὲ τίτλο: *The Greek Socialist Movement and the First World War: the road to unity* (Boulder, Co: East European Quarterly, 1976).

2. Οἱ ἄλλες δύο διαθέσιμες ιστορίες τοῦ ἑλληνικοῦ σοσιαλισμοῦ εἶναι ἐκεῖνες τοῦ Γιάνη Κορδάτου, *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος* (1η ἐκδ. Ἀθήνα 1931, 2η ἀναθεωρημένη ἐκδ. Ἀθήνα 1956), καί τοῦ Βασίλη Π. Μαθιόπουλου, *Die geschichte des sozialen Frage und des Sozialismus in Griechenland, 1821-1961* (Hannover, 1961). Καί τὰ δύο ἔργα κατοπτρίζουν τίς πολιτικὲς τοποθετήσεις τῶν συγγραφέων τους.

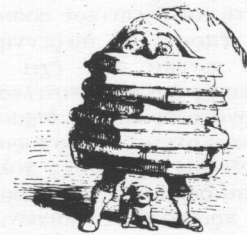
3. Κωστῆς Μοσχάφ, *Ἡ ἔθνικὴ καί κοινωνικὴ συνείδηση στὴν Ἑλλάδα, 1830 - 1909*, (Θεσσαλονίκη, 1972), σ. 173-213· προσφέρει μιά πληρέστερη ἐκθεση τῶν προωμότερων προσπαθειῶν κοινωνικῆς κριτικῆς καί διαμαρτυρίας στὸ 19ο αἰῶνα. Βλ. ἐπίσης Μαθιόπουλος, *Die geschichte des sozialen Frage*, σσ. 63-99.

4. Βλ. Κορδάτος, *Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος*, (4η ἐκδ. Ἀθήνα, 1974), σσ. 303 - 21 γιὰ περι-

ληπτικὴ ἐπισκόπηση τῶν συζητήσεων καί τῶν ἀπόψεων τῶν διαφόρων ἀντιπροσώπων στὰ δύο συνέδρια, μὲ βάση τὸ ἐπίσημο κείμενο τῶν πρακτικῶν.

5. Μιά πρόσφατη ἀπόπειρα πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση εἶναι τὸ βιβλίο τῶν Θ.Α. Κουλουμπῆ, Γ. Α. Πετρόπουλου καί Χ. Ψωμιᾶδη, *Foreign interference in greek politics* (Νέα Ὑόρκη, 1976) πού καλύπτει περιληπτικὰ τὰ βασικὰ πολιτικὰ στοιχεῖα αὐτῆς τῆς σχέσης ἀλλὰ περιορίζεται ἀποκλειστικὰ στὴ διπλωματικὴ ἱστορία.

Ἀντίθετα ἡ μελέτη τοῦ Κωνσταντίνου Τσουκαλά, *Ἐξάρτηση καί Ἀναπαγωγὴ* (Ἀθήνα, 1977) ἀποτελεῖ μιάς εὐρείας κλίμακας ἀνάλυση τῶν οἰκονομικῶν καί κοινωνικῶν δυνάμεων καί μηχανισμῶν πού διαμόρφωσαν τὴν ἐξωτερικὴ ἐξάρτηση τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας καί τοῦ πολιτικοῦ συστήματος.

Ἕλληνες Ἀντιφασίστες Ἐθελοντές στὸν Ἰσπανικὸ Ἐμφύλιον Πόλεμο (1936-39)

τοῦ Μήτσου Παλαιολογόπουλου

Ἀθήνα 1979

Τὸ βιβλίο τοῦ Μήτσου Παλαιολογόπουλου γιὰ τοὺς Ἕλληνες ἔθελοντές στὸν Ἰσπανικὸ Ἐμφύλιον εἶναι μιά προσπάθεια συγκέντρωσης ὕλικου, κυρίως ἀπὸ προφορικῆς διηγήσεις καί λίγες γραπτές πηγές. Αὐτὴ ἡ μικρὴ ἐκδοσὴ εἶναι ἐπίσης ἓνα ἀφιέρωμα στοὺς Ἕλληνες, κομμουνιστές στὴ συντριπτικὴ τους πλειοψηφία, πού προσπάθησαν νά πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τῆς Ἰσπανικῆς Ἐπανάστασης, ἐνάντια στὸ φασιστικὸ πραξικόπημα.

Ἡ ἰσπανικὴ ἐπανάσταση παίρνει τὴ μορφή γενικευμένης ἐμφύλιας σύρραξης ἀπὸ τὸν Ἰούλιο τοῦ '36, μὲ τὸ πραξικόπημα τοῦ συνταγματάρχη Σέγκουι. Σέ πολλές χώρες τοῦ κόσμου σχηματίστηκαν ἐπιτροπὲς ἀλληλεγγύης γιὰ τὴ Δημοκρατικὴ Ἰσπανία, οἱ ὁποῖες συγκέντρωναν χρήματα, φάρμακα, ὄπλα, κ.λπ. Ταυτόχρονα δημιουργήθηκαν κέντρα στρατολογίας ἔθελοντῶν. Παρόμοιες ἐπιτροπὲς φτιάχτηκαν καί στὴν Ἑλλάδα,

συγκεντρώνοντας 2.000 περίπου ἔθελοντές. Τὸ πραξικόπημα ὁμως τῆς 4ης Αὐγούστου ἐμπόδισε τὴν περαιτέρω δραστηριότητά τους.

Τὸ γενικὸ σαμποτάρισμα τῆς τροφοδοσίας τῶν φασιστικῶν στρατευμάτων γίνεται μιά ἀπὸ τίς βασικὲς πράξεις ἀλληλεγγύης πρὸς τὴν ἰσπανικὴ ἐπανάσταση. Ἡ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ ΚΚΕ καλεῖ τοὺς Ἕλληνες ἐργάτες, καί ἰδιαίτερα τοὺς ναυτεργάτες, νά «ἐμποδίσουν τὸν ἐφοδιασμὸ τοῦ Φράνκο

τα γυριζω • και γραμμαρα γυριζω

από τὰ ἑλληνικά λιμάνια». Είναι γνωστό ὅτι Ἕλληνες ἐφοπλιστές μετέφεραν ὑλικό στὰ φασιστικά στρατεύματα καὶ ὅτι τὸ καλυκοποιεῖο τοῦ Μλοδοσάκη τὰ τροφοδοτοῦσε μὲ πυρομαχικά.

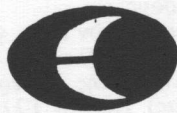
Ὁ συγγραφέας ἀναφέρει ὀρισμένες περιπτώσεις σαμποτάζ σὲ πλοῖα ἑλληνικά, φορτωμένα μὲ ὑλικό πού προοριζόταν γιὰ τὰ στρατεύματα τοῦ Φράνκο, ὅπως ἐπίσης περιπτώσεις ἑλληνικῶν καϊκιῶν πού σπάζοντας τὸν κλοιό τῶν ἐχθρικῶν ὑποβρυχίων, προμήθευαν τὸ Δημοκρατικό Στρατό.

Οἱ ἐθελοντές ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἐφευγαν παράνομα σάν μετανάστες ἐργάτες γιὰ τὴ Μασσαλία, σάν ναυτικοὶ ἢ ἀκόμη ἀτομικά μὲ διάφορους ἄλλους τρόπους. Στὸ γαλλικό λιμάνι τοὺς παραλάμβανε ἡ «Ἑλληνική Ὄργανωση Μασσαλίας» καὶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ ΓΚΚ διαδίδάζονταν στὴν Ἰσπανία. Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο ἐφευγαν καὶ οἱ Κύπριοι ἐθελοντές. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἐθελοντές ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κύπρο, ἀρκετοὶ Ἕλληνες καὶ Κύπριοι τῆς διασπορᾶς κατατάχτηκαν ἐθελοντές στὴν ἰσπανική ἐπανάσταση. Οἱ χώρες προέλευσής τους ἦταν οἱ ΗΠΑ, ἡ ΕΣΣΔ, ἡ Ἀγγλία (γιὰ τοὺς Κύπριους, κυρίως), ὁ Καναδάς, τὸ Βέλγιο, ἡ Αἴγυπτος καὶ ἡ Γαλλία ἀπ' ὅπου ἐφτασαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἐθελοντές.

Ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν Ἑλλήνων ἐθελοντῶν ὑπολογίζεται ἀπὸ τὸ συγγραφέα σὲ 400 περίπου, ἀν καὶ τὰ στοιχεῖα, ὅπως λέει καὶ ὁ ἴδιος, εἶναι πρὸς τὸ παρὸν ἀνεπαρκή. Οἱ μισοὶ περίπου ἀπὸ τοὺς ἐθελοντές ἦταν ναυτεργάτες καὶ οἱ ὑπόλοιποι κυρίως καπνεργάτες καὶ οἰκοδόμοι. Ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τῆς διασπορᾶς ὑπῆρχαν πολλοὶ μεταλλουργοί, ἀνθρακωρύχοι, ὑπάλληλοι ἐστιατορίων, καὶ ὀρισμένοι διανοούμενοι καὶ φοιτητές. Οἱ περισσότεροι ἦταν μέλη ἢ στελέχη τοῦ ΚΚΕ, συνδικαλιστές, ἢ μέλη τῶν κομμουνιστικῶν καὶ ἀριστερῶν κομμάτων καὶ συνδικάτων τῶν χωρῶν ὅπου ζοῦσαν.

Οἱ Ἕλληνες τῆς πρώτης ὀμάδας πού προέρχονταν κυρίως ἀπὸ τὴ Γαλλία, ἐφτιαξαν μαζί μὲ ἄλλους Βαλκάνιους τὸ «Βαλκανικὸ Λόχο», ὁ ὁποῖος ἐντάχθηκε στὸ Τάγμα

ἔφ' ὅσον ὑπάρχουν, φροντιστήρια

**ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ
ΟΜΙΛΟΣ**

Ἐμμ. Μπενάκη 58
Τηλ. 3626228

σειρά: ΣΗΜΕΡΑ

**ΛΟΥΙ ΑΛΤΟΥΣΕΡ
τί πρέπει ν' ἀλλάξει
στὸ κομμουνιστικὸ
κόμμα**

**ΜΟΝΤΥ ΤΖΟΝΣΤΟΥΝ
Σοσιαλισμὸς
Δημοκρατία**

καὶ μονοκομματικὸ σύστημα

ΝΤΟΜΙΝΙΚ ΛΕΚΟΥΡ

ἐτεροδοξία ἢ ἐπανάσταση;

στὶς ἐκδόσεις «Ἀγώνας», τηλ. 324.53.32

και γραμματα γυριζω • και γραμμα

«Ντομπρόφσκι». Μαζί με δύο ακόμη Τάγματα, δημιούργησαν την Πη Διεθνή Ταξιαρχία. Άκόμη Έλληνες υπήρχαν στο Βαλκανικό Λόχο του Τάγματος «Τέλμαν» της 12ης Διεθνούς Ταξιαρχίας και Κύπριοι στον Άγγλικό Λόχο της 15ης Δ.Τ. Στα τέσσερα τάγματα αυτής της τελευταίας Δ.Τ. συγκεντρώθηκαν λίγο αργότερα οι περισσότεροι Έλληνες. Στο Βαλκανικό Τάγμα «Δημητρώφ», σε συνολική δύναμη 800 ανδρών, υπήρχαν περίπου 160 Έλληνες, στο Άγγλικό, 600 ανδρών, υπήρχαν περίπου 60 Κύπριοι, στο Αμερικανικό «Λίνκολν», 550 ανδρών, 70 περίπου Έλληνες της Αμερικής. Ο αριθμός των Ελλήνων στο Γαλλο-βελγικό Τάγμα είναι άγνωστος.

Στά μέσα του '37 συγκροτήθηκε ένας άμιγής Ελληνικός Λόχος, με Διοικητή τον Π. Παντελιά, Ξυλουργό, Υποδιοικητή τον Α. Δεληγιάννη, καπνεργάτη, και πολιτικό επίτροπο τον Κ. Στεφόπουλο, σιδηροδρομικό. Ο λόχος παρέμεινε στο Τάγμα «Δημητρώφ» της 15ης Δ.Τ. Οι Έλληνες πήραν μέρος

στην άμυνα της Μαδρίτης, στη μάχη της κοιλάδας της Χαράμα, στις μάχες της Μπρουνέτ, της Τερουέλ και του Μπελσίτ όπου ο Έλληνικός Λόχος, όπως και το Τάγμα Δημητρώφ, είχαν τεράστιες απώλειες. Με την αναδιοργάνωση των Δ.Τ., δημιουργείται ένας νέος Έλληνικός Λόχος, κυρίως από Έλληνες και Κύπριους της Αμερικής και της Αγγλίας. Εντάσσεται στο Αμερικανικό Τάγμα της 15ης Δ.Τ. και παίρνει μέρος στη μάχη του Έβρου, την τελευταία μάχη που έδωσε η Ισπανική Επανάσταση μαζί με τις Δ.Τ. Οι Έλληνες έθελοντές πολέμησαν σε όλα σχεδόν τα μέτωπα, και είχαν περισσότερους από εκατό νεκρούς.

Μετά τη διάλυση των Δ.Τ., γυρίζουν στις χώρες προέλευσής τους (όπως οι Έλληνες της Αμερικής και της Αγγλίας). Πολλοί Έλληνες μετά το τέλος του Εμφυλίου πέρασαν στη Γαλλία, όπου κλείστηκαν σε στρατόπεδα. Ορισμένοι απ' όσους κατάφεραν να διαφύγουν παίρνουν αργότερα μέρος στη Γαλλική Αντίσταση. Γνωρίζουμε

πώς στη γαλλική αντιστασιακή ομάδα Μανουσιάν, γνωστότερη ως «Κόκκινη Αφίσα», συγκροτημένη αρχικά από Αρμένιους πρώην έθελοντές των Δ.Τ., μαζί με Πολωνούς, Ιταλούς και Τούρκους, υπήρχαν δύο Έλληνες (των οποίων τα όνοματά μας διαφεύγουν).

Αυτοί που επέστρεψαν στις πατρίδες τους ή κατέφυγαν σε άλλες χώρες, μεταφέροντας την ήττα της Ισπανικής επανάστασης και την κριτική για την πολιτική της Κ.Δ. και της ΕΣΣΔ, είτε απομονώθηκαν από τους κομματικούς μηχανισμούς, είτε εξοντώθηκαν. Ο συγγραφέας στο παράρτημα του διβλίου του αναφέρει μεταξύ άλλων δέκα περιπτώσεις, επώνυμες, Ελλήνων έθελοντών που εξοντώθηκαν στην ΕΣΣΔ.

Περιμένουμε λοιπόν και τη δεύτερη, εμπλουτισμένη, έκδοση που μας υπόσχεται ο συγγραφέας, για να γνωρίσουμε καλύτερα αυτή τη σχετικά άγνωστη πτυχή της ιστορίας των Ελλήνων κομμουνιστών.

Πέτρος Πιζάνιας

Η ιστορία του σουρρεαλισμού του Maurice Nadeau

μετάφραση Άλεξάνδρα Παπαθανασοπούλου,
έκ. «Πλέθρον», Αθήνα 1979

Βιβλίο συναρπαστικό, υπόδειγμα ιστορικής μελέτης ενός, μάλιστα πρόσφατου, πολιτιστικού φαινομένου όπως είναι ο σουρρεαλισμός, τό έργο του Μ. Nadeau μάς προσφέρεται σε άψογη μετάφραση και επιμελημένη τυπογραφική τέχνη.

Χωρίς να υπάρχει, ως γνωστόν, ένας συνολικός έκδοτικός προγραμματισμός με σκοπό να καλύψει τό διαχρονικό και θεωρητικό πεδίο που αναφέρεται στην πρόσφατη λογοτεχνική και πολιτιστική ιστορία της Εύρώπης, μέσα από τον πληθωρισμό και τή συσσώρευση των μεταφράσεων, συγκροτείται τελικά (έμπειρικά) ένας

κατάλογος εύριθμων όμοιογενών τίτλων που μπορούν να προσφέρουν κάποια ύποδομή σ' έναν τομέα που τυχόν ενδιαφέρει συστηματικότερα τόν αναγνώστη. Έτσι στον τομέα της λογοτεχνίας, αναφέρω ένδεικτικά μιά σειρά διβλίων που κυκλοφόρησαν από διαφορετικά έκδοτικά, αλλά ανταποκρίνονται σ' αυτό που λέω έργα ύποδομής της λογοτεχνικής ιστορίας και θεωρίας. Π.χ. έχουμε στά έλληνικά τήν *Ιστορία της ρωσικής λογοτεχνίας*, τήν *Ιστορία του σουρρεαλισμού*, τήν ιστορία της γερμανικής λογοτεχνίας στά χρόνια του Ναζισμού (τό πρόσφατο *Ναζισμός*

και *κουλτούρα* του Λ. Ρισάρ), τά ντοκουμέντα της πολιτιστικής ιστορίας στη Σοβιετική Ένωση στά χρόνια 1917-1932 του Άντ. Βογιάζου· στον τομέα της θεωρίας, μελέτες του Λούκατς, συμπεριλαμβανομένης επιτέλους και της *Θεωρίας του μυθιστορήματος*, των Λ. Γκολντμάν, Μπάρι κ.ά. Φυσικά τά κενά είναι μεγάλα, διότι οι περισσότερες μεταφράσεις επιλέγονται αναγκαστικά μέ τό κριτήριο να ξεπερνούν τόν ειδικευμένο αγοραστή. Έτσι, για παράδειγμα, δέν διαθέτουμε μετάφραση κανενός από τά έργα που ασχολούνται μέ τόν εύρωπαϊκό ρομαντισμό, ενός από τά

τα γνωρίζω • και γραμματα γνωρίζω

καθοριστικά πολιτιστικά φαινόμενα για τη διαμόρφωση της πρόσφατης ευρωπαϊκής μας συνείδησης.

Τό διβλίο του Ναντώ είναι τόσo συναρπαστικό, όσο και τό ίδιο τό κίνημα του σουρρεαλισμού. Ο συγγραφέας ακολουθεί κατά βήμα, μέ τόν ίδιο ρυθμό, τό ίδιο λαχάνισμα, τήν πορεία τού μοναδικού ίσως πολιτιστικού κινήματος πού πίστεψε στήν καθολική επανάσταση τής τέχνης, τής κοινωνίας και τής καθημερινής ζωής, στήν επανάσταση δηλαδή τών ανθρώπων. Μετά τήν ανάγνωση αὐτοῦ τού διβλίου ἀπορεῖ κανεῖς πώς μποροῦν κάποιοι σπουδαστές φιλόλογοι νά διαλέγουν σάν τίτλο τής ἐκκολαπτόμενης διατριβῆς τὴν «Ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ σουρρεαλισμοῦ»... Καί εἶναι περισσότερο ἀπό ἕνας. Ἴσως, ἐπειδή ἀγνοοῦμε ἀκόμη (ἐκτός ἀπό εἰδικούς) κινήματα σάν τόν ρομαντισμό, δέν μποροῦμε νά καταλάβουμε τή διαφορὰ ἑνός κινήματος ἀπό ὀρισμένες ἀτομικές περιπτώσεις.

Ὅταν ὁ Ναντώ τό 1944 προλογίζει τήν α' ἐκδοση τοῦ διβλίου του θέτει ἤδη τό κρίσιμο ἐρώτημα: «Ἱστορία τοῦ σουρρεαλισμοῦ! Μά τότε ὁ σουρρεαλισμός πέθανε! Ὅχι, δέν ἐννοοῦμε αὐτό» (σ. 11) Καί ἤδη τότε - ὄντας δηλ. σχεδόν μέσα στά γεγονότα και περιτριγυρισμένος ἀπό ζωντανούς ἀνθρώπους - νά ἔχει τή μεθοδολογική ψυχραιμία νά ξεχωρίσει πώς ἀπό τή μιά ὑπῆρξε ἕνα κίνημα, ἕνα κοινωνικό φαινόμενο πού χρονικά συμπύπτει περίπου μεταξύ τού τέλους τοῦ Α' Παγκοσμίου πολέμου και τήν ἀρχή τοῦ Β' Παγκοσμίου· και πώς ἀπό τήν ἄλλη ὑπάρχει «ἡ σουρρεαλιστική ἀποψη, ἡ μάλλον ἡ σουρρεαλιστική στάση (πού) εἶναι αἰώνια» (σ. 11). Ἡ δεύτερη αὐτή διαπίστωση, μέσα στά ζοφερά χρόνια και τίς ἀνακατατάξεις πού ἔφερε ὁ Μεγάλος Πόλεμος, προὔπεθετε κάποια τόλμη και πῆγαζε ἀναμφισβήτητα ἀπό τή συνέπεια μέ τήν ὁποία προσέγγισε τό ἀντικείμενό του: δέν θά ἀρκοῦσε ποτέ μιά ἐξονυχιστική τεκμηρίωση πηγῶν και πληροφοριῶν, ἀλλά γιά μιά τόσο πρῶμη και στοχαστική κατα-

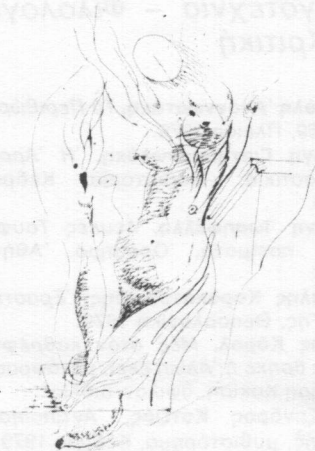
νόηση τοῦ σουρρεαλισμοῦ βασικό του ὄπλο στάθηκε μιά πλατιά θεωρητική και φιλοσοφική κατάρτιση τών ιδεῶν τής ἐποχῆς, ἡ γνώση τής προηγούμενης λογοτεχνίας, τής σύγχρονης πολιτικῆς ἱστορίας και κυρίως κάποιες ἀπόψεις, δικές του, πάνω σ' ὄλα αὐτά. Ξεχωρίζοντας ἔτσι τά πράγματα, ὄχι μόνο δέν διαφεύστηκε ἀπό ὅσα ἀκολούθησαν, ἀλλά ἔβαζε κυρίως πολύ νωρίς ἕνα μεθοδολογικό κριτήριο γιά τήν προσέγγιση τοῦ σουρρεαλιστικοῦ φαινομένου, πολύ συγκεκριμένο. Ἄλλο ἂν δέν χρησιμοποιήθηκε πάντοτε ἀπό τούς μεταγενέστερους μελετητές οὔτε και ἀπό δημιουργούς μέ «σουρρεαλιστική στάση».

Ὅποιος ἀσχολεῖται σήμερα μέ τόν ἑλληνικό σουρρεαλισμό (κι ἐδῶ τίθεται ἕνα εὐρύτερο πρόβλημα γιά τόν χαρακτήρα κάποιων περιθωριακῶν κινήσεων, ἐπιρροῶν ἢ ἐπιδιώσεων), διαβάζοντας τό διβλίο τοῦ Ναντώ θά ἀντιληφθεῖ τουλάχιστον ὅτι στήν ἑλληνική περίπτωση δέν μποροῦμε νά μιλάμε γιά Ἱστορία τοῦ σουρρεαλισμοῦ. Τό νά ψάχνουμε τά τεκμήρια τής ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ σουρρεαλισμοῦ εἶναι τόσο μάταιο, ὥστε διαπίστωση τοῦ τύπου ὅτι οἱ Ἕλληνες σουρρεαλιστές δέν ὑπῆρξαν ἐπαναστάτες ἢ στρατευμένοι νά μοιάζει περισσότερο «ἐκτός θέματος», παρά νά ἀποτελεῖ ἀντικείμενο ἐρευνας. Φυσικά Ἕλληνες σουρρεαλιστές ὑπῆρχαν, ὅπως ὁ ἀναμφισβήτητα ἀξιόλογος ποιητής Ἐμπειρικός. Θεωρῶ ὅμως μεθοδολογικό λάθος, μέσα ἀπό μιά συγκολλητική παράθεση μεμονωμένων στοιχείων (ἀπομονωμένων ἀνθρώπων), ὅπως ἕνα ὁποιοδήποτε κείμενο μιάς χρονικῆς περιόδου πού μᾶς ἐξυπηρετεῖ και στερεῖται π.χ. συντακτικῆς δομῆς, νά προσπαθοῦμε ν' ἀναπλάσουμε μιά διαχρονική πορεία πού νά δανεῖζεται ἐννοιες και κριτήρια μιάς συγκεκριμένης ἱστορικῆς διαδικασίας ἑνός κοινωνικοῦ φαινομένου, ὅπως ὑπῆρξε ὁ γαλλικός σουρρεαλισμός.

Οἱ παραπάνω ὑπαινιγμοί θέλουν ἀπλῶς νά ἐπισημάνουν κάποια ἄμεσα ἐρεθίσματα πού ἐλπίζω νά προκαλέσει ἡ ἀνάγνωση τής Ἱστορίας τοῦ σουρρεαλισμοῦ τοῦ Na-

deau. Ἀναφέρθηκα ἐπίσης σ' ὀρισμένα στοιχεία πού ἐπεξηγοῦν τήν κάπως γενική μου κρίση ὅτι θεωρῶ τό διβλίο τοῦ Ναντώ σάν ὑπόδειγμα ἱστορικῆς μελέτης ἑνός λογοτεχνικοῦ φαινομένου, ἔστω κι ἂν, ἀπ' ὅσα ἰσχυρίζεται ὁ ἴδιος τουλάχιστον, δέν εἶναι ἴσως οὔτε τό πληρέστερο οὔτε τό ἐξαντλητικότερο ἔργο γιά τόν σουρρεαλισμό. Ἡ μετάφρασή του, ὁμολογουμένως, ἔρχεται πολύ καθυστερημένα στήν Ἑλλάδα: δέν ἐννοῶ διότι κυκλοφορεῖ ἤδη ἀπό τό 1944. Οὔτε ἐπειδή προηγήθηκαν μεταφράσεις ἄλλων σουρρεαλιστικῶν κειμένων πρῖν ἀπό τό ἱστορικό αὐτό ἐγχειρίδιο, ὅπως τά Μανιφέστα τοῦ Μπρετόν, ποιήματα τοῦ Ἐλυάρ κ.ἄ. Ἄλλά κυρίως διότι ὁ σουρρεαλισμός ἀσκήσε και στήν Ἑλλάδα αὐτή τήν ἀκατανίκητη - ἂν και ὄχι πάντοτε γόνιμη - γοητεία του, ἐπί 40 χρόνια περίπου, ἡ ὁποία θά ἰσχύει πάντοτε σάν ἐλκτική δύναμη, ὅσο τουλάχιστον θά ἰσχύουν και οἱ ἀθλιότητες πού ἀνακαλύψαμε στόν 20ῦ αἰῶνα. Ὅσο ὁ ἀνθρώπος θά ναι διχασμένος ἀνάμεσα στίς βαθύτερες ἐπιθυμίες του και στίς ἐξίσου βαθιές ἐπιταγές πού ὀνομάζονται συνήθως πραγματικότητα. Ὅσο ἡ λίμπιντο και ἡ πάλι τῶν τάξεων θά παραμένουν ἐπιστημονικά ἀντικείμενα ἐργαστηριακῆς ἐπιδιόρθωσης τῶν ἀνθρώπων.

Μαριάννα Δήτσα

για μωριζω • και γραμμα

Ο βίος και η πολιτεία

Η πώση τής κυκλοφορίας του πολιτικού βιβλίου

Διαβάσουμε στο τελευταίο τεύχος (23) του περιοδικού ΔΙΑΒΑΖΩ σχόλιο για την πώση του πολιτικού βιβλίου και τη συνακόλουθη άνοδο του λογοτεχνικού. Μαζί με τη διαπίστωση, που συνοδεύεται, επί το έπιστημονικότερον, από κάποιους αριθμούς και ποσοστά, συναντούμε και μία προσπάθεια έρμηνείας του γεγονότος. Υπό τύπον άθώων έρωτήσεων, φυσικά. Γιατί, ως γνωστόν, όταν σε μία πρόταση βάζουμε έρωτηματικό, ή πρόταση αυτή αυτομάτως απαλλάσσεται πάσης εϋθύνης ή γνώμης και κατατίθεται στην τράπεζα πνευματικής πίστωσης. Ως γνωστόν.

Θά σταθοϋμε σε ένα από αυτά τά έρωτήματα: «Μήπως αυτή ή στροφή ... άντανακλά - τουλάχιστον για ένα μέρος του κοινού - την ανάγκη για μία αντιμετώπιση του ανθρώπου λιγότερο άπρόσωπη; Την αίσθηση πώς οί πολιτικές λύσεις, οί μαζικές, οί εκ των «άνω» και εκ των «έξω», τείνουν να άποδειχτούν άνεπαρκείς για τά μεγάλα προβλήματα του κόσμου;» Νά λοιπόν πού μία άπλή διαπίστωση προσλαμβάνει κοσμοθεωρητικές διαστάσεις: 'Ο άνθρωπος, ό κόσμος, οί λύσεις, τά μεγάλα προβλήματα. Μήπως δέν είναι αυτά στοιχεία πού, με τόν ένα ή με τόν άλλον τρόπο, φτιάχνουν πολιτικές, πολιτικότερες τοποθετήσεις; Έρωτήσεις κάνουμε. Καί κάτι άλλο: Ποιές είναι αυτές οί πολιτικές λύσεις, οί μαζικές, τί έλυσαν και τί δέν έλυσαν, ώστε να άποφασίζει τό ΔΙΑΒΑΖΩ, εξίσου εκ των «άνω» και εκ των «έξω» - ή μήπως τά περιοδικά άποτελούν έσωτερική περιπέτεια; -, πώς είναι, συλλήβδην, άνεπαρκείς και άπρόσωπες; Πολιτικές ύπάρχουν πολλές, όπως και λογοτεχνίες. 'Ο κόσμος επιμένει να είναι άντιφατικός, παρά τίς εκάστοτε, πολιτικές ή μή, ίσοπεδώσεις. Λάθος;

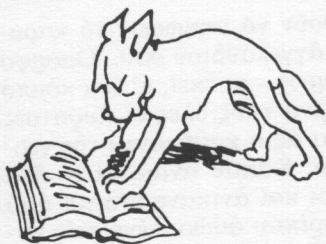
Στά πρώτα χρόνια τής μεταπολίτευσης, πράγματι, τό πνεϋμα τής εποχής ήταν ζωο πολιτικό, άν και άπολύτως κατοικίδιο. Μοίραζε άφιλοκερδώς τά νάματα τής αλήθειας και τά περιβραχιόνια στους φρουρούς τής. Έπειτα ήρθε ό Καματερός με τά δικά του νάματα, και ή αλήθεια έγινε καταπότι. Η πολιτική σκέψη έγινε πολιτικολογία και εκχωρήθηκε, άμαχητί, στή δημοσιογραφία. Τό πνεϋμα τής εποχής έπεσε σε «δημιουργική» καταληψία.

Μερικοί τότε ψέλλιζαν: δέν διαβάσουμε και λίγη λογοτεχνία; Άλλοι με τρόπο μπροστά στο φάσμα των ριζοσπαστικών - έστω και δυνάμει - συνειδήσεων, έβλεπαν τή λογοτεχνία ως αντίδοτο στο φαρμάκι τής πολιτικής. Ξέρουμε πώς ό τρόμος αυτός κοντεύει πιά σήμερα να γίνει πνευματικό καθεστώς. Η μετάβαση από την πολιτική στή λογοτεχνία βαπτίζεται πράξη άνάνηψης, άπελευθέρωσης, αφήνοντας άκέραιη την ίσοπεδωτική, μανιχαϊστική συλλογιστική: 'Οποιος θέλει να διαβάσει λογοτεχνία πρέπει να άρνηθει τόν πρότερο έαυτό του, τό θεό του, και να βρει καινούριο θεό, πρώην σατανά. Και αυτό για πολλούς λόγους, πού ένας τους μās άφορα άμεσα: Η όνομαζόμενη πολιτικοποίηση πράγματι αντιμετώπιζε τή λογοτεχνία και την τέχνη σαν έχθρο ή, στην καλύτερη περίπτωση, σαν χώρο έκπλήρωσης «πολιτιστικών ύποχρεώσεων» και μαζικής έκτέλεσης αγωνιστικών έργων (όρα και τά φεστιβάλ, πού συνεχίζονται). Ξέρουμε τά παρεπόμενα: επί σκηνής ιδού και πάλι ό,τι πιο παλαιωμένο και μισητό έχει φτιάξει ή άκαδημαϊκή ιδεολογία, ό,τι πιο άποσβολωτικό για την ίδια την τέχνη: ή ιεράρχηση τής κοινωνίας σε κλίμακες ευαισθησίας, όπου στην πιο άπρόσιτη κορφή δεσπάζουν οί «πνευματικοί άνθρωποι» και τό πάνθεο των καλλιτεχνών, πεμπτοσύα τής ανθρώπινης ευαισθησίας και του νεοελληνικού

ρα γνωρίζω • και γραμμάρα γνωρίζω

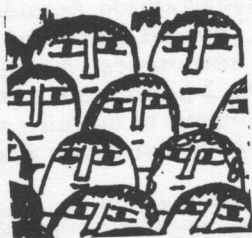
πολιτισμού. Πολλοί άνθρωποι τών γραμμάτων και τών τεχνών, όπως λέει κι η τηλεόραση, συνάδουν σήμερα σ' αυτή τήν εκκωφαντική, καθ' ύπαγόρευση, ανάνηψή μας. Όσο εἴτε μέ τόν ἕνα, εἴτε μέ τόν ἄλλον τρόπο, εἴτε μέ τά φεστιβάλ, εἴτε μέ τήν ἐπιστροφή εἰς τά ἐντός τοῦ ἀνθρώπου – ὅπου τά πρόσωπα, συνήθως, εἶναι συγκεχυμένα – τό ἀποτέλεσμα τῆς συνάντησής μας μέ τή λογοτεχνία προεξοφλεῖται, προγραμματίζεται, προαποφασίζεται καί καθυποτάσσεται. Καί εἶναι φαινόμενο ἰδεολογικῆς πτώχευσης καί πολιτισμικῆς ἐξαθλίωσης ὅταν πολιτικός στοχασμός καί λογοτεχνία θεωροῦνται ποσά ἀντιστρόφως ἀνάλογα. Γιατί, ἂν μή τί ἄλλο, ἀφαιρώντας τό πρόθεμα «πολιτικό» δέν ἐξασφαλίζουμε, καλά καί σώνει, ποίηση.

Ἐπάρχουν ὥστόσο καί ἀναγνώστες τῆς λογοτεχνίας πού γνωρίζουν, ἢ ἔστω διαισθάνονται ἤδη, ἀπό τά πρῶτα χρόνια τῆς μεταπολίτευσης, πώς ἡ πολιτική πράξη κι ὁ πολιτικός στοχασμός διολισθαίνουν καθημερινά πρὸς τήν πολιτικολογία, πώς χάνουν τή δυνατότητα νά θέτουν συνολικά τό πρόβλημα ἑνός πολιτισμοῦ καί νά ὀραματίζονται λύσεις. Δηλαδή πώς ἡ Ἀριστερά χάνει τό πολιτιστικό της μήνυμα, καί τό ἀντικαθιστᾷ μέ ἰσοπεδωτικές, ἐκ τῶν ἄνω, κάτω, ἔξω, ἔσω, πανταχόθεν, ἐπιταγές – πώς παύει νά εἶναι Ἀριστερά. Γιατί θά πρέπει νά λέμε τά πράγματα μέ τό ὄνομά τους: ὁ λόγος εἶναι περὶ ἀριστεροῦ πολιτικοῦ βιβλίου – καί τῆς πτώσης του – καί περὶ ἀριστερῶν πολιτικῶν λύσεων. Ἴδου λοιπόν ἕνα ἀκόμη, τελευταῖο, ἐρώτημα πού θά ἔπρεπε νά ἀπασχολήσει τοὺς συντάκτες τοῦ σχολίου, πού δέν λέν τά πράγματα μέ τό ὄνομά τους: Τί σὺ ἀποψη εἶναι αὐτή – πολιτική, ἠθική, ὀτιδήποτε –, πού ὑπαινίσσεται μόνο, δίχως ποτέ νά κατονομάζει, τοὺς ἀντιπάλους τῆς; Γιατί ὅπως μήτε τότε μιλήσαμε οὐσιαστικά γιά τό πολιτικό βιβλίο καί τά πολιτικά προβλήματα, μήτε καί τώρα μιλοῦμε οὐσιαστικά γιά τή λογοτεχνία. Τό νόμισμα εἶναι ἕνα καί μᾶς ἐξαργυρώνει καθημερινά, εἴτε μέ τήν κορώνα, εἴτε μέ τά γράμματα. Εἴτε μέσα εἴτε ἔξω, εἴτε πάνω εἴτε κάτω, στό βίο (τόν ἀβίωτο) ἢ τήν πολιτεία μας (τήν ὑποταγή μας), «ὁ κόσμος εἶναι ζόρικος κι ἐμεῖς ἀσθενικοί».

Δ. Καψάλης

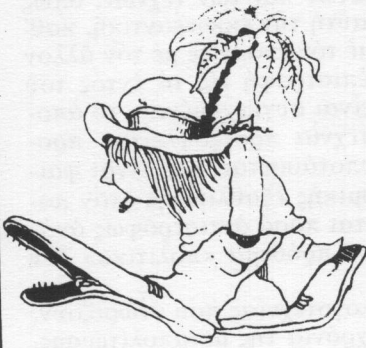
Μιά μητέρα ἐξομολογεῖται

Ἀθλητές ὅλου τοῦ κόσμου ἐνωθεῖτε!

Ἦρθε ἡ ὥρα στή θέση τοῦ σφυροδρέπανου νά δάλουμε μιά μπάλα καί ἕνα ζευγάρι Adidas. Σύμβολα πού θά κινητοποιήσουν πολλές ἡλικίες καί ὅλες τίς ἰδεολογίες, πλὴν τῆς ἀριστερῆς. Στή θέση τοῦ ὀμολογουμένως ρετρό σφυροδρέπανου, ἕνα καλάθι τοῦ μπάσκετ κι ἕνα κοντάρι, στή θέση κυρίως μᾶς νεολαίας πού κινητοποιεῖται στήν προοπτική τῶν λαϊκῶν ἀγώνων, μιά νεολαία μαχητική πού εἰσπνέει βαθιά στοὺς στίβους τῶν ἀθλητικῶν ἀγώνων. Καί αὐτή ἡ νεολαία ἔχει τά ἀρχικά KNE. Σέ ὀρισμένους δέν χρειάζονται ἀποκρυπτογράφηση τά ἀρχικά ἐτοῦτα, σέ ἄλλους ὅμως, πού ἀνακαλύπτουν τά δροσερά αὐτά παιδιὰ (πιστεύω, σι' ἀλήθεια, πώς πρώτη φορά αὐτό τό καλοκαίρι), σίς μάδες καί τίς γιαγιάδες σίς παιδικές χαρές καί στά πάρκα, φαντάζουν σάν πρόσκοποι οἱ «πάντα πρόθυμοι γιά τό καλό». Συμφωνοῦν μάλιστα φανατικά μέ τίς ἀφίσες καί τά αἰτήματά τους. Διότι αὐτά τά καλά καί φρόνιμα παιδιὰ μιλοῦν συνέχεια γιά τή διαφθορά καί τά παραστρατήματα τῆς νεολαίας μας, ὅπως εἶναι τά ξενύχτια σέ στέκια, μουσική, χορός καί ποτό στά τόσο διαδομένα μπάρ· μιλοῦν μέ ἀγάπη γιά τά μικρά παιδιὰ πού χρειάζονται ὀπωσδήποτε κουκλοθέατρο στό Ἄλσο.

και γραμματα γνωριζω • και γραμμα

Παγκρατίου· σάν καλοί χριστιανοί σέ βοηθοῦν νά σηκώσεις τό καρτσάκι τοῦ μωροῦ· χαϊδεύουν τά μαλλιά τοῦ ἀγγελουδιού σου. "Ομορφο κόμμα, ἠθικό, ἀγγελικά πλασμένο. Κυρίως ὅμως - κι ἐκεῖ, μ' ἓνα κόμπο φοβίες πού ἔχουν βγαίνοντας ἀπό τήν κουζίνα τους, ὄλες οἱ κυράτσες ὑπερθεματίζουν - διακηρύττουν σάν τά μόνα ἄξια καθήκοντα τῆς νεολαίας τά μαθήματά τους και τόν ἀθλητισμό. Κάπου ἀνάμεσα σ' ὅλα αὐτά, σά νέοι πού εἶναι, πάντοτε ἀνυπόμονοι και ἀνικανοποίητοι ἀπό τήν κοινωνία τῶν γεροντότερων, μέ ὕφος περίπου ἀθῶο, λένε στίς κυρίες πώς ἡ σημερινή κυβέρνησι δέν φροντίζει ἀρκετά τήν ἀνάπτυξη τοῦ ἀθλητισμοῦ, δέν ἀγαπάει ἀρκετά τά παιδιά της. "Ὅλα αὐτά κάνουν τίς κυρίες ν' ἀναστενάζουν και νά τούς παρηγοροῦν πώς σιγά σιγά ὅλα θά γίνουν. Μερικές, ἴσως, σκεπτόμενες πώς ἂν ὑπῆρχαν περισσότερα γήπεδα θά γλίτωναν ἀπό τό ἀγχος μήπως ἡ νά καπνίζει - γίνονται μέχρι και Ἀντιπολίτευση, φυσικά τήν ἡμερομηνία τῶν ἐπόμενων ἐκλογῶν. Συμβαίνει καμιά φορά, ἀνάμεσα σ' αὐτά τά σοβαρά παιδιά νά βρίσκονται κι ὀρισμένοι θαρραλέοι και ἰδεολόγοι, νά, αὐτοὶ οἱ «δογματικοί», πού πιστεύουν ὅτι παντοῦ πρέπει νά περάσουν και τή γραμμή τοῦ Κόμματος και ἀρχίζουν νά μιλάνε και γιά τή Σοβιετική Ἐνωση, ὅπου σοσιαλισμός ἴσον ἀθλητισμός και ἀγάπη γιά τό Παιδί. "Ἄλλωστε, τί ἄλλο θά μπορούσε κανεῖς νά σερβίρει σήμερα ἀπό τόν σοβιετικό σοσιαλισμό, ἀκόμη και γιά ἐσωτερική, ἐσωκομματική προπαγανδιστική κατανάλωση... Δέν λέω, κερδίζουν συμπαθοῦντες και ὀπαδούς στίς νοικοκυρές - μαμάδες, στούς παιδικούς σταθμούς οἰκογενειακῆς πρωτοβουλίας πού εἶναι οἱ γιαγιάδες - παπούδες και στά μικρά παιδιά πού θαυμάζουν τά πάνλευκα σορτσάκια τους. Κυρίως, ὅμως, τό Κόμμα κερδίζει μέ γυμνασμένο σφρίγος ὀπαδούς τῆς φιλοσοβιετικῆς ἀθλητικῆς ἰδεολογίας, τῆς μόνης πού ὑπόσχεται χαρούμενα παιδιά στίς γραμμές του πού ραγίστηκαν τήν περασμένη ἀνοιξη.

"Ὅμως ἐγώ, πού περνῶ καθημερινά μερικές ὥρες στήν παιδική χαρά, νιώθω τόσο μόνη και περικυκλωμένη ἀπό χριστιανοσύνη ὥστε νά κρύβω συνήθως ἀσυναίσθητα, πλήν ἐπιμελῶς, τό ἐξώφυλλο τοῦ διβλίου πού διαβάζω. "Ὅλα αὐτά ὀνομάζονται προφεστιβαλικές ἐκδηλώσεις τῆς ΚΝΕ· πόσο ἀνακαλοῦν τήν κηδεῖα τοῦ Μύρη στήν Ἀλεξάνδρεια τοῦ 340 μ.Χ. Λίγοι πού εἶναι οἱ φίλοι τοῦ Μύρη, ξένοι, ξένοι πολύ και δέν ὑπάρχει πιά οὔτε ὁ ποιητής γιά νά μιλήσει.

Μιά μητέρα

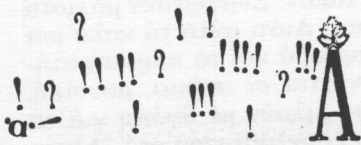
Ἄλσος Παγκρατίου Καλοκαίρι 1979

Ἄ ὁ λαός ἀπαιτεῖ νά καταργηθοῦν οἱ τόνοι!

Ἡ βουλευτής τοῦ ΚΚΕ Μαρία Δαμανάκη, ὑποστηρίζοντας στή Βουλή τήν πρόταση νόμου τοῦ ΠΑΣΟΚ γιά τήν καθιέρωση στήν ἐκπαίδευση τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος γραφῆς, κοντά στά ἄλλα εἶπε:

«Στήν πράξη δέν ἔχει προχωρήσει ἡ ἐξαγγελθεῖσα ἐκπαιδευτική μεταρρύθμιση. Ἡ ἀπαίτηση τοῦ λαοῦ νά μάθει και νά γράφει τή γλώσσα του χωρῖς τόνους, καταστρατηγεῖται ἀπό τήν τακτική πού ἀκολουθεῖ ἡ κυβέρνηση. Σήμερα, στήν καθιέρωση τοῦ μονοτονικοῦ συστήματος ἀντιδροῦν οἱ δυνάμεις τῆς συντήρησης» (Ριζοσπάστης, 27.7.79, οἱ ὑπογραμμίσεις δικές μου).

"Ὅσοι λοιπόν ἐπιμένουν νά θεωροῦν τούς τόνους ἀναγκαίους, παρά τήν ἀντίθετη γνώμη τῆς κυβέρνησης (ὁ εἰσηγητής τῆς Ν.Δ. κ. Καραϊ-

τα γινωρίζω • και γραμματα γινωρίζω

σκάκης, στην όμιλία του τάχτηκε κι αυτός υπέρ του μονοτονικού, ή σχετική όμως πρόταση απορρίφθηκε διότι ή πλειοψηφία ή χαρακτηρίσε «άτελή» και μή συνοδευόμενη από την απαραίτητη προετοιμασία), όσοι συνηθίζουν ή δασεία και την όξεία παραβαίνοντας ή γραμματική σύσσωμη ής αντιπολίτευσης και, κυρίως, αγνοώντας την πρωτοποριακή πρακτική ής πλειοψηφίας των έφημερίδων, όσοι λοιπόν είναι υπέρ των τόνων «καταστρατηγώντας» ήν «άπαίτηση του λαού νά γράφει ή γλώσσα του χωρίς τόνους», πρέπει νά ξέρουν ότι είναι συντηρητικοί!

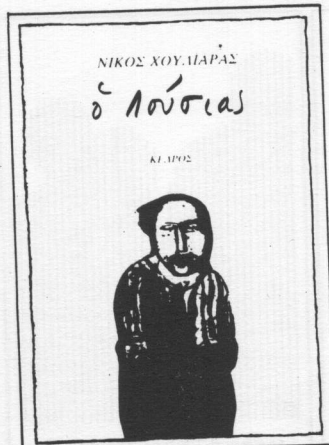
Ή εκπρόσωπος ής πρωτοπορίας εκεί τός κατατάσσει, σέ πλήρη συμφωνία μέ ήν 'Απογευματινή («Είμαστε πρωτοπόροι» έγραφε πρό καιρού).

Παλιότερα είχα γράφει (Πολίτης τεύχ. 25, «Οί τόνοι και τά πνεύματα του κακού») ότι:

«σήμερα, μέ τό μονοτονικό σύστημα, αφού κάποιοι ισχυροί μηχανισμοί του χαρίζουν τό φωτιστέφανο ής προοδευτικότητας, θά χωριστούμε σέ προοδευτικούς και συντηρητικούς συνεχίζοντας ένα άγνο πιά άγώνα για τό «γλωσσικό» εκεί πού δέν υπάρχει: σέ στρατόπεδα άτονων και τονούμενων, όπου οί μέν θά ναρκισσεύονται ως προοδευτικοί έπειδή δέν περισπώνται και οί άλλοι θά καυτηριάζονται ως συντηρητικοί έπειδή θά χρησιμοποιούν αυτά τά «άχρηστα» σύμβολα.

Ή από πολλούς ό κίνδυνος αυτός είχε θεωρηθεί άστεϊότητα (βλέπε π.χ. άπάντηση ής κ. Άλώς Σιδέρη, Πολίτης τεύχ. 26). Φαίνεται όμως ότι άστεία μ' αυτά τά πράγματα δέν γίνονται, ή τουλάχιστο δέν πρέπει νά γίνονται.

Ή Άγγελος Ήλεφάντης

ΝΙΚΟΣ ΧΟΥΛΙΑΡΗΣ «Ο ΛΟΥΣΙΑΣ»

«Ένα νέο μυθιστόρημα σέ μιά έντελώς πρωτότυπη γλώσσα και δομή. Ή Λούσιος, τό κεντρικό πρόσωπο του έργου είναι ένα περιθωριακό άτομο, ένας μοναχικός χαρακτήρας: ακτήμων, μέ βαθύ ένστικτο ής ζωής αλλά μέ τρόπους μικρού παιδιού.

«Ή Λούσιος,» είναι ένα υπαρξιακό βιβλίο. Είναι ή έλεγεία του μοναχικού ανθρώπου πού ή όργανω μένη κοινωνία άπωθει στις παρυφές ής ζωής».

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΕΔΡΟΣ
Πανεπιστημίου 44 - Τηλ: 3615.783